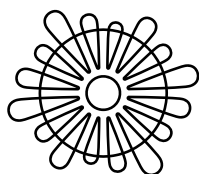

ARCHAEOLOGIA

adriatica

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

SVEUČILIŠTE U ZADRU / UNIVERSITAS STUDIORUM JADERTINA / UNIVERSITY OF ZADAR
ODJEL ZA ARHEOLOGIJU / DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY

UDK 902/904

ARCHAEOL. ADRIAT.

ISSN 1846-4807

ARCHAEOLOGIA adriatica

IZDAVAČ / *Publisher*
Sveučilište u Zadru / *University of Zadar*
Mihovila Pavlinovića 1, 23000 Zadar, Hrvatska

POVJERENSTVO ZA IZDAVAČKU DJELATNOST / *Publishing Committee*
Josip Faričić (predsjednik / *Chair*)

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK / *Editor in Chief*
Ante Uglešić

ZAMJENIK GLAVNOG I ODGOVORNOG UREDNIKA / *Associate Editor in Chief*
Igor Borzić

TAJNICA / *Secretary*
Josipa Baraka Perica

UREDNIŠTVO / *Editorial Board*
Brunislav Marijanović (professor emeritus Sveučilišta u Zadru), Igor Borzić (Sveučilište u Zadru),
Martina Čelhar (Sveučilište u Zadru), Tomislav Fabijanić (Sveučilište u Zadru),
Josipa Baraka Perica (Sveučilište u Zadru), Mirja Jarak (Sveučilište u Zagrebu),
Marko Dizdar (Institut za arheologiju, Zagreb), Biba Teržan (Univerza v Ljubljani),
Gian Pietro Brogiolo (Università degli Studi di Padova)

ADRESA UREDNIŠTVA / *Adress of the Editorial Board*
Archaeologia Adriatica
Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju
Obala kralja Petra Krešimira IV., 2
23000 Zadar, Hrvatska / Croatia
Tel. +385(0)23 200 522
E-mail: archaeologia.adriatica@unizd.hr

ARCHAEOLOGICA ADRIATICA REFERIRA SE U / *Archaeologia Adriatica is abstracted and indexed in*
- Ulrich's international periodicals directory
- DYABOLA. Sachkatalog der Bibliothek – Römisch-
Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts

DOSTUPNO NA / *Available at*
Hrčak. Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske (hrcak.srce.hr)
Morepress (morepress.unizd.hr)

ČASOPIS IZLAZI JEDNOM GODIŠNJE / *Published annually*
ISSN 1846-4807 (Tisak)
ISSN 1848-9281 (Online)
DOI 10.15291/archeo

NASLOVNICA / *Cover Page*
Foto / *Photo*: Zoran Alajbeg, Ivan Čondić, Sebastian Govorčin, Mato Ilkić i Joško Zaninović

SADRŽAJ / CONTENTS

MARTINA DUBOLNIĆ GLAVAN, MIROSLAV GLAVIČIĆ Posveta Augustovu numenu iz Privlake kod Nina (arhivska istraživanja) (Izvorni znanstveni članak) <i>Dedication to the Numen Augusti from Privlaka near Nin</i> (<i>archival research</i>) (<i>Original scientific paper</i>)	9
IVANA JADRIĆ-KUČAN, IVANA BANOVAČ Posveta geniju Carske kuće (<i>Genius Domus Augusta</i>) iz Oneja (Izvorni znanstveni članak) <i>Dedication to the Imperial Family's Genius</i> (<i>Genius Domus Augusta</i>) <i>from Oneum</i> (<i>Original scientific paper</i>)	31
BOŽANA MALETIĆ, MATTEO POLA Un'iscrizione inedita ed alcune note di topografia antica di Preko sull'isola di Ugljan (Articolo scientifico originale) <i>Neobjavljeni natpis i nekoliko bilježaka o antičkoj topografiji</i> <i>Preka na otoku Ugljanu</i> (Izvorni znanstveni članak)	61
DINO TARAS Radionički pečati na italskoj tera sigilati iz Zatona kod Zadra (Prethodno priopćenje) <i>Workshop Stamps on Italic Terra Sigillata from Zaton near Zadar</i> (<i>Preliminary report</i>)	81
KRISTINA GERGETA SOTONČIĆ, TEODORA GODINOVIĆ Zaštitno arheološko istraživanje dijela maritimne vile u uvali Ribnjaku kod Valbandona (Stručni članak) <i>Rescue Archaeological Excavations of a part of the</i> <i>Maritime Villa in Ribnjak Bay near Valbandon</i> (<i>Professional paper</i>)	119

ANA KARAOĐOLE, NIKŠA GRBIĆ Keramički nalazi i ostali pokretni arheološki materijal s lokaliteta Ošlje – Gradac (Izvorni znanstveni članak) <i>Pottery and Other Small Finds from the Site of Ošlje-Gradac (Original scientific paper)</i>	143
KRISTINA GERGETA SOTONČIĆ Kasnoantičko i ranosrednjovjekovno groblje u Novigradu. Preliminarni rezultati istraživanja (Prethodno priopćenje) <i>Late Antique and Early Medieval Cemetery in Novigrad. Preliminary Research Results (Preliminary report)</i>	203
ANITA ADAMIĆ HADŽIĆ Izloženost koštanim ozljedama ratarskih i stočarskih populacija srednjovjekovne i ranosrednjovjekovne Hrvatske (Izvorni znanstveni članak) <i>Exposure to Bone Injuries in the Farming and Herding Populations in Medieval and Early Modern Croatia (Original scientific paper)</i>	233
MATO ILKIĆ, DEJAN FILIPČIĆ Novac Osmanskog Carstva iz sjeverne Dalmacije (Izvorni znanstveni članak) <i>The Ottoman Empire Coins from Northern Dalmatia (Original scientific paper)</i>	267

SILVIA BEKAVAC, DORA ŠTUBLIN Zaboravljeno kulturno dobro – crkva Gospe od Zdravlja u Gornjim Brelima (Prethodno priopćenje) <i>Forgotten Cultural Heritage – the Church of Our Lady of Health in Gornja Brela (Preliminary report)</i>	291
IGOR BORZIĆ VIS-A-VIS-A-VIS 200 Prikaz kataloga izložbe <i>Vis-a-Vis 200. Arheološka baština otoka Visa u povodu 200. obljetnice Arheološkog muzeja u Splitu</i> , Arheološki muzej u Splitu, Split, 2021. (Prikaz) VIS-A-VIS-A-VIS 200 <i>Review of the exhibition catalogue Vis-a-Vis 200. Arheološka baština otoka Visa u povodu 200. obljetnice Arheološkog muzeja u Splitu (Review)</i>	323
<i>Upute autorima / Instructions for Authors</i>	333

KERAMIČKI NALAZI I OSTALI POKRETNI ARHEOLOŠKI MATERIJAL S LOKALITETA OŠLJE – GRADAC

POTTERY AND OTHER SMALL FINDS FROM THE SITE OF OŠLJE-GRADAC

ANA KARADOLE

Ulica Ivana Viteza od Sredne 17
HR-23000 Zadar
akaradole@gmail.com

NIKŠA GRBIĆ

Čibača na Rijeci 5
HR-20207 Mlini
niksagrbić@gmail.com

UDK: 904:738(497.584Ošlje)“652“
903:738(497.584Ošlje)“637/638“
DOI: 10.15291/archeo.3993

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK / ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
Primljeno / Received: 2022-04-11

KLJUČNE RIJEČI:

Ošlje – Gradac, kasna
antika, prapovijest, kula,
keramika

Istraživanje kasnoantičke kule na položaju Gradac u selu Ošlju rezultiralo je pronalaskom pokretnog arheološkog materijala koji je tema ovog rada. Većina predmeta pripada razdoblju kasne antike, ali prepoznat je i brončanodobni, odnosno željeznodobni materijal, kao i helenistički koji nam svjedoče o aktivnostima na ovom položaju. Kasnoantički materijal tipološki je detaljno obrađen, a osim kuhinjske keramike koja je proizvod lokalnih radionica, kod ostalih je ulomaka uglavnom riječ o importu radionica iz dvaju glavnih kasnoantičkih proizvodnih i distribucijskih središta, sjeverne Afrike i istočnomediterranskog areala.

KEY WORDS:

Ošlje-Gradac, Late Antiquity, prehistory, tower, pottery

Archaeological excavation of a late antique tower at the position Gradac in the village of Ošlje resulted in uncovering small finds that are analyzed in this paper. Most artifacts can be dated to Late Antiquity, but there were also Bronze- and Iron Age finds as well as some Hellenistic material testifying to activities at this position. Late antique material has been thoroughly analyzed in terms of typology. Except for cooking ware produced in local workshops, other fragments can mostly be interpreted as import from workshops from two major late antique centers of production and distribution, North Africa and the eastern Mediterranean.

Godine 2015. u suradnji Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru i Općine Dubrovačko primorje, kroz program financiranja Ministarstva kulture Republike Hrvatske, obavljena su arheološka istraživanja lokaliteta Ošlje – Gradac. Rezultati provedenih istraživanja, kao i opći arheološki pregled sela Ošlja i šireg područja, publicirani su 2019. godine i već tada je naglašeno kako količina pronađenog keramičkog materijala, ali i ostale pokretne arheološke građe, zaslužuje zasebnu publikaciju.¹ Ovom prigodom obrađeni su i objavljeni gotovo svi pokretni nalazi koji, kako će se vidjeti dalje u radu, u mnogočemu pomažu u razumijevanju ove vrste lokaliteta te svakako ostavljaju mogućnost za promišljanje o dataciji njihove izgradnje.²

Organizacija tih arheoloških istraživanja od velike je važnosti za ovaj povijesno i arheološki bogat kraj koji je, nažalost, vrlo slabo istražen. Naime, selo Ošlje, smješteno na istočnom dijelu velikog kraškog polja (Karta 1) koje se proteže sve do Vranjeva Sela u Bosni i Hercegovini, povijesno se najvjerojatnije prvi put spominje pod imenom *Iosli* u djelu *De Administrando Imperio*.³ Konstantin VII. Porfirogenet XXXIII. je glavu posvetio Zahumlju, prostoru koji je u ranom srednjem vijeku obuhvaćao područje između Neretve i Dubrovnika uključujući i poluotok Pelješac i otok Mljet. Porfirogenet u Zahumlju nabroja naselja: Βόνα (Bona) i Χλούμ (Chlum) pod imenom κάστρα (*kastra*), dok se terminom κάστρα οικούμενα (*kastra oikoumena*) koristi za naselja Σταγνόν (Stagnon), Μοκρισκίκ (Mokriskik), Ίοσλή (Iosli), Γαλουμαήνιν (Galoumainik) i Δοβρισκίκ (Dobriskik).⁴

Materijalni pokazatelj za ubiciranje ovog naselja upravo na području sela Ošlja uvijek je bila „Rotonda“, odnosno osmerolisna crkva

Archaeological excavations of the site of Ošlje-Gradac have been conducted in 2015 in cooperation of the Department of Archaeology of the University of Zadar and the Municipality of Dubrovnik Littoral through funding program of the Ministry of Culture of the Republic of Croatia. The results of the excavations and of the general archaeological survey of the village of Ošlje and its wider area, were published in 2019 when it was emphasized that the amount of recovered pottery, and other small finds, deserve a separate publication.¹ On this occasion almost all small finds were analysed and published, as they offer insights into many aspects of this type of an archaeological site, as it will be evident in continuation of the paper, leaving open the possibility of reconsidering the dating of their construction.²

Organization of these archaeological excavations was of utmost importance for this poorly explored region with great historical and archaeological potentials. Namely, the village of Ošlje, situated in the eastern part of a big karst field (Map 1) that extends all the way to Vranjevo Selo in Bosnia and Herzegovina, is mentioned for the first time under the name *Iosli* in the work *De Administrando Imperio*.³ In the 33rd chapter, Constantine VII Porphyrogenetos wrote about Zahumlje, an early medieval territorial unit that encompassed the region between the Neretva river and Dubrovnik including the Pelješac peninsula and the island of Mljet. Porphyrogenetos lists the following settlements in Zahumlje: Βόνα (Bona) and Χλούμ (Chlum) as κάστρα (*kastra*), while the term κάστρα οικούμενα (*kastra oikoumena*) is used for the settlements Σταγνόν (Stagnon), Μοκρισκίκ (Mokriskik), Ίοσλή (Iosli), Γαλουμαήνιν (Galoumainik) and Δοβρισκίκ (Dobriskik).⁴

¹ J. BARAKA PERICA, N. GRBIĆ, 2019, 161, bilj. 39.

² Za sada su ostali neobjavljeni jedino ostatci životinjskih kostiju koji su pronađeni u respektabilnom broju te se nadamo da će se stvoriti prilika i za njihovo publiciranje.

³ Za literaturu i pojašnjenja vidi: J. BARAKA PERICA, N. GRBIĆ, 2019, 145, bilj. 4.

⁴ B. FERJANČIĆ, 1959, 59–61.

¹ J. BARAKA PERICA, N. GRBIĆ, 2019, 161, note 39.

² So far only the animal bones have not been published. Since they were found in a considerable number, we hope that their publication is only a matter of time.

³ For the literature and explanations see: J. BARAKA PERICA, N. GRBIĆ, 2019, 145, note 4.

⁴ B. FERJANČIĆ, 1959, 59-61.

KARTA 1. Položaj lokaliteta Ošlje – Gradac
 MAP 1 Position of the site of Ošlje – Gradac

iznad koje se, na brdu, nalazi lokalitet Gradac s kasnoantičkom kulom pravokutnog oblika koja je bila predmetom arheoloških istraživanja (Sl. 1). Kasnoantičke kule nerijetko se javljaju osobito na prostoru istočne obale Jadrana, ali i šire, kao sastavni dio mikropozicija koje karakterizira utvrda na brdu i najčešće sakralni objekt podno brda ili neka druga važna naseobinska infrastruktura (luka, vila, sveto mjesto ili sl.).⁵

I prije arheoloških istraživanja, već pri pregledu terena, posebno padine na kojoj se nalazi utvrda te konzervatorskih radova koji su se odvijali na području crkve u više je navrata uočena koncentracija keramike koja je djelomično prikupljena i nije joj, nažalost, bilo moguće ući u trag.⁶

S obzirom na dnevnik iskopavanja i dokumentaciju, primjetna je putanja pojave keramike uvjetovana prirodnim padom terena, a to se posebno vidjelo kod pregleda arheološkog materijala. Istraživanja lokaliteta Gradac rezultirala su pronalaskom veće količine pokretnog arheološkog materijala, od kojeg glavninu sačinjava keramički, a tek je manji broj predmeta pripadao staklenom i metalnom repertoaru.

A conspicuous landmark for locating this settlement exactly in the area of the Ošlje village has always been “Rotonda”, an octafoliate church situated beneath the hill with the site of Gradac and late antique rectangular tower that has been in focus of archaeological investigations (Fig. 1). Late antique towers are not uncommon in the eastern Adriatic coast region, and wider, as a part of micro-positions characterized by a fort on a hill and usually a sacral building at the foot of the hill or some other residential infrastructure (port, villa, sacred place etc.).⁵

Even before the archaeological excavations commenced, during the field survey and conservation works in the church area, pottery finds were noticed more than once,⁶ especially on the slope where the fort is located. Some of it was collected but unfortunately it was lost without a trace.

Natural slope of the terrain caused specific order of pottery appearance as evident from the excavation journal and documentation, and especially from the examination of the archaeological assemblage. Excavations of the site of Gradac resulted in the discovery of a

⁵ J. BARAKA PERICA, N. GRBIĆ, 2019, 170–172.

⁶ D. BERETIĆ, 1986, 421; D. PERKIĆ, 2018, 121.

⁵ J. BARAKA PERICA, N. GRBIĆ, 2019, 170–172.

⁶ D. BERETIĆ, 1986, 421; D. PERKIĆ, 2018, 121.

SLIKA 1. Zračna fotografija lokaliteta Gradac (foto: D. Vujević)

FIGURE 1 Aerial photo of the site of Gradac (photo by D. Vujević)

Što se tiče životinjskih kostiju, pronađen je veći broj kostiju ovaca, koza i svinja.⁷ Zanimljivi su i malobrojni nalazi školjaka, među kojima je uočena dominacija kunjki (*Arca Noae*, Sl. 2, 2) te površinski nalaz vjerojatno kamenog brusa (Sl. 2, 1). S obzirom na činjenicu da su različiti depozicijski i postdepozicijski procesi doveli arheološki materijal u jedinstven kulturni sloj, metodologija njegove obrade bazirana je na izdvajanju dijagnostičkih primjeraka.⁸

Među prevladavajućim kasnoantičkim materijalom pojavljuje se i prapovijesna keramika što je tijekom analize bio poseban izazov. Navedeni podatak ističe najveći problem obrade

considerable number of small archaeological finds, mostly comprising pottery, and only small portion of finds referred to glass and metal artefacts. Animal remains are represented by a number of sheep, goat and pig bones.⁷ Other interesting finds relate to scarce finds of shells, dominated by Noah's ark clams (*Arca Noae*, Fig. 2, 2) and a surface find of what was probably a whetstone (Fig. 2, 1). Since various depositional and post-depositional processes brought archaeological finds into a unified cultural layer, methodology of their analysis was based on separating diagnostic sherds.⁸

⁷ J. BARAKA PERICA, N. GRBIĆ, 2019, 161.

⁸ Autori se koriste prigodom da zahvale voditeljici arheoloških istraživanja J. Baraki Perici na ustupljenom materijalu, kao i kolegama na ustupljenim informacijama i pomoći pri obradi materijala: I. Borziću, A. Eterović Borzić, K. Gusar, D. Vujeviću, M. Čelhar, M. Pešiću, J. Vučiću, L. Bekiću, J. Mardešić, D. Perkiću, I. Ožanić Roguljić, M. Zeman, I. Alduku, A. Lepić i T. Glučini.

⁷ J. BARAKA PERICA, N. GRBIĆ, 2019, 161.

⁸ The authors would like to use this opportunity to thank the leader of the archaeological excavations J. Baraka Perica for the permission to analyze the assemblage, and to colleagues for all the information and their assistance in the analysis of the finds: I. Borzić, A. Eterović Borzić, K. Gusar, D. Vujević, M. Čelhar, M. Pešić, J. Vučić, L. Bekić, J. Mardešić, D. Perkić, I. Ožanić Roguljić, M. Zeman, I. Alduk, A. Lepić and T. Glučina.

SLIKA 2. Ulomak brusa i kunjke (foto: A. Karadole, L. Bogdanić)

FIGURE 2 Fragments of whetstone and Noah's ark clam (photo by A. Karadole, L. Bogdanić)

nalaza s lokaliteta, kao i šireg područja istočne obale Jadrana, a to je nedostatak sustavnih arheoloških istraživanja, samim time i analogija koje se posebno tiču grube kuhinjske keramike. Naime, problem je u razlučivosti katkad morfološki i tehnološki vrlo sličnih prapovijesnih i kasnoantičkih proizvoda. To se možda najbolje primjećuje kod pojedinih ulomaka kuhinjske keramike na kojima su vidljivi tragovi izrade na brzrotirajućem lončarskom kolu, dok na nekima oni nisu uočeni, a očigledno je riječ o istom tipu posuda. Rezultat je to, između ostalog, poroznosti i loše sačuvanosti, ali u obzir bi trebalo uzeti činjenicu da se dio posuda u kasnoj antici izrađivao ručno, tj. bez uporabe lončarskog kola.⁹

PRAPOVIJESNA I ANTIČKA KERAMIKA

Keramičkim repertoarom dominira onaj s karakteristikama kasne antike, međutim, u slojevima na lokalitetu Gradac pronađena je i keramička građa tipična za prapovijesne arheološke kontekste, prije svega ona koja se podudara s brončanim razdobljem. Ponajprije se to odnosi na karakteristične tipove ručki

⁹ S. CIGLENEČKI, 2000, 68; S. E. TEODOR, 2010, 211–224.

Prehistoric pottery sherds are also represented among the dominant late antique finds, which was particularly challenging in the analysis. This leads to emphasizing the biggest problem in the study of the finds from this site, and from the wider region of the eastern Adriatic coast. Lack of systematic archaeological research, and thence analogies that relate in particular to coarse cooking ware affect the possibility of distinguishing prehistoric and late antique vessels that can be very similar in morphological and technological terms. This is possibly most easily noticed on certain sherds of cooking ware with visible traces of fast-spinning potter's wheel, which lack on other fragments, though it is evidently one and the same vessel type. This is also a result of porosity and poor preservation, but we also have to take into consideration the fact that some vessels in Late Antiquity were hand-made, without using potter's wheel.⁹

POTTERY DATING TO PREHISTORY AND CLASSICAL ANTIQUITY

Ceramic repertory is dominated by the finds featuring late antique traits, but layers of the Gradac site also yielded pottery typ-

⁹ S. CIGLENEČKI, 2000, 68; S. E. TEODOR, 2010, 211–224.

i držaka. Ističu se koljenasti dršci (T. I, 1-2) kakvi se javljaju još od rane faze i nastavljaju tijekom cijelog brončanog doba¹⁰ te dršci sa sjekirastim produžetkom (T. I, 3) smještenim na obodu poviše samog drška.¹¹ Navedeni tipovi najčešći su unutar posuške kulture gdje se pojavljuju i najbliže analogije,¹² međutim, slične ili identične oblike pronalazimo i na širem području koje obuhvaća prostor istočne obale Jadrana i Italije.¹³ S kategorijom lonaca možemo povezati masivni držak polukružnog presjeka s produženjem na gornjem dijelu koje završava profiliranim stubastim završetkom (T. I, 4). Iako oblikom nije identičan, najbliža analogija bilježi se na obližnjem lokalitetu Guvnine u Gagricama,¹⁴ zatim selo Orah kod Bileće,¹⁵ a slične varijante pronađene su na širem području, od Monkodonje do raznih talijanskih nalazišta.¹⁶ Još jedan nalaz koji se može datirati u brončano doba je dio posude čiji je sastavni dio bila ručka koja je na sebi nosila produženje gornjeg dijela koji je završavao sedlastim nastavkom (T. I, 5). Najbliže analogije možemo povući s Guvninama, Hateljskom pećinom,¹⁷ lokalitetom Dugiš¹⁸ te Škarinim Samogradom,¹⁹ a morfološki slični nastavci česti su na području sjeverne Italije.²⁰

U prapovijesne ulomke možemo ubrojiti i potkovičasti držak (T. I, 6) kakav se u vidu aplikacije najčešće postavljao na rame posude, iako može biti smješten i podno samog

ical of prehistoric archaeological contexts, primarily specimens corresponding to the Bronze Age. This primarily refers to characteristic types of handles and lugs. Of particular interest are knee-shaped handles (Pl. I, 1-2) that appeared back in the early phase and continued throughout the Bronze Age.¹⁰ There are also handles with an axe-shaped extension on the rim, above the handle (Pl. I, 3).¹¹ Mentioned types are very common in the Posušje culture which also offers the closest analogies.¹² However, similar or identical examples are found in the wider area encompassing the eastern Adriatic coast and Italy.¹³ Category of pots can be associated with a massive handle with semi-circular cross-section and an extension on the upper part, ending in a profiled stub (Pl. I, 4). The closest analogy is recorded at the nearby site of Guvnine in Gagrice,¹⁴ and in the village of Orah near Bileća,¹⁵ and similar variants were found in the wider region, from Monkodonja to various Italian sites.¹⁶ Another find that can be dated to the Bronze Age is a part of the vessel with a handle with extended upper part ending in saddle-shaped extension (Pl. I, 5). The closest analogies are provided by Guvnine, Hateljska pećina,¹⁷ the site of Dugiš¹⁸ and Škarin Samograd.¹⁹ Morphologically similar extensions are common in the northern Italy region.²⁰

¹⁰ B. ČOVIĆ, 1978, 32, 56-57; 1983, 149-150; 1989, 72, 114, T. IV, 4, 127, T. XVII, 2; B. MARIJANOVIĆ, 2000, 97-98.

¹¹ B. ČOVIĆ, 1983, 149-150; 1989, 73, 98, 114, T. IV, 3 i 4; B. MARIJANOVIĆ, 2000, 97, T. XLIV, 2.

¹² Detaljnije pogledati: B. MARIJANOVIĆ, 2000; B. ČOVIĆ, 1989.

¹³ B. GOVEDARICA, 1989, 195, T. XXXVII-T. XLI; M. BERNABÓ BREA, A. CARDARELLI, 1997, 296, 305, Fig. 154, 3, 7-9, Fig. 161, 5-6; K. MIHOVILIĆ, 2001, 42, 422, T. 124, 6, 9.

¹⁴ B. MARIJANOVIĆ, 2000, 27, T. V, 1.

¹⁵ B. ČOVIĆ, 1982, 16, sl. 15.

¹⁶ A. HELLMUTH KRAMBERGER, 2017, 254-255.

¹⁷ B. MARIJANOVIĆ, 2000, 28, T. IX, 2, T. XLIV, 3, 5.

¹⁸ I. MAROVIĆ, 2002, 221, 247, 286, T. XXI-XXIII.

¹⁹ B. GOVEDARICA, 1989, 159, 195, T. XI, 3.

²⁰ M. BERNABÓ BREA, A. CARDARELLI, 1997, 330, Fig. 174, 1; F. MARZATICO, U. TECCHIATI, 2001, 53, 55.

¹⁰ B. ČOVIĆ, 1978, 32, 56-57; 1983, 149-150; 1989, 72, 114, T. IV, 4, 127, T. XVII, 2; B. MARIJANOVIĆ, 2000, 97-98.

¹¹ B. ČOVIĆ, 1983, 149-150; 1989, 73, 98, 114, T. IV, 3 and 4; B. MARIJANOVIĆ, 2000, 97, T. XLIV, 2.

¹² More extensively in: B. MARIJANOVIĆ, 2000; B. ČOVIĆ, 1989.

¹³ B. GOVEDARICA, 1989, 195, T. XXXVII-T. XLI; M. BERNABÓ BREA, A. CARDARELLI, 1997, 296, 305, Fig. 154, 3, 7-9, Fig. 161, 5-6; K. MIHOVILIĆ, 2001, 42, 422, Tab. 124, 6, 9.

¹⁴ B. MARIJANOVIĆ, 2000, 27, T. V, 1.

¹⁵ B. ČOVIĆ, 1982, 16, sl. 15.

¹⁶ A. HELLMUTH KRAMBERGER, 2017, 254-255.

¹⁷ B. MARIJANOVIĆ, 2000, 28, T. IX, 2, T. XLIV, 3, 5.

¹⁸ I. MAROVIĆ, 2002, 221, 247, 286, Tab. XXI, 1, Tab. XXII, Tab. XXIII.

¹⁹ B. GOVEDARICA, 1989, 159, 195, T. XI, 3.

²⁰ M. BERNABÓ BREA, A. CARDARELLI, 1997, 330, Fig. 174, 1; F. MARZATICO, U. TECCHIATI, 2001, 53, 55.

oboda posude.²¹ Ovi se oblici pojavljuju još od ranog brončanoga, a nastavljaju se i u željeznom dobu. Naš primjerak sačuvan je tek djelomično, a vidljiv je niz grubljih udubljenja izvedenih utiskivanjem prsta. Ulomak pod T. II, 3 sličan je prethodnomu po načinu ukrasa i teksturi.

Na lokalitetu su pronađeni i lonci uskog vrata i „S“ profilacije (T. II, 1-2, 4-5). Crvenkastosmeđe su boje (2.5YR 4/4 *reddish brown*)²² s primjesama vapnenca i kalcita. Slični, samo ponešto manji lonci (T. III, 1-5) lagano izvijenog oboda i svjetlosmeđe boje (7.5YR 5/4 *brown* – 7.5YR 4/3 *brown*) s primjesama vapnenca također se uklapaju u tipični repertoar keramike kasnih prapovijesnih razdoblja. Isto bismo mogli reći i za nekoliko ulomaka dna posuda, lonaca i čaša (T. III, 6; T. IV, 1-5). Sve ulomke obilježava smeđa do tamnosmeđa boja gline (7.5YR 4/3 *brown* – 7.5YR 4/1 *dark brown*), dosta grube obrade s primjesama vapnenca. Katkad je riječ o poroznim stijenkama, a u jednom primjerku (T. IV, 1) riječ je o glačanju unutrašnje strane posude. Zanimljiva je trakasta ručka (T. IV, 7) koja je pripadala posudi većih dimenzija, a moguće je da istoj posudi pripada i ulomak dna (T. IV, 8). Ulomak pod T. IV, 6 vjerojatno predstavlja čašu čija je ručka nadvisivala sam obod. Sačuvan je samo u donjem dijelu, a taj je oblik karakterističan za duže vremensko razdoblje kasne prapovijesti.

Posebno je interesantna posudica s T. V, 1 kakve se pojavljuju u brončanom i željeznom razdoblju, a često su korištene u votivne svrhe u svetištima ili grobovima.²³ Riječ je o loše pečenom predmetu lokalnog podrijetla, ručno modeliranom, grube i pomalo porozne teksture s primjesama vapnenca. Ima lagano izvijen obod, a držak je djelomično sačuvan. Slične posudice, pronađene u Vilinoj špilji, datiraju

Horseshoe-shaped handle can also be attributed to prehistoric sherds (Pl. I, 6). Such handles were usually placed on the vessel shoulder, in form of appliqués, though they can also be found under the vessel rim.²¹ These forms appear in the Early Bronze Age, continuing into the Iron Age. Our example was preserved only partially, with a visible row of coarse finger impressions. Fragment on Pl. II, 3 resembles the former one regarding fabric and decoration.

The site also produced pots with narrow neck and S-profilation (Pl. II, 1-2, 4-5), in the reddish brown color (2.5YR 4/4 *reddish brown*),²² with lime and calcite inclusions. Similar, but somewhat smaller pots (T. III, 1-5), with slightly everted rim, in the light brown colour (7.5YR 5/4 *brown* - 7.5YR 4/3 *brown*) with lime inclusions also correspond to pottery typical of later prehistoric periods. The same can be said about few fragments of bases of vessels, pots and cups (Pl. III, 6; T. IV, 1-5). All sherds are characterized by brown to dark brown colour of the clay (7.5YR 4/3 *brown* - 7.5YR 4/1 *dark brown*), and quite coarse rendering with lime inclusions. Sometimes the walls are porous, and in one example inner side of the vessel was polished (Pl. IV, 1). There is an interesting example of a strap handle (Pl. IV, 7) belonging to a rather large vessel, that could also be associated with a base fragment (Pl. IV, 8). Fragment on Pl. IV, 6 probably represents a cup whose handle overreached the rim. It was preserved in the lower part only, and this form was characteristic for a longer time span.

A small vessel on Pl. V, 1 particularly interesting. It was often used for votive purposes in sanctuaries and graves in the Bronze and Iron Ages.²³ It is a poorly fired local product, hand shaped, of coarse and slightly porous fabric with lime inclusions.

²¹ N. PETRIĆ, 1976, 41; B. ČOVIĆ, 1983, 149–150; 1989, 73.

²² Za određivanje nijanse boje korištena je *Munsell soil color book*.

²³ D. PERKIĆ, 2021, 82.

²¹ N. PETRIĆ, 1976, 41; B. ČOVIĆ, 1983, 149-150; 1989, 73.

²² *Munsell soil color book* was used for designating colors.

²³ D. PERKIĆ, 2021, 82.

se u 4. st. pr. Kr.,²⁴ a navedena datacija temelji se na helenističkim nalazima kakvi se pronalaze i na lokalitetu Gradac. Razdoblje helenizma, između ostalog, karakteriziraju znatne promjene na trgovinskom području, dolazi do ekspanzije tržišta izvan dotad poznatih proizvodnih centara u Grčkoj i kolonijama, a to će se poprilično dobro vidjeti na južnoitalskom prostoru s kojim stanovništvo istočne obale Jadrana ostvaruje važne trgovačke veze, te naposljetku razvija vlastitu proizvodnju.²⁵ Na lokalitetu Gradac sačuvano je nekoliko ulomaka posuda izrazito lošeg stupnja sačuvanosti, stoga je teško detaljnije govoriti o tipologiji. Ulomak pod T. V, 2 ima crni premaz (GLEY 2 2.5/10B *bluish black*) s obje strane, a moguće je da je riječ ili o crno premazanoj posudi odnosno skifosu ili ranoj produkciji keramike tipa *Gnathia* kakva se na istočnoj obali Jadrana pronalazi u većim količinama i kakva se proizvodila krajem 4. i početkom 3. st. pr. Kr.²⁶ Za ulomak na T. V, 3 možemo pretpostaviti da pripada skifosu s vertikalnim kanelurama, iako sam premaz nije sačuvan,²⁷ a vjerojatno predstavlja produkciju kakva se javlja u 3. st. pr. Kr.²⁸

Prema odlikama fature, keramici helenističkog razdoblja vjerojatno pripadaju i dva ulomka čaša ili manjih posuda sa sačuvanim premazom u unutrašnjosti (T. V, 4,²⁹ 6). Pronađeni ulomak oboda posude (T. V, 5) odgovara unguentariju koji se pronalaze duž naše obale, a posebno je zanimljiva situacija u Isi na otoku Visu gdje se proizvodi južnoitalskih (moguće i lokalnih) radionica datiraju u 3. st. pr. Kr.³⁰

Kasnorepublikanskom vremenu pripada ulomak dna amfore tipa *Lamboglia 2* (T. V,

Its rim is slightly everted, and the handle is partially preserved. Similar vessels, recovered from Vilina špilja, are dated to the 4th century BC,²⁴ based on the Hellenistic artefacts that are also found at the site of Gradac. Hellenistic period is, among other things, characterized by significant changes in the trade area, as the market expands outside the production centres in Greece and its colonies, which is well reflected in the southern Italic region that was connected with the eastern Adriatic coast in terms of trade.²⁵ At the site of Gradac, several sherds were found in exceptionally poor state of preservation preventing any further discussion of typology. Fragment on Pl. V, 2 has a black slip (GLEY 2 2.5/10B *bluish black*) on both sides, and it is possible that it was a black glazed vessel or early production of the *Gnathia* ware that is found in large quantities on the eastern Adriatic coast, produced in the late 4th and early 3rd century BC.²⁶ Fragment on Pl. V, 3 belongs to a skyphos with vertical grooves, though slip was not preserved.²⁷ Probably it belongs to a production that emerged in the 3rd century BC.²⁸

Two sherds of cups or smaller vessels probably belong to Hellenistic pottery in terms of fabric (Pl. V, 4,²⁹ 6). The recovered fragment of the vessel rim (Pl. V, 5) might have been a part of an unguentarium. A particularly interesting situation is recorded in Issa on the island of Vis where products of southern Italic (and possibly also local) workshops are dated to the 3rd century BC.³⁰

A base fragment of a *Lamboglia 2* amphora dates to the late republican period (Pl. V, 7). It is the most numerically abundant variety of

²⁴ D. PERKIĆ, 2021, 82–83.

²⁵ M. MIŠE, 2012, 231–232; J. JOVANOVIĆ, 2021b, 161–162.

²⁶ M. MIŠE, 2010, 114.

²⁷ Pronađeno je više sličnih ulomaka koji bi mogli pripadati istoj posudi.

²⁸ M. MIŠE, 2010, 174–185 i dr.

²⁹ S unutarne strane 5YR 2.5/1 *black*, s vanjske 2.5YR 4/6 *red*.

³⁰ J. JOVANOVIĆ, 2021a, 126; 2021b, 165, 169.

²⁴ D. PERKIĆ, 2021, 82–83.

²⁵ M. MIŠE, 2012, 231–232.

²⁶ M. MIŠE, 2010, 114.

²⁷ Several similar fragments were found that probably belong to the same vessel.

²⁸ M. MIŠE, 2010, 174–185 etc.

²⁹ BLACK 5YR 2.5/1 on the inner side, RED 2.5YR 4/6 on the outer.

³⁰ J. JOVANOVIĆ, 2021a, 126; 2021b, 165, 169.

7). Riječ je o najzastupljenijem tipu amfore na jadranskom prostoru u posljednja dva stoljeća prije Krista.³¹

KASNOANTIČKA KERAMIKA

Stolna keramika

Stolna keramika s lokaliteta Ošlje – Gradac prepoznata je u malobrojnim ulomcima sjevernoafričke (*African Red Slip Ware*) i fokejske crvenoglačane (*Phocaean Red Slip Ware*), kao i Late Roman D keramike. Tipološki, stolnoj keramici pripadaju zdjele, tanjuri, pladnjevi te vrčevi. Primjećuje se da brojčano dominiraju ulomci plićih posuda, tj. zdjela i tanjura.

Sjevernoafrička crvenoglačana keramika proizvodila se u radionicama na području današnjeg Tunisa i Alžira u razdoblju od 1. do 7. stoljeća,³² a posebno je zastupljena od sredine 3. do druge četvrtine 5. stoljeća kada na područje sjeverne Afrike dolaze Vandali i kada će nakratko opasti izvoz.³³ Na području istočne obale Jadrana situacija je ponešto drukčija i ovdje će i dalje, barem prema dosadašnjim spoznajama, dominirati uvoz finijeg posuđa iz afričkih radionica.

Najraniji primjerak predstavljaju ulomci posude tipa *Hayes 9* (T. VI, 1),³⁴ vjerojatno varijanti B. Riječ je o posudi otvorenog tipa, zacijelo zdjeli okomitog oboda, podno kojeg teku dva paralelna horizontalna žlijeba i koja ima malu prstenastu nogu. Keramika je tipične narančastocrvene boje s premazom (2.5YR

amphora in the Adriatic area in the last two centuries BC.³¹

LATE ANTIQUE POTTERY

Tableware

Tableware from the site of Ošlje-Gradac can be recognized by scarce fragments of African Red Slip Ware, Phocaean Red Slip Ware and Late Roman D Ware. In terms of typology, tableware comprises bowls, plates, platters and jugs. It is noticeable that sherds of shallow vessels (bowls and plates) are dominant.

North African Red Slip Ware was produced in the workshops in the region of present-day Tunisia and Algeria in the period between the 1st and 7th century.³² Its production peaked from the mid-3rd to the second half of the 5th century when Vandals came to North Africa and the export declined briefly.³³ The situation is somewhat different on the eastern Adriatic coast, and import of fine ware from African workshops remained dominant.

The earliest example is represented by fragments (Pl. VI, 1) of a vessel type *Hayes 9*,³⁴ probably variant B. It is an open-type vessel, definitely a bowl with vertical rim which is encircled by two horizontal grooves. The vessel has a small ring base. The ceramic is in typically orange-red colour with a slip (2.5YR 5/6 red), without visible inclusions. This form, dating to the first half of the 2nd century,³⁵ is

³¹ A. STARAC, 2008, 88–89, 105; L. BEKIĆ, M. PEŠIĆ, 2015, 99, 101; https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/details.cfm?id=229, 22. 12. 2021.

³² Arheološki su potvrđene radionice u Borj el-Jerbi, El Mahrine, Oudna (Uthina) (J. W. HAYES, 1972, 296–299; M. MACKENSEN, 1998, 23–39; M. BONIFAY, 2004, 46), nekoliko njih na području središnjeg Tunisa – Oued el-Gattar i Choughafia, te Sidi Marzouk Tounsi, posebno u okolici el-Djema (M. A. CAU, P. REYNOLDS, M. BONIFAY, 2011, 4).

³³ J. W. HAYES, 1972, 414, 423–424.

³⁴ Iako ovaj ulomak pripada ranijoj fazi, navodimo ga ovdje kako bi se bolje stekao dojam o sjevernoafričkoj crvenoglačanoj keramici.

³¹ A. STARAC, 2008, 88–89, 105; L. BEKIĆ, M. PEŠIĆ, 2015, 99, 101; https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/details.cfm?id=229, 22.12.2021.

³² Archaeological evidence testifies to workshops in Borj el-Jerba, El Mahrine, Oudna (Uthina) (J. W. HAYES, 1972, 296–299; M. MACKENSEN, 1998, 23–39; M. BONIFAY, 2004, 46), several workshops in the region of central Tunisia: Oued el-Gattar, Choughafia and Sidi Marzouk Tounsi, particularly in the vicinity of El-Djem (M. A. CAU, P. REYNOLDS, M. BONIFAY, 2011, 4).

³³ J. W. HAYES, 1972, 414, 423–424.

³⁴ Although this sherd belongs to the earlier phase, we mention it here to better illustrate North African Red Slip Ware.

³⁵ J. W. HAYES, 1972, 32, 35, 37.

5/6 red), bez vidljivih primjesa. Datirana je u prvu polovicu 2. stoljeća,³⁵ a na istočnoj obali Jadrana ova forma je relativno česta.³⁶

Idući ulomak, onaj na T. VI, 4 vjerojatno pripada Hayesovoj formi 61, a riječ je o plitkoj posudi s istaknutim prstenastim visećim obodom od kojeg se dalje nastavlja ukošena stijenka. Glina je narančastocrvene boje (2.5YR 6/8 light red), dobro pečena, bez granulacije. Površina je blago hrapava s tankim slojem premaza vidljivog s obje strane ulomka. U ovom slučaju mogla bi biti riječ o varijanti B, kojeg karakterizira iznutra konkavan, prilično vertikalni obod. Obično je riječ o posudama većih dimenzija koje se u novije vrijeme datiraju od 5. do početka 6. stoljeća.³⁷ Proizvod su radionice u blizini Kartage, a njihova popularnost ogleda se i u činjenici da se često pronalaze na području Sredozemlja,³⁸ samim time i na području istočne obale Jadrana.³⁹

Nadalje, kod ulomka na T. VI, 2 riječ je o zdjeli/tanjuru većih dimenzija s dijelom izvučenog, širokog i stepeničastog na rubu zadebljanog oboda, a vjerojatno je riječ o Hayesovoj formi 67. Keramika je dosta porozna s jedva vidljivim premazom crvenkaste boje (2.5YR 6/8 light red samo keramika), a datira se od 360. do 470. godine.⁴⁰ Distribucija se odvijala diljem Mediterana, a često se pronalazi na istočnoj obali Jadrana.⁴¹ Navedenoj formi

quite common on the eastern Adriatic coast.³⁶

The fragment on Pl. VI, 4 belongs to form Hayes 61, and it is a shallow vessel with distinct annular hanging rim which continues into a slanted wall. The clay is orange-red (2.5YR 6/8 light red), well fired, without granulation. The surface is a bit coarse with a thin slip layer visible on both sides of the sherd. This fragment might belong to variant B, characterized by a rather vertical rim, concave on the inner side. Usually these are quite big vessels that have recently been dated to the period from the 5th to early 6th century.³⁷ They were produced in workshops near Carthage, and their popularity is reflected in the fact they are often found in the Mediterranean region,³⁸ including the eastern Adriatic coast.³⁹

Fragment on Pl. VI, 2 belonged to a large bowl with a part of outdrawn, wide and stepped rim, with thickened edge. Probably it is type Hayes 67. Pottery is quite porous with barely visible reddish slip (2.5YR 6/8 light red), dated to the time span from AD 360 to 470.⁴⁰ This type was distributed all over the Mediterranean, and it is often found on the eastern Adriatic coast.⁴¹ Mentioned form might also relate to the sherd on Pl. VI, 3, with everted and profiled rim similar to a vessel from Ventimiglia in Italy.⁴² The clay is typically orange-red (2.5YR 6/8 light red) with

³⁵ J. W. HAYES, 1972, 32, 35, 37.

³⁶ Pronađena je na lokalitetu Erešove bare u Naroni (J. MARDEŠIĆ, T. ŠALOV, 2002, 108, 141), na prostoru cele Augusteuma Narone (M. TOPIĆ, 2004, 19) i dr.

³⁷ M. A. CAU, P. REYNOLDS, M. BONIFAY, 2011, 5; prema Hayesu, ova forma ide u prvu polovicu 5. st.: J. W. HAYES, 1972, 100–107.

³⁸ A. CARANDINI, S. TORTORELLA, 1981, 84, T. XXXV, 6; M. BONIFAY, 2004, 167–171; I. OŽANIĆ ROGULJIĆ, 2018, 160.

³⁹ Npr. u Telašćici (J. VUČIĆ, 2011, 114, 125), Hvaru (M. KATIĆ, 1999, T. IV, 1, 30–31), na lokalitetu *Ad basilicas pictas* (M. TOPIĆ, 1999, 67), Naroni–Erešove bare (J. MARDEŠIĆ, T. ŠALOV, 2002, 123–124), Gradina na otoku Žirju (A. KARADOLE, I. BORZIĆ, 2020, 53) i dr.

⁴⁰ J. W. HAYES, 1972, 112–116.

⁴¹ Npr. *Ad basilicas pictas* (M. TOPIĆ, 1999, 67), Dioklecijanov palača (I. DVORŽAK SCHRUNK, 1989, 103, T. 1, 10), Hvar (M. KATIĆ, 1999, 36, T. VII, 7), Naroni – Erešove bare (J. MARDEŠIĆ, T. ŠALOV, 2002, 145, 150) i dr.

³⁶ It was found at the site of Erešove bare in Naroni (J. MARDEŠIĆ, T. ŠALOV, 2002, 108, 141), in the area of cella in the *Augusteum* of Naroni (M. TOPIĆ, 2004, 19) etc.

³⁷ M. A. CAU, P. REYNOLDS, M. BONIFAY, 2011, 5; according to Hayes, this form dates to the first half of the 5th century: J. W. HAYES, 1972, 100–107.

³⁸ A. CARANDINI, S. TORTORELLA, 1981, 84, T. XXXV, 6; M. BONIFAY, 2004, 167–171; I. OŽANIĆ ROGULJIĆ, 2018, 160.

³⁹ E.g. in Telašćica (J. VUČIĆ, 2011, 114, 125), Hvar (M. KATIĆ, 1999, T. IV, 1, 30–31), at the site of *Ad basilicas pictas* (M. TOPIĆ, 1999, 67), Naroni–Erešove bare (J. MARDEŠIĆ, T. ŠALOV, 2002, 123–124), Gradina on the island of Žirje (A. KARADOLE, I. BORZIĆ, 2020, 53) etc.

⁴⁰ J. W. HAYES, 1972, 112–116.

⁴¹ E.g. *Ad basilicas pictas* (M. TOPIĆ, 1999, 67), Diocletian's palace (I. DVORŽAK SCHRUNK, 1989, 103, Pl. 1, 10), Hvar (M. KATIĆ, 1999, 36, T. VII, 7), Naroni–Erešove bare (J. MARDEŠIĆ, T. ŠALOV, 2002, 145, 150) etc.

⁴² A. CARANDINI, S. TORTORELLA, 1981, 88, T. XXXVII, 3.

možda pripada i ulomak s T. VI, 3 izvučenog i profiliranog oboda koji sličnost dijeli s posudom iz Ventimiglie u Italiji.⁴² Glina je tipične narančastocrvene boje (2.5YR 6/8 *light red*) s izrazito slabo očuvanim premazom.

Sjevernoafričkim posudama na lokalitetu Gradac pridodajemo i dva ulomka Hayesove forme 91. S obzirom na to da je riječ o malom ulomku (T. VI, 5), teško je odrediti pripada li A ili B varijanti ovog tipa posude karakteristične po rebro podno zadebljanog oboda, no na temelju analogija moguće ga je datirati u kraj 5. i prvu polovinu 6. stoljeća.⁴³ Sljedeći ulomak pripada varijanti D (T. VI, 6), a od prethodnoga se razlikuje po manje izraženom rebro podno lagano zadebljanog oboda. Ispod njega se nalaze dva paralelna žlijeba, te na dnu ruletirani ukras. Baš kao i prethodna, i ova je zdjelica narančastocrvene boje gline (2.5YR 6/8 *light red*), a s vanjske površine primjećuju se tri kratka, paralelna kosa žlijeba. Ova se varijanta datira u početak 7. stoljeća,⁴⁴ a na našoj obali ova forma predstavlja čest nalaz.⁴⁵

Među afričkom keramikom nalazi se i ulomak dna s pečatom (T. VII, 1) od kojeg je sačuvan samo rubni dio. Prema obliku možemo reći da je riječ o tanjuru ili plitkoj zdjeli s ravnim dnom na niskoj prstenastoj nozi. Na dnu se nalazi kružni žlijeb unutar kojeg su smještene dvije koncentrične kružnice s pečatom.

Druga grupa finog stolnog posuđa, odnosno fokejska crvenoglačana keramika na ovom je lokalitetu zastupljena tek jednim ulomkom. Navedena se vrsta keramike proizvodi u razdoblju od 4. do 7. stoljeća, a od sredine 5. do sredine 6. stoljeća radionice te keramike postižu monopol na području Atene, Soluna i Konstantinopola.⁴⁶ Arheološki su potvrđeni

exceptionally poorly preserved slip.

We add two sherds of type *Hayes 91* to North African vessels from the site of Gradac. Since it is a small sherd (Pl. VI, 5), it is difficult to determine if it belongs to variant A or B of this vessel type with a characteristic rib under the thickened rim. It can be dated to the late 5th and first half of the 6th century based on analogies.⁴³ The following sherd belongs to variant D (Pl. VI, 6), differing from the former one by less distinct rib below the slightly thickened rim. Two parallel grooves are under the rim, and roulette decoration is on the bottom. Just like the former example, this small bowl is also orange-red (2.5YR 6/8 *light red*). Three short, parallel, slanted grooves are visible on the outer surface. This variant is dated to the early 7th century,⁴⁴ and it is often found on the eastern Adriatic coast.⁴⁵

Among the African pottery is a base fragment bearing a stamp (Pl. VII, 1), preserved only in peripheral part. We can only say it was a plate or shallow bowl with flat base on a low ring base, judging from the form. On the base is a circular groove within which are two concentric circles with the stamp.

The second group of fine tableware, that is Phocaean Red Slip Ware, is represented by only one fragment at this site. The mentioned pottery type was produced in the period from the 4th to 7th century, and these workshops had a monopoly in the area of Athens, Thessaloniki and Constantinople.⁴⁶ Archaeological evidence testifies to the presence of workshop centres from the region of ancient Phocaea (Izmir area, Candarli, Gryneon, workshops in Ephesus and Pergamon).⁴⁷ Type *Hayes 3* (Pl. VII, 2), as the most popular form of Phocaean bowl, was recognized at the site of Gradac

⁴² A. CARANDINI, S. TORTORELLA, 1981, 88, T. XXXVI-II, 3.

⁴³ J. W. HAYES, 1972, 140-144.

⁴⁴ J. W. HAYES, 1972, 141-144.

⁴⁵ Crkva u Gatima (M. KATIĆ, 1994, 200), Dioklecijanova palača (I. DVORŽAK SCHRUNK, 1989, 93), Hvar (M. KATIĆ, 1999, 34-35, T. VI, 3), Gradina-Žirje (A. KARADOLE, I. BORZIĆ, 2020, 54) i dr.

⁴⁶ J. W. HAYES, 1972, 337.

⁴³ J. W. HAYES, 1972, 140-144.

⁴⁴ J. W. HAYES, 1972, 141-144.

⁴⁵ Church in Gata (M. KATIĆ, 1994, 200), Diocletian's palace (I. DVORŽAK SCHRUNK, 1989, 93), Hvar (M. KATIĆ, 1999, 34-35, T. VI, 3), Gradina-Žirje (A. KARADOLE, I. BORZIĆ, 2020, 54) etc.

⁴⁶ J. W. HAYES, 1972, 337.

⁴⁷ D. GANDOLFI, 2005, 242-246.

radionički centri na području antičke Fokeje (okolica Izmir, Candarli, Gryneon, radionice u Efezu i Pergamu).⁴⁷ Na lokalitetu Gradac u Ošlju prepoznat je najpopularniji oblik fokejskih zdjela, Hayesova forma 3 (T. VII, 2). Riječ je o zdjelama poluloptastog tijela s niskom prstenastom nogom te vertikalnim blago konkavno izvedenim visećim obodom.⁴⁸ Ovaj tip zdjela na obodu često nosi ukras, posebno onaj izveden nazubljenim kotačićem što se ogleda i na ovom ulomku. Vjerojatno je riječ o jednoj od varijanti C, E ili H, a datira se od druge polovice 5. do kraja 6. stoljeća.⁴⁹ Na našem području ova keramika zastupljena je u količinski nešto manjoj mjeri od sjevernoafričke crvenoglačane keramike. Dominiraju nalazi navedenog tipa zdjela,⁵⁰ ali čest nalaz predstavljaju i drugi tipovi tih dubljih posuda.

Iduća grupa finijeg stolnog posuđa proizvođila se na području jugozapadne Turske, a riječ je o *Late Roman D* keramici koja se rabila od kraja 4. do 7. stoljeća, uz naznake da se produkcija nastavlja u 8. i 9. stoljeću.⁵¹ Iako je u početku Hayes predlagao radionice na području Cipra,⁵² dokazane su one na jugozapadnom području današnje Turske, tj. u blizini Gebiza nedaleko od Antalije.⁵³ Riječ je o finoj, težoj keramici tamnije crvene, smeđocrvene ili ljubičastosmeđe boje s grubom, nepravilnom dekoracijom. Na lokalitetu Gradac prepoznato je nekoliko ulomaka donjih dijelova zdjela, nažalost, bez mogućnosti njihove tipološke

in Ošlje. These are hemispherical bowls with a low ring base and vertical, slightly concave hanging rim.⁴⁸ This bowl type is often decorated on the shoulder, sometimes by rouletting as in the case of this fragment. Probably it is one of the variants C, E or H, dated from the second half of the 5th to the end of the 6th century.⁴⁹ In our region this pottery was represented somewhat less abundantly than North African Red Slip Ware. Mentioned bowl type is dominant⁵⁰ but other types of these deep vessels are also common.

The next group of fine tableware was produced in the region of south-western Turkey. It is Late Roman D Ware that was used from the end of the 4th to 7th century, with indications that the production continued in the 8th and 9th centuries.⁵¹ Although at first Hayes proposed their origin in the Cyprus region,⁵² the workshops were recorded in the south-western part of present-day Turkey, close to Gebiz in the vicinity of Antalya.⁵³ It is fine, heavy pottery in dark red, brown-red or purple-brown colour with crude, irregular decoration. The site of Gradac yielded several sherds of the lower parts of vessels, unfortunately typologically undeterminable (Pl. VII, 3; 2.5YR 4/4 reddish brown). Possible production site of the bowl on Pl. VII, 4 in dark colour (2.5YR 4/6 red), with sandy fabric full of quartz and lime, might be the region of present-day Limassol on the island of Cyprus

⁴⁷ D. GANDOLFI, 2005, 242–246.

⁴⁸ Boja gline je 2.5YR 7/4 *light reddish brown*, a prema 2.5YR 4/8 *red*.

⁴⁹ J. W. HAYES, 1972, 329–338.

⁵⁰ Npr.: *Ad basilicas pictas* (M. TOPIĆ, 1999, 68–69), Dioklecijanov palača (I. DVORŽAK SCHRUNK, 1989, 94), Salona (J. MARDEŠIĆ, 1994, 266), Naron (J. MARDEŠIĆ, T. ŠALOV, 2002, 114, 140), Gata (M. KATIĆ, 1994, 205–206), Hvar (M. KATIĆ, 1999, 29–37), Mogorjelo (I. ČREMOŠNIK, 1952, 241–271), Polače (Z. BRUSIĆ, 1988, 141), Gradina na otoku Žirju (A. KARAĐOLE, I. BORZIĆ, 2020, 55).

⁵¹ M. JACKSON, M. ZELLE, L. VANDEPUT, V. KÖSE, 2012, 90.

⁵² J. W. HAYES, 1972, 371. Samim time je autor ovaj tip keramike nazvao *Cyprian Red Slip Ware*.

⁵³ M. JACKSON, M. ZELLE, L. VANDEPUT, V. KÖSE, 2012, 89–114.

⁴⁸ Colour of the clay is 2.5YR 7/4 *light reddish brown*, and the slip is 2.5YR 4/8 *red*.

⁴⁹ J. W. HAYES, 1972, 329–338.

⁵⁰ E.g. *Ad basilicas pictas* (M. TOPIĆ, 1999, 68–69), Diocletian's palace (I. DVORŽAK SCHRUNK, 1989, 94), Salona (J. MARDEŠIĆ, 1994, 266), Naron (J. MARDEŠIĆ, T. ŠALOV, 2002, 114, 140), Gata (M. KATIĆ, 1994, 205–206), Hvar (M. KATIĆ, 2001, 29–37), Mogorjelo (I. ČREMOŠNIK, 1952, 241–271), Polače (Z. BRUSIĆ, 1988, 141), Gradina on the island of Žirje (A. KARAĐOLE, I. BORZIĆ, 2020, 55).

⁵¹ M. JACKSON, M. ZELLE, L. VANDEPUT, V. KÖSE, 2012, 90.

⁵² J. W. HAYES, 1972, 371. Thence the term *Cyprian Red Slip Ware*.

⁵³ M. JACKSON, M. ZELLE, L. VANDEPUT, V. KÖSE, 2012, 89–114.

odredbe (T. VII, 3; 2.5YR 4/4 *reddish brown*). Zanimljiva je zdjela s T. VII, 4 tamnije boje (2.5YR 4/6 *red*) i pjeskovite teksture s mnogo kvarca i vapnenca, za koju se kao proizvodni centar predlaže područje današnjeg Limasola na Cipru (nekadašnji *Amathus*).⁵⁴

Među materijalom iz Ošlja izdvaja se nekoliko nalaza vrčeva različitih fabrikatnih i morfoloških odlika (T. VII, 6-13), a unutar kategorije oboda možemo uvrstiti nekoliko ulomaka (T. VII, 6-9). Prije svega se to odnosi na vrč afričke provenijencije s T. VII, 6 kojeg karakterizira viseći obod, crvena boje gline (2.5YR 5/8 *red*) s jedva vidljivim premazom žućkaste boje te obod na T. VII, 7 oker boje (7.5YR 7/6 *reddish yellow*). Sačuvana je i trakasta ručka s T. VII, 13, oker narančaste boje gline (5YR 6/6 *reddish yellow*) s primjesama pijeska, kalcita, tinjca te organskog materijala koji je pri pečenju izgorio, pa je kao rezultat vidljiva porozna površina. Vrču pripadaju i ulomci ručki (T. VII, 11-12), kao i ulomak tijela (T. VII, 10) s gustim, plitkim, vodoravnim kanelurama smeđo-sive boje gline (7.5YR 6/4 *light brown*). Moguće je da još nekoliko ulomaka (T. VII, 8-9) također pripada repertoaru stolnog posuđa, odnosno vrčevima ili amforama manjih dimenzija. Posebno je zanimljiv ulomak zaobljenog visećeg oboda na T. VII, 8 koji s obzirom na tamniju crvenu boju (2.5YR 4/6 *dark reddish brown*) i velik postotak tinjca i pijeska vjerojatno predstavlja import s istočnomediterranskog područja.

Kuhinjska keramika

Najbrojnija vrsta keramičkih predmeta s utvrde na lokalitetu Gradac jest ona kuhinjska. Tipološki u nju ubrajamo različite lonce, zdjele, tave i poklopce, a tehnološki je riječ o proizvodima čija struktura obiluje sekundarno dodanim vapnenačkim primjesama radi stabi-

(former *Amathus*).⁵⁴

Several jugs with various characteristics regarding fabric and morphology can be singled out among the material from Ošlje (Pl. VII, 6-13). Few fragments belong to the rim category (Pl. VII, 6-9). This primarily refers to a jug of African provenance (Pl. VII, 6) characterized by hanging rim, red colour of the clay (2.5YR 5/8 *red*) with barely visible yellowish slip, and the rim on Pl. VII, 7, in the ocher colour (7.5YR 7/6 *reddish yellow*). A strap handle was also preserved (Pl. VII, 13), in the ocher-orange colour of the clay (5YR 6/6 *reddish yellow*) with inclusions of sand, calcite, mica and organic material that was burnt during the firing process resulting in porous surface. Jug fragments also comprise handle sherds (Pl. VII, 11-12), as well as a body sherd (Pl. VII, 10) with dense, shallow, horizontal grooves in the brown-grey colour of the clay (7.5YR 6/4 *light brown*). It is possible that several more fragments (Pl. VII, 8-9) also belonged to tableware, that is to jugs and smaller amphorae. Fragment of a rounded hanging rim (Pl. VII, 8) is especially interesting since it probably represents import from the eastern Mediterranean region considering its darker red colour (2.5YR 4/6 *dark reddish brown*) and high percentage of mica and sand.

Cooking ware

Cooking ware represents the most abundant category of ceramic finds from the fort at the site of Gradac. Various pots, bowls, pans and lids belong to this category in terms of typology, while technological characteristics refer to fabric that abounds in lime inclusions secondarily added to stabilize the mass loss during drying, and to achieve thermal stability while firing. At the same time this is the most demanding group of ceramic objects because it

⁵⁴ Predloženo od M. Toume, <https://www.levantineceramics.org/wares/160-late-roman-d-e-cypriot-red-slip-lrd-e-crsw>, 18. 1. 2022.

⁵⁴ Proposed by M. Touma, <https://www.levantineceramics.org/wares/160-late-roman-d-e-cypriot-red-slip-lrd-e-crsw>, 18.1.2022.

liziranja gubitka mase pri sušenju, postizanju termalne stabilnosti pri pečenju, ali i tijekom samog korištenja posuđa. Ujedno je to što se obrade tiče najproblematičnija skupina keramičkih predmeta jer u domaćoj stručnoj literaturi ona nikada nije dobila dovoljno prostora.

Na lokalitetu Gradac prema zastupljenosti ističu se dva tipa, od kojih prvi tip, očito kod ovog nalazišta dominantne grupe posuđa, jest lonac (T. VIII, 1-9; T. IX, 1-6; T. X, 1-6). Karakterizira ga nisko trbušasto tijelo s obodom izvijenim prema van, zaobljenim ramenom, a vjerojatno mu pripada ravno i široko dno (T. X, 6, 8). Lonci su grube, tamnosive, smeđe ili crne strukture s brojnim primjesama vapnenca i kalcita (2.5YR 5/1 reddish gray – 2.5YR 4/1 dark reddish gray). Dio posuda rađen je na brzorotirajućem lončarskom kolu, a za dio njih se to ne može tvrditi prije svega zbog loše sačuvanosti. Ukrašenost nije česta pojava, tek je jedna posuda podno samog oboda nosila jednostruku uglatu valovnicu (T. VIII, 8), a jedna urezanu liniju (T. VIII, 6). Pojedini primjeri imaju ukras na samom obodu, u jednom je slučaju riječ o nizu ureza (T. VIII, 8), a u jednom o plitkoj, horizontalnoj liniji (Sl. 3). Svojim dimenzijama i masivnošću ističu se dva ulomka iste posude, od kojih je jedan prikazan na T. VIII, 9. Prostorno najbliže analogije pronađene su na naronitanskom području⁵⁵ i Mogorjelu.⁵⁶ Zanimljiva je usporedba sa sjevernodalmatinskim prostorom gdje, osim u rijetkim slučajevima, obod nije tako uglato izveden, a i kuhinjske posude na sebi češće nose ukras, pogotovo onaj u vidu valovnica. Njima se pridružuju mnogobrojne analogije na okolnim, ali i daljim prostorima sve do Alpa (gdje se spomenuta keramika naziva jugoistočnom alpskom kućnom keramikom) i sjeverne Italije (tip *Classe*). Svakako nije naodmet nadodati da se slični tipovi lonaca, pa i ukrasa pojavljuju među slavenskim posudama, međutim sama

has received little attention in the domestic professional literature.

At the site of Gradac, two types stand out, first of which is a pot (Pl. VIII, 1-9; T. IX, 1-6; T. X, 1-6), obviously dominant category of vessels at this site. It is characterized by a low globular body with everted rim, rounded shoulder, and probably also flat and wide base (Pl. X, 6, 8). Pots are dark grey, brown or black, of coarse fabric with numerous inclusions of lime and calcite (2.5YR 5/1 reddish gray – 2.5YR 4/1 dark reddish gray). Some of these vessels were made on fast-spinning potter's wheel, while this cannot be stated for all of them due to poor preservation. Decoration is not common, only one vessel had a single angular wavy line under the rim (Pl. VIII, 8), one had an incised line (Pl. VIII, 6). Some examples are decorated on the rim, in one case with a row of notches (Pl. VIII, 8), and in another with a shallow, horizontal line (Fig. 3). Two sherds of the same vessel stand out owing to their dimensions and massiveness. One of them was shown on Pl. VIII, 9. The closest analogies in spatial terms can be found in the Naronitan region⁵⁵ and Mogorjelo.⁵⁶ In northern Dalmatian region rims were not rendered so angularly, and cooking ware is decorated more often, in particular with wavy lines. There are other analogies from nearby and distant regions all the way to the Alps (where mentioned pottery is known as southeastern Alpine domestic ware) and northern Italy (*Classe* type). It is worth mentioning that similar pot types appear among Slavic pottery, but manufacturing technique is different.

It is interesting that few body sherds (Pl. X, 1-3), were preserved as well as bases (Pl. X, 6, 8). Although there is no clear evidence on the presence of a handle or handles, similar fabric suggests that two sherds (Pl. X, 4-5) might have belonged to one of these pots. The first

⁵⁵ J. MARDEŠIĆ, T. ŠALOV, 2002, 145, 148, 154-155; M. TOPIĆ, 2004, 50, T. I.

⁵⁶ I. ČREMOŠNIK, 1952, 256.

⁵⁵ J. MARDEŠIĆ, T. ŠALOV, 2002, 145, 148, 154-155; M. TOPIĆ, 2004, 50, T. I.

⁵⁶ I. ČREMOŠNIK, 1952, 256.

SLIKA 3. Ulomak oboda s urezanim linijom (foto: A. Karadole)
 FIGURE 3 Rim fragment with an incised line (photo by A. Karadole)

tehnika izrade je drukčija.

Zanimljiva je činjenica da je malo ulomaka tijela (T. X, 1-3), kao i dna ostalo sačuvano (T. X, 6, 8). Iako nemamo jasnih dokaza o postojanju ručke ili ručki, na temelju slične fakture možemo zaključiti da su dva ulomka (T. X, 4-5) mogla pripadati nekom od ovih lonaca. Prva je trakasta i izdužena, a druga koljenastog oblika.

Drugom tipu posuda pripadaju zdjele uvučena oboda kakve pronalazimo na lokalitetima Erešove bare⁵⁷ i Sv. Vid,⁵⁸ zatim u Augusteumu Narone,⁵⁹ a moguće i u Mogorjelu.⁶⁰ Riječ je o posudama čija se stijenka naglo sužava prema ravnom dnu (T. XI, 1-9; T. XII, 1-6). Karakterizira ih tamnija smeđa boja (7.5YR 3/1 *very dark gray*) te su dobro pečene s primjesama vapnenca, kvarca i kalcita. Dio posuda sigurno je rađen na kolu jer se vide tragovi, a za dio njih to ne možemo tvrditi. Postoji više varijanata, dublje ili pliće, one s jačim ili slabije uvrnutim rubom, one s ukrasom i one bez. Ukras se na ovom tipu posuda pojavljuje na malom broju primjeraka, primjerice valovnica s ulomka na T. XI, 1 ili kombinacija valovnice i uboda (T. XI, 4).⁶¹ Zanimljiv je ulomak na T. XIII, 2 koji na sebi nosi nekoliko ureza koji vjerojatno

one is elongated and strap-like, and the second one is knee-shaped.

The second type of vessels comprises bowls with inverted rim of the kind recovered from the sites Erešove bare⁵⁷ and Sv. Vid,⁵⁸ then also the Augusteum in Narone,⁵⁹ and possibly Mogorjelo.⁶⁰ These are vessels whose wall abruptly narrows towards the flat base (Pl. XI, 1-9; T. XII, 1-6). These well fired vessels with inclusions of lime, quartz and calcite are characterized by dark brown color (7.5YR 3/1 very dark gray). Some of them were definitely made on potter's wheel as evident from the traces, while this cannot be stated for the others. There are several variants, deeper or shallower, with more or less inverted rim, decorated or undecorated. Decoration on this type of vessels appears on a small number of examples, such as a wavy line on the fragment on Pl. XI, 1 or combination of a wavy line and punctures (Pl. XI, 4).⁶¹ The fragment on Pl. XIII, 2 bears several notches that probably constitute a graffito, mark created during vessel production. Analogies were found at nearby sites but also in the central and south-eastern Alpine region.⁶² Bowls from the area of Put Vele crikve

⁵⁷ J. MARDEŠIĆ, T. ŠALOV, 2002, 147, 149-150, 154.

⁵⁸ J. MARDEŠIĆ, 1998, 118 (T. 2, 20), 119 (T. 3, 20).

⁵⁹ M. TOPIĆ, 2004, 51, T. II, 9.

⁶⁰ I. ČREMOŠNIK, 1952, 258-259.

⁶¹ Jedna od mogućnosti je da je riječ o nekom vidu pečata, tj. utiskivanju uzorka. Usmeno priopćenje J. Vučić.

⁵⁷ J. MARDEŠIĆ, T. ŠALOV, 2002, 147, 149-150, 154.

⁵⁸ J. MARDEŠIĆ, 1998, 118 (T. 2, 20), 119 (T. 3, 20).

⁵⁹ M. TOPIĆ, 2004, 51, T. II, 9.

⁶⁰ I. ČREMOŠNIK, 1952, 258-259.

⁶¹ One of the possibilities is that it was a sort of a stamp, or impressing a pattern. Personal communication with J. Vučić.

⁶² Tinje nad Loko pri Žusmu (S. CIGLENEČKI, 2000, T. 27,

tvore grafit, odnosno oznaku nastalu u vrijeme procesa proizvodnje posude. Osim na prostorno bliskim lokalitetima, analogije su pronađene i na središnjem i jugoistočnom alpskom području.⁶² Morfološki, zdjele s područja trga Put Vele crikve u Rijeci podsjećaju na zdjele s ovog lokaliteta.⁶³

Posuda s T. XII, 4 svojom poroznošću te ulomci s T. XII, 5-6 ukupnim karakteristikama, prije svega glačanjem,⁶⁴ odudaraju od ostalih, pa ih ne možemo sa sigurnošću datirati, pogotovo uz činjenicu da je sličan tip posuda zastupljen i u prapovijesnim razdobljima.⁶⁵ Za ulomke na kojima su vidljivi tragovi kola te pronađene analogije vjerojatnije je kasnoantičko podrijetlo.

Kao što je već spomenuto, kasnoantički kuhinjski materijal iz Ošlja ponešto odudara od istovremenog materijala s područja sjeverne Dalmacije.⁶⁶ Primijećeno je da se pojedine sličnosti mogu uočiti na nalazištima uz rijeku Neretvu, a to se odnosi na nalazište u Erešovima barama,⁶⁷ celi Augusteuma,⁶⁸ Sv. Vidu⁶⁹ te Mogorjelu⁷⁰. To dovodi do zaključka da ta uža mikroregija čini jednu cjelinu, odnosno da cijeli taj prostor pokazuje zajedničke karakteristike kada je riječ o keramičkoj produkciji. Taj podatak ostavlja otvoreno pitanje lokalne proizvodnje, tj. radionica koje su sasvim sigurno

square in Rijeka resemble specimens from this site in morphological terms.⁶³

Examples that stand out in the assemblage are vessels on Pl. XII, 4 due to their porosity, and sherds on Pl. XII, 5-6 owing to their overall characteristics, primarily polished surfaces,⁶⁴ so they cannot be dated with certainty, particularly if we have in mind that similar vessel type was represented in prehistoric periods.⁶⁵ For the fragments with visible wheel traces and known analogies, late antique provenance is more likely.

As already mentioned, late antique assemblage from Ošlje is somewhat different from the synchronous finds from northern Dalmatia.⁶⁶ It has been noticed that certain similarities can be recognized at the sites along the Neretva river, such as the site in Erešove bare,⁶⁷ the Augusteum cella,⁶⁸ Sv. Vid⁶⁹ and Mogorjelo,⁷⁰ suggesting that this narrow micro-region constitutes a separate whole, or that this entire area exhibits common traits regarding ceramic production. This information raises a question of local production and workshops that were definitely present along our coastline.

In the cooking ware category, we can single out two possible import examples (Pl. XIII, 1, 3). Vessel sherd with a protruding rim on Pl. XIII, 3, in the orange colour of the clay

⁶² Tinje nad Loko pri Žusmu (S. CIGLENEČKI, 2000, T. 27-28), Gradec pri Prapretnem (S. CIGLENEČKI, 2000, 71, Sl. 82, 5-6), Ajdovski Gradec nad Vranjem (S. CIGLENEČKI, 2000, 79, Sl. 88, 1-3), Gradišće na Zbelovski gori (S. CIGLENEČKI, 2000, 82, Sl. 91, 17-20), Brinjeva gora nad Zrečami (S. CIGLENEČKI, 2000, 86, Sl. 95, 2-6), Kuzelin pri Donjoj Glavnici (S. CIGLENEČKI, 2000, 91, Sl. 99, 11), Tonovcov grad pri Kobaridu (S. CIGLENEČKI, 2000, 119, Sl. 119, 12), Invillino (V. BIERBRAUER, 1987, 190-194) i ostala nalazišta.

⁶³ L. BEKIĆ, u tisku, 209, Tabla 4.

⁶⁴ Iako glačanje u kasnoj antici nije često, ono je primijećeno na pojedinim posudama, prije svega na sjevernoafričkim amforama, a jedan je primjer pripadao ulomku tijela *spatheiona* (Sl. 4).

⁶⁵ D. UREM, 2012, 73-76.

⁶⁶ Z. BRUSIĆ, 2005, 261-265; A. KARADOLE, I. BORZIĆ, 2020, 45-109.

⁶⁷ J. MARDEŠIĆ, T. ŠALOV, 2002, 105-163.

⁶⁸ M. TOPIĆ, 2004, 9-67.

⁶⁹ J. MARDEŠIĆ, 1998, 118-121.

⁷⁰ I. ČREMOŠNIK, 1952, 241-271.

T. 28), Gradec pri Prapretnem (S. CIGLENEČKI, 2000, 71, Sl. 82, 5-6), Ajdovski Gradec nad Vranjem (S. CIGLENEČKI, 2000, 79, Sl. 88, 1-3), Gradišće na Zbelovski gori (S. CIGLENEČKI, 2000, 82, Sl. 91, 17-20), Brinjeva gora nad Zrečami (S. CIGLENEČKI, 2000, 86, Sl. 95, 2-6), Kuzelin pri Donjoj Glavnici (S. CIGLENEČKI, 2000, 91, Sl. 99, 11), Tonovcov grad pri Kobaridu (S. CIGLENEČKI, 2000, 119, Sl. 119, 12), Invillino (V. BIERBRAUER, 1987, 190-194) and other sites.

⁶³ L. BEKIĆ, forthcoming, 209, Plate 4.

⁶⁴ Although polishing in Late Antiquity is not common, it has been noticed on certain vessels, primarily on North African amphorae, and one example belonged to a body sherd of a *spatheion* (Fig. 4).

⁶⁵ D. UREM, 2012, 73-76.

⁶⁶ Z. BRUSIĆ, 2005, 261-265; A. KARADOLE, I. BORZIĆ, 2020, 45-109.

⁶⁷ J. MARDEŠIĆ, T. ŠALOV, 2002, 105-163.

⁶⁸ M. TOPIĆ, 2004, 9-67.

⁶⁹ J. MARDEŠIĆ, 1998, 118-121.

⁷⁰ I. ČREMOŠNIK, 1952, 241-271.

no postojale duž naše obale.

Unutar kategorije kuhinjskog posuđa izdvajamo i dva moguća importa (T. XIII, 1, 3). Ulomak posude s ispupčenim obodom na T. XIII, 3, narančaste boje gline (2.5YR 6/8 *light red*) vjerojatno predstavlja import s područja sjeverne Afrike. Od druge posude ostao nam je sačuvan zadebljani i lagano ispupčeni obod čije dimenzije sugeriraju da je riječ o posudi za pohranu prehrambenih namirnica. Posuda je narančaste boje 5YR 6/6 (*reddish yellow*) i s primjesama kalcita i tinjca.

Treba spomenuti i ulomak plitice zaobljena oboda i debljih stijenki (T. XIII, 4), na kojem se ne vide tragovi uporabe lončarskog kola, a koje morfološki podsjeća na pekače, tj. okrugle pladnjeve koji su se upotrebljavali za pečenje kruha. Ovaj tip posude javlja se na području Dnjepra i Desne od 3. do 5. stoljeća, a poslije ga pronalazimo na širem slavenskom području tijekom dužeg vremenskog perioda. Na području istočnog dijela Balkana rabio se sve donedavno,⁷¹ a nama vremenski zanimljive analogije pronađene su na nekoliko slovenskih lokaliteta,⁷² gdje se na pojedinima datiraju u kraj 6. i 7. stoljeće.⁷³ Treba spomenuti da se sličan oblik plitica upotrebljavao još od kraja ranog brončanog doba u vidu pladnjeva ili tanjura i često je bio iznutra poliran i ukrašen udubljenim linijama.⁷⁴

Tijekom arheoloških radova pronađeni su ulomci masivne posude rađeni na brzrotirajućem lončarskom kolu (T. XIII, 5), debljih stijenki (20 mm), s uzdignutim obodom na mjestu rupe za hvatište. Tipološki najbliže ana-

(2.5YR 6/8 light red) was probably imported from North Africa. The only preserved part of the other vessel is a thickened and slightly protruding rim whose dimensions suggest that it was a vessel for storing foodstuffs. The vessel is orange (5YR 6/6 reddish yellow) with inclusions of calcite and mica.

Another piece worth mentioning is a platter fragment (Pl. XIII, 4) with rounded rim and rather thick walls, without potter's wheel traces. Morphologically this fragment resembles baking trays or round platters that were used to bake bread. This type of vessel appears in the Dnieper and Desna river regions from the 3rd to 5th century, and later we find it in the wider Slavic region over a longer time span. In the eastern Balkans it was used until recently.⁷¹ Interesting analogies were found at several Slovenian sites,⁷² dating to the late 6th and 7th century.⁷³ We need to mention that certain form of platters was used back from the Early Bronze Age as platters or plates, often being polished on the inside and decorated with indented lines.⁷⁴

Fragments of a massive vessel made on fast-spinning potter's wheel (Pl. XIII, 5) were found in archaeological excavations. It had rather thick walls (20 mm), and raised rim at the spot of the grip hole. Typologically closest analogies are found in kettle examples, though published examples dating to Late Antiquity⁷⁵ and the Middle Ages all have thinner walls,⁷⁶

⁷¹ L. BEKIĆ, 2016, 107.

⁷² Jazbine u Butkoviću kod Bijeljine (I. ČREMOŠNIK, 1977, T. IV, 5-8, T. VI, 7, T. VIII, 7); Kappele pri Jadersdorfu (S. CIGLENEČKI, 2000, 130); Murska Sobota (L. BEKIĆ, 2016, 80); Nova tabla kraj Murske Sobote (M. GUŠTIN, G. TIEFENGRABER, 2002, 48-49). Za više lokaliteta pogledati: M. GUŠTIN, G. TIEFENGRABER, 2002, 49.

⁷³ Murska Sobota (L. BEKIĆ, 2016, 80), Nova tabla Murske Sobote (M. GUŠTIN, G. TIEFENGRABER, 2002, 48-49).

⁷⁴ K. MIHOVILIĆ, 2001, 47, 260, T. 102, 7, 400, T. 120, 7; I. MAROVIĆ, 2002, 239-240; V. BARBARIĆ, 2011, 147-151; A. HELLMUTH KRAMBERGER, 2017, 233.

⁷¹ L. BEKIĆ, 2016, 107.

⁷² Jazbine in Butković near Bijeljina (I. ČREMOŠNIK, 1977, T. IV, 5-8, T. VI, 7, T. VIII, 7); Kappele pri Jadersdorfu (S. CIGLENEČKI, 2000, 130); Murska Sobota (L. BEKIĆ, 2016, 80); Nova tabla near Murska Sobota (M. GUŠTIN, G. TIEFENGRABER, 2002, 48-49). For more sites see: M. GUŠTIN, G. TIEFENGRABER, 2002, 49.

⁷³ Murska Sobota (L. BEKIĆ, 2016, 80), Nova tabla near Murska Sobota (M. GUŠTIN, G. TIEFENGRABER, 2002, 48-49).

⁷⁴ K. MIHOVILIĆ, 2001, 47, 260, Tab. 102, 7, 400, Tab. 120, 7; I. MAROVIĆ, 2002, 239-240; V. BARBARIĆ, 2011, 147-151; A. HELLMUTH KRAMBERGER, 2017, 233.

⁷⁵ Dating of kettles to Late Antiquity is debatable in the Alpine region. More about this: Z. MODRIJAN, T. MILAVEC, 2011, 175, 182.

⁷⁶ V. BIERBRAUER, 1987, 124; Z. MODRIJAN, T. MILAVEC, 2011, 175, 182; V. DELONGA, 2015, 145-150.

logije nalazimo u primjercima kotlova, iako objavljeni primjeri iz kasne antike⁷⁵ i srednjeg vijeka redom imaju tanje stijenke,⁷⁶ što, kao i u prethodno opisanim ulomcima, ostavlja otvorenim mogućnost i drukčije datacije i interpretacije. Sličnog presjeka je i ulomak s T. XIII, 6.

U posljednju kategoriju ovog posuđa ubrajaju se poklopci, različitih fabrikatnih karakteristika. Izdvaja se nekoliko finijih ulomaka afričke provenijencije, od kojih jedan (T. XIII, 9) ima sačuvan premaz crvene boje (2.5YR 5/6 red), a drugi s T. XIII, 7 ima lagano izvijen obod. Kuhinjskom posuđu prema svojim fabrikatnim obilježjima odgovaraju ulomci pod T. XIII, 8.

Amfore

S obzirom na veliku fragmentiranost i lošu sačuvanost materijala, nisu prepoznate sve vrste amfora, ali zahvaljujući osnovnim tipološkim osobinama te odlikama pojedinih radionica, ovdje ih možemo podijeliti na dvije veće skupine, one koje su dolazile s područja sjeverne Afrike i one iz radionica s istoka Mediterana. Afričke amfore (T. XIV, 1-8; T. XV, 1-7; T. XVI, 1, 4-5, 8) najčešće prepoznajemo prema karakterističnoj ciglastocrvenoj boji gline s čestim bijelo-žučkastim premazom⁷⁷ na vanjskoj stijenci koji je rezultat proizvodnje, odnosno miješanja gline sa slanom vodom.⁷⁸ Od navedenih amfora primijećena je dominacija onih male zapremnine, odnosno *spatheiona* (T. XIV, 1-8; T. XV, 3, 4, 6-7; T. XVI, 5-6), tuniških amfora koje su se proizvodile u razdoblju od 4. do 7. stoljeća. Služile su za transport maslinova

offering possibilities of different dating and interpretation, as for the previously described fragments. It has a similar cross-section as the fragment on Pl. XIII, 6.

The last category of this ware includes lids with various fabric characteristics. Several finer fragments of African provenance are particularly interesting (Pl. XIII, 9), one of which has red slip (2.5YR 5/6 red), and the other on Pl. XIII, 7 has slightly everted rim. Fragments on Pl. XIII, 8 correspond to cooking ware in terms of fabric.

Amphorae

Due to the pronounced fragmentation and poor preservation of the material, not all amphora types were recognized, but owing to basic typological traits and characteristics of certain workshops, here we can divide them into two big groups, the ones coming from North Africa and the group from the eastern Mediterranean workshops. African amphorae (Pl. XIV, 1-8; Pl. XV, 1-7; Pl. XVI, 1, 4-5, 8) are usually recognized by characteristic brick red colour of the clay and common white-yellowish slip on the outer wall,⁷⁷ as a result of mixing clay with salt water.⁷⁸ Small-volume amphorae (*spatheia*) are dominant among the mentioned specimens (Pl. XIV, 1-8; Pl. XV, 1-7; Pl. XVI, 5-6). These Tunisian amphorae, produced in the time span between the 4th and 7th century, were used for transport of olive oil, wine, preserved olives, fish products, honey and lentils.⁷⁹ Three main variants dated to different periods were distinguished with regard to height and rim modelling.⁸⁰ Most examples probably belong to type 1 (Pl.

⁷⁵ Na alpskom području upitna je datacija kotlova u kasnu antiku. Više o toj problematici: Z. MODRIJAN, T. MILAVEC, 2011, 175, 182.

⁷⁶ V. BIERBRAUER, 1987, 124; Z. MODRIJAN, T. MILAVEC, 2011, 175, 182; V. DELONGA, 2015, 145-150.

⁷⁷ A. KARAĐOLE, I. BORZIĆ, 2020, 64.

⁷⁸ M. BONIFAY, 2004, 41. Katkad se uporaba slane vode primjećuje i na području Palestine, tj. Gaze. Više o tom: https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/fabric_detail.cfm?id=Almagro%2054%20fabric&CFID=65082a1b-96ad-4381-a891-07b0c8439b02&CFTOKEN=0, 15. 2. 2022.

⁷⁷ A. KARAĐOLE, I. BORZIĆ, 2020, 64.

⁷⁸ M. BONIFAY, 2004, 41. Use of salt water is occasionally noticed in the region of Palestine, that is Gaza. More on this: https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/fabric_detail.cfm?id=Almagro%2054%20fabric&CFID=65082a1b-96ad-4381-a891-07b0c8439b02&CFTOKEN=0, 15. 2. 2022.

⁷⁹ M. BONIFAY, 2004, 125; M. PEŠIĆ, 2020, 216.

⁸⁰ M. BONIFAY, 2004, 125-129.

ulja, vina, konzerviranih maslina, ribljih pređevina, meda i leće.⁷⁹ Zbog razlika u visini i oblikovanju oboda izdvojene su tri osnovne varijante različite datacije.⁸⁰ Većina primjeraka vjerojatno pripada tipu 1 (T. XIV, 1-2, 4-5, 7-8) koji se odlikuje visokim vratom s prstenastim obodom promjera 10 do 11 cm, dvjema ručkama (T. XV, 3-4) prislonjenima na vrat, zatim uskim, izduženim tijelom (kakav je onaj na Sl. 4 gdje su uočeni tragovi okomitog zaglađivanja vanjske površine s premazom žućkaste boje) i duguljastim šiljkom (T. XV, 7; T. XVI, 5-6).⁸¹ Proizvodili su se u radionicama u blizini Kartage u 4. i 5. stoljeću. Predstavljaju čest nalaz na istočnoj obali Jadrana i na podmorskim i na nasebinskim lokalitetima.⁸² Katkad, pogotovo kada je u pitanju fragmentiran materijal, jako ih je teško razlikovati od *Keay 25*, odnosno *Africana III* amfora.⁸³ Ulomci oboda s T. XIV, 3 i 6 vjerojatno pripadaju *Spatheion 2* cilindričnim amforama s malim ručkama priljubljenima uz tijelo, specifičnima po uglato oblikovanom obodu promjera do 8 cm i uskom cilindričnom tijelu. Manjih je dimenzija od prethodne s kojom dijeli sličnost izduženog šiljka, a datira se od 5. do 6. stoljeća.⁸⁴ Ovaj je tip na istočnoj obali Jadrana rjeđe zastupljen od prethodnoga, barem prema sadašnjim spoznajama.⁸⁵

Jedini sačuvani grafit na amforama s lokaliteta pripada upravo ulomku *spatheiona* (T. XIV, 1). Riječ je o slovu O koje je rezultat proizvodnje u vrijeme izrade same amfore. Iako je grafit djelomično sačuvan i nejasan, pretpostavljamo da njegov sadržaj upućuje na sam

XIV, 1-2, 4-5, 7-8) characterized by a high neck with annular rim with diameter between 10 and 11 cm, two handles attached to the neck (Pl. XV, 3-4), narrow, elongated body (such as the one on Fig. 4 with traces of vertical smoothing of the outer surface with yellowish slip) and long spike (Pl. XV, 7; T. XVI, 5-6).⁸¹ They were produced in the workshops near Carthage throughout the 4th and 5th centuries. They are common finds on the eastern Adriatic coast both on the seabed and in onshore sites.⁸² Occasionally, in particular when the material is heavily fragmented, they can hardly be distinguished from *Keay 25* and *Africana III* amphorae.⁸³ Rim fragments on Pl. XIV, 3, 6 probably belong to the *Spatheion 2* cylindrical amphorae with small handles abutting the body, specific for angular rim with diameter of up to 8 cm and narrow cylindrical body. It has smaller dimensions than the previous one, but their spikes are similarly elongated. It is dated from the 5th to 6th century.⁸⁴ This type is scarcer than the previous one on the eastern Adriatic coast, at least according to the current knowledge.⁸⁵

The only preserved graffito on the amphorae from the site belongs exactly to a *spatheion* fragment (Pl. XIV, 1). It is the letter O that was rendered when the amphora was manufactured. Although the graffito is partially preserved and indistinct, we may assume that its content relates to the production process, possibly representing initials of the potter etc.

Other amphorae of African provenance are rare, only few handles were found (Pl. XVI,

⁷⁹ M. BONIFAY, 2004, 125; M. PEŠIĆ, 2020, 216.

⁸⁰ M. BONIFAY, 2004, 125-129.

⁸¹ M. BONIFAY, 2004, 125-129; M. PEŠIĆ, 2020, 216.

⁸² J. MARDEŠIĆ, T. ŠALOV, 2002, 114-115, 120, 123, 128; M. TOPIĆ, 2004, 36-38, 65; A. KARAĐOLE, I. BORZIĆ, 2020, 66; M. PEŠIĆ, 2020, 217-218 i dr.

⁸³ Više o navedenom tipu: M. PEŠIĆ, 2020, 207-213, 217.

⁸⁴ M. PEŠIĆ, 2020, 218.

⁸⁵ J. MARDEŠIĆ, P. CHEVALIER, 2005, 266, T. I/1 (Salona); I. VIŠNJIĆ, L. BEKIĆ, I. PLEŠTINA, 2010, 208; I. VIŠNJIĆ, 2009, 127 (*Tarsatica*); I. OŽANIĆ ROGULJIĆ, 2018, 156, T. 2, 20-21 (Banjače); A. KARAĐOLE, I. BORZIĆ, 2020, 65-66 (Gradina na Žirju); za podmorje pogledati: M. PEŠIĆ, 2020, 216-218.

⁸¹ M. BONIFAY, 2004, 125-129; M. PEŠIĆ, 2020, 216.

⁸² J. MARDEŠIĆ, T. ŠALOV, 2002, 114-115, 120, 123, 128; M. TOPIĆ, 2004, 36-38, 65; A. KARAĐOLE, I. BORZIĆ, 2020, 66; M. PEŠIĆ, 2020, 217-218 etc.

⁸³ More extensively about the mentioned type: M. PEŠIĆ, 2020, 207-213, 217.

⁸⁴ M. PEŠIĆ, 2020, 218.

⁸⁵ J. MARDEŠIĆ, P. CHEVALIER, 2005, 266, T. I/1 (Salona); I. VIŠNJIĆ, L. BEKIĆ, I. PLEŠTINA, 2010, 208; I. VIŠNJIĆ, 2009, 127 (*Tarsatica*); I. OŽANIĆ ROGULJIĆ, 2018, 156, T. 2, 20-21 (Banjače); A. KARAĐOLE, I. BORZIĆ, 2020, 65-66; for the underwater sites see: M. PEŠIĆ, 2020, 216-218.

SLIKA 4. Ulomak tijela spatheiona (foto: A. Karađole)
 FIGURE 4 Body sherd of a spatheion (photo by A. Karađole)

proces izrade, dakle moguće je da predstavlja inicijale radnika i sl.

Ostale amfore afričke proizvodnje na lokalitetu Gradac predstavljaju rijetkost, pronađeno je nekoliko ručki amfora (T. XV, 1-2, 5; T. XVI, 1). I dok je kod T. XVI, 1 riječ o amfori većih dimenzija, ostali ulomci svojim odlikama sugeriraju da je riječ o amforama manjih dimenzija, ali na temelju njihovih karakteristika nije moguće izdvojiti točnu varijantu.

Kao i na nekim drugim nalazištima na istočnoj obali Jadrana,⁸⁶ izgleda da i na Gradcu, barem što se amfora tiče, dominiraju one istočnomediteranskog podrijetla (T. XVI 2-4, 7-9; T. XVII, 1-8; T. XVIII, 1-6). Radionice tog prostora distribuirale su svoje proizvode diljem Mediterana tijekom čitave antike, a u vrijeme kasne antike dolazi do pojačane ekspanzije. Jedna od najpopularnijih skladišno-transportnih ambalaža su *Late Roman 1* amfore (T. XVI, 2-4, 7-9; T. XVII, 1, 3), kasnoantičke/ra-

⁸⁶ Slična situacija primijećena je na utvrdi Gradina na otoku Žirju. A. KARAĐOLE, I. BORZIĆ, 2020, 67.

1-2, 5; Pl. XVI, 1). While on Pl. XVI, 1 we see a rather large amphora, other fragments suggest specimens of smaller dimensions, though the exact variant cannot be determined based on their characteristics.

Eastern Mediterranean amphorae (Pl. XVI, 2-4, 7-9; Pl. XVII, 1-8; Pl. XVIII, 1-6) seem to be dominant at Gradac as at some other sites on the eastern Adriatic coast.⁸⁶ Workshops from this region distributed their products across the Mediterranean throughout antiquity, reaching the peak of expansion in Late Antiquity. One of the most popular storage/transport containers were *Late Roman 1* amphorae (Pl. XVI, 2-4, 7-9; Pl. XVII, 1, 3), as late antique/early Byzantine containers characterized by short and wide body with ribs (the plate shows several examples Pl. XVI, 7-9), rounded bottom, short and narrow cylindrical neck. They have annularly accentuated rim under which are widely placed fluted handles with circular cross-section (Pl. XVI, 2, 4). Production of these amphorae took place in the Aegean area (Rhodes, Paros, Lesbos and Euboea) and eastern Mediterranean (Antiochia, Tharros and Cyprus) in the period from the 4th to 6th century. They were usually used to transport wine,⁸⁷ or possibly olive oil.⁸⁸ Their popularity is attested by their widespread distribution across the Empire, along the Mediterranean coasts, in the inland, and they were also found in Britain.⁸⁹ They are common finds on the eastern Adriatic sites,⁹⁰ which are now joined by the site of Ošlje. On most of our fragments, clay structure is rather sandy, in various shades of the ocher colour (5YR 6/8

⁸⁶ Similar situation was noticed on the fort Gradina on the island of Žirje. A. KARAĐOLE, I. BORZIĆ, 2020, 67.

⁸⁷ Impregnated inner surface was often noticed.

⁸⁸ D. F. WILLIAMS, 2005, 161.

⁸⁹ For the distribution map see: D. P. S. PEACOCK, D. F. WILLIAMS, 1991, 186, fig. 105. https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/details.cfm?id=236&CFID=65082a1b-96ad-4381-a891-07b0c8439b02&CFTOKEN=0,8.2.2022.

⁹⁰ For the distribution map see: I. OŽANIĆ ROGULJIĆ, 2018, 153, map 1; A. KARAĐOLE, I. BORZIĆ, 2020, 67-69.

nobizantske amfore koje se odlikuju kratkim i širokim tijelom s narebnjenima (na T. XVI, 7-9 je prikazano nekoliko primjera), oblim dnom, kratkim i uskim cilindričnim vratom. Imaju prstenasto naglašen obod podno kojeg izlaze široko postavljene vertikalno izbrazdane ručke kružnog presjeka (T. XVI, 2, 4). Proizvodnja ovih amfora odvijala se na egejskom (Rodod, Paros, Lesbos i Eubeja) te istočnomediteranskom prostoru (Antiohija, Taros i Cipar) u vremenu od 4. do 6. stoljeća. Iako su najčešće prenosile vino,⁸⁷ kao mogućnost javlja se i maslinovo ulje.⁸⁸ O njihovoj popularnosti svjedoči činjenica da su se distribuirale diljem Carstva, uz obale Mediterana, u unutrašnjosti, a pronađene su i u Britaniji.⁸⁹ Na području istočne obale Jadrana pronađene su u većim količinama,⁹⁰ a tim se lokalitetima pridružuje i Ošlje. Kod većine naših ulomaka riječ je o glini pjeskovite teksture, različitih nijansi oker boje (5YR 6/8 reddish yellow, 5/8 yellowish red, 7.5YR 7/4 pink), a uočljivo je da se keramika s namjerom mrvila i stavljala u glinu koja sadrži primjese vapnenca.

Ulomci masivnog ljevkastog oboda, kratkih ručki kao i ulomci tijela s uskim i dubokim brazdama pripadaju *Late Roman 2* amforama (T. XVII, 2, 4-6). Boja na našim ulomcima varira, od oker do crvenkaste (2.5YR 5/8 i 5/6 red). Ove amfore karakterizira globularno tijelo, često s dubokim, oštrim i gustim brazdama katkad valovitima, katkad ravnima. Proizvodnja se odvijala na egejskom (Chios, Kounoupiu-Argolida) i crnomorskom području u razdoblju od 4. do 7. stoljeća. S obzirom na dugotrajniju produkciju, i kod ovog je tipa prepoznato nekoliko morfoloških varijanti.

⁸⁷ Zbog često uočene impregnacije u unutrašnjosti.

⁸⁸ D. F. WILLIAMS, 2005, 161.

⁸⁹ Pogledati kartu rasprostranjenosti: D. P. S. PEACOCK, D. F. WILLIAMS, 1986, p. 186, fig. 105 (prema klasifikaciji navedenih autora: Class 44). https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/details.cfm?id=236&CFID=65082a1b-96ad-4381-a891-07b0c8439b02&CFTOKEN=0, 8. 2. 2022.

⁹⁰ Pogledati kartu rasprostranjenosti: I. OŽANIĆ ROGU-LJIĆ, 2018, 153, karta 1; A. KARAĐOLE, I. BORZIĆ, 2020, 67-69.

reddish yellow, 5/8 yellowish red, 7.5YR 7/4 pink). It is noticeable that the pottery was intentionally crushed and added into clay that contains lime inclusions.

Fragments of a massive funnel-shaped rim and of short handles, as well as body sherds with narrow and deep grooves belong to *Late Roman 2* amphorae (Pl. XVI I, 2, 4-6). Colour on our examples varies from ocher to reddish (2.5YR 5/8 and 5/6 red). These amphorae are characterized by globular body, often with deep, sharp and dense grooves, that can be wavy or straight. The production took place in the Aegean (Chios, Kounoupi-Argolida) and Black Sea regions spanning the period between the 4th and 7th century. Owing to long-lasting production of this type, several morphological variants have been defined. Relatively common resin residue on these amphorae suggests wine as primary content, but olive oil should not be ruled out according to more recent research.⁹¹ Distribution network covered the entire Empire,⁹² and *Late Roman 2* amphorae represent a common find on the eastern Adriatic coast.⁹³

Small-sized amphorae are also represented by *Late Roman 3* amphorae of which few sherds were recognized, probably neck fragments (Pl. XVIII, 1-2), in typical dark red colour (2.5YR 4/6 red), abounding in mica. This amphora type has a slightly rounded rim, long, slender neck hosting one or two strap handles, occasionally high and rounded shoulder and elongated bottom with an open hollow toe or pointed closed spike. Differences in the number of handles or the bottom modelling depend on the time of production, namely the later the amphorae, the more pointed the spike, and they acquire a handle. They were produced in the western Asia Minor region

⁹¹ A. OPAIT, 2007, 627-644.

⁹² For the distribution map see: D. P. S. PEACOCK, D. F. WILLIAMS, 1991, 183, fig. 102.

⁹³ For the distribution map see: I. OŽANIĆ ROGU-LJIĆ, 2018, 153, map 2; the site of Gradina on the island of Žirje needs to be added to the list: A. KARAĐOLE, I. BORZIĆ, 2020, 69-70.

Zbog relativno čestih ostataka smole vjeruje se da je primarni sadržaj bio vino, a u novijim istraživanjima spominje se i maslinovo ulje.⁹¹ Distribucija se također odvijala diljem Carstva,⁹² a *Late Roman 2* amfore predstavljaju čest nalaz i na području istočne obale Jadrana.⁹³

Amforama manjih dimenzija pridodajemo i *Late Roman 3* amfore, a prepoznato je nekoliko ulomaka, vjerojatno dijelovi vrata (T. XVIII, 1-2) tipične tamnije crvene boje gline (2.5YR 4/6 red) koja obiluje tinjcem. Inače, ovaj tip amfora ima lagano zaobljen obod, dugačak, vitak vrat na kojem su jedna ili dvije kratke trakaste ručke, katkad visoko i zaobljeno rame te duguljasto dno s otvorenom šupljom stopom ili šiljasti zatvoreni vrh. Razlike u broju ručki ili samom dnu ovise o vremenu produkcije, tj. što su amfore kasnije, dobivaju jednu ručku i vrh postaje sve šiljastiji. Proizvodile su se na području zapadne Male Azije (Efez, dolina Meandra, Kusadasi, Miletos i vjerojatno Pergam) od kraja 4. do 7. stoljeća.⁹⁴ Pronađene su na području čitave obale Mediterana, crnomorskoj obali, kao i u Britaniji,⁹⁵ a na našem su području pronađene na nekoliko lokaliteta.⁹⁶ Služile su za prenošenje vina.⁹⁷

Ulomak kratkog prstenastog oboda, promjera oko 12 cm s T. XVIII, 4 mogao bi pripadati *Late Roman 4* (*Almagro 54*) ili *Late Roman 5* amforama. I dok je kao mjesto proizvodnje *Late Roman 4* amfora prepoznato područje južne Palestine, tj. radionice u Ashdodu, As-

(Ephesus, Maeander river, Kusadasi, Miletos and probably Pergamon) from the end of the 4th to 7th century.⁹⁴ These amphorae, used for wine transport,⁹⁵ were found throughout the Mediterranean coast, Black Sea coast, as well as Britain,⁹⁶ and several sites in our region.⁹⁷

Fragment of a short annular rim, with diameter of about 12 cm on Pl. XVIII, 4 might belong to *Late Roman 4* (*Almagro 54*) or *Late Roman 5* amphorae. While the area of southern Palestine, namely the workshops in Ashdod, Ashqelon and the Gaza region were recognized as the production sites of *Late Roman 4* amphorae,⁹⁸ workshops in northern Palestine (*Cesarea*) and the ones in northern Egypt and Jordan are associated with the production of *Late Roman 5* amphorae.⁹⁹ These amphorae are typical of the time span between the 4th and 8th century. One of their characteristics, especially of *Late Roman 4* amphorae, is coarse surface and subsequent applying of clay. It is difficult to reach any more specific conclusion due to small size of the fragment, its dark red colour (2.5YR 4/6 red), and high concentration of mica inclusions which is not characteristic of fabric of these amphora types from currently known workshops. The site of Kom al-Ahmer in Egypt produced a significant amount of imported amphorae, of which type B resembles our fragment most closely. It is worth mentioning that some of these sherds contain smaller amount of mica.¹⁰⁰

⁹¹ A. OPAIT, 2007, 627–644.

⁹² Pogledati kartu rasprostranjenosti: D. P. S. PEACOCK, D. F. WILLIAMS, 1986, p. 183, fig. 102 (Class 43).

⁹³ Pogledati kartu rasprostranjenosti: I. OŽANIĆ ROGU-LJIĆ, 2018, 153, karta 2; tomu svakako valja pridodati i lokalitet Gradina na otoku Žirju: A. KARAOĐOLE, I. BORZIĆ, 2020, 69–70.

⁹⁴ T. BEZECZKY, 2013, 164–167. (Tražiti pod: Type 55) https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/details.cfm?id=240, 18. 12. 2021.

⁹⁵ Pogledati kartu rasprostranjenosti: T. BEZECZKY, 2013, 165.

⁹⁶ Hvar (M. KATIĆ, 1999, 38–39, T. IX, 4); T. BEZECZKY, 2010, 355 (Zadar, Brijuni); za podvodne lokalitete pogledati M. PEŠIĆ, 2020, 119, 348, 414, 501, 514.

⁹⁷ T. BEZECZKY, 2013, 165.

⁹⁴ T. BEZECZKY, 2013, 164–167. https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/details.cfm?id=240, 18.12.2021.

⁹⁵ T. BEZECZKY, 2013, 165.

⁹⁶ For the distribution map see: T. BEZECZKY, 2013, 165.

⁹⁷ Hvar (M. KATIĆ, 1999, 38–39, T. IX, 4); T. BEZECZKY, 2010, 355 (Zadar, Brijuni); for underwater sites see: M. PEŠIĆ, 2020, 119, 348, 414, 501, 514.

⁹⁸ P. ARTHUR, 1998, 162; https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/details.cfm?id=16, 8.2.2022.

⁹⁹ https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/details.cfm?id=267&CFID=65082a1b-96ad-4381-a891-07b0c8439b02&CFTOKEN=0 (6.3.2022); P. REYNOLDS, 2005, 573–574.

¹⁰⁰ M. ASOLATI, C. CRISAFULLI, C. MONDIN, 2020, 150–152, 271.

hqelon i područje Gaze,⁹⁸ za *Late Roman 5* amfore smatra se da su proizvod radionica sj. Palestine (*Cesarea*) te onih u sjevernom Egiptu i Jordanu.⁹⁹ Ove su amfore tipične za period između 4. i 8. stoljeća, a jedna od karakteristika, posebno *Late Roman 4* amfora, jest gruba površina i naknadno nanošenje gline pri njihovoj izradi. S obzirom na to da je riječ o malom ulomku oboda, teško je doći do konkretnijeg zaključka, a poseban problem jest činjenica da je naš ulomak tamnije crvene boje (2.5YR 4/6 red), s visokom koncentracijom primjesa tinjca što baš i nije fabrikatna karakteristika trenutačno poznatih radionica ovih tipova amfora. Na nalazištu Kom al-Ahmer u Egiptu pronađena je veća količina importiranih amfora, od kojih tip B najviše podsjeća na naš ulomak, s tim da treba napomenuti da neki od tih ulomaka sadrže manje primjese tinjca.¹⁰⁰ Ulomak s Gradca je pomalo grubo napravljen, ali potrebno je uzeti u obzir mogućnost drukčijeg interpretiranja. Spomenuli bismo još i situaciju na nalazištu Kenchreai u blizini Korinta, gdje je otkriveno više *Late Roman 5* amfora koje imaju sličan obod.¹⁰¹

Zanimljivo je nekoliko ulomaka amfore tamnije oker boje (7.5YR 6/6 reddish yellow) s narebrenjima i vidljivim tragovima vodoravnog zaglađivanja koja sadrži primjese tinjca, kalcita i vapnenca, a čiju provenijenciju bez sumnje trebamo tražiti u radionicama istočnog Mediterana (T. XVIII, 3). Njima se pridružuje ulomak izvijenog, blago narebrenog oboda amfore (T. XVIII, 5) i ručka s T. XVIII, 6 koju karakterizira tamnocrvena boja (2.5YR 4/8 red) gline s primjesama vapnenca i kvarca. Njoj je sličan ulomak ručke (T. XVII, 7) prste-

The fragment from Gradac is a bit crudely rendered, but possibility of different interpretation should not be disregarded. We should also mention the situation from the site of Kenchreai near Corinth, which yielded several *Late Roman 5* amphorae with a similar rim.¹⁰¹

There are several interesting sherds of a dark ocher (7.5YR 6/6 reddish yellow) amphora, that contains inclusions of mica, calcite and lime, with visible traces of horizontal smoothing, and whose provenance should definitely be sought in the eastern Mediterranean workshops (Pl. XVIII, 3). They are joined by a fragment of everted, slightly ribbed amphora rim (Pl. XVIII, 5) and a handle on Pl. XVIII, 6 characterized by the dark red colour (2.5YR 4/8 red) of the clay with lime and quartz inclusions. Another fragment with similar characteristics is a handle sherd (Pl. XVII, 7) in annular form, oval in cross-section. The clay is dark red (2.5YR 4/8 red), well fired, poorly levigated, with inclusions of mica, lime and quartz. Before firing, a lot of organic material was added that burnt during the firing process and left a pitted surface. Visually it resembles the workshops of *Samos Cystern type, Agora F65-66* and *Late Roman 3*, but exhibiting much poorer craftsmanship and with a lot of inclusions. These amphorae are assumed to be manufactured in the area of the lower course of the Maeander river in western Turkey.¹⁰² A handle on Pl. XVII, 8 belongs to a larger amphora.

Except for amphorae from Africa and the eastern Mediterranean, several bottom sherds cannot be attributed to any of the categories (Pl. XVIII, 7-9). In the first two cases we have

⁹⁸ P. ARTHUR, 1998, 162. https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/details.cfm?id=16, 8. 2. 2022.

⁹⁹ https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/details.cfm?id=267&CFID=65082a1b-96ad-4381-a891-07b0c8439b02&CFTOKEN=0 (6. 3. 2022.); P. REYNOLDS, 2005, 573-574.

¹⁰⁰ M. ASOLATI, C. CRISAFULLI, C. MONDIN, 2020, 150-152, 271.

¹⁰¹ <http://kenchreai.org/kaa/kth/kth0563>, 4. 3. 2022.

¹⁰¹ <http://kenchreai.org/kaa/kth/kth0563>, 4.3.2022.

¹⁰² https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/fabric_detail.cfm?id=LRA%203%20fabric&CFID=6b196701-5701-460f-bb08-ea063d7ee7de&CFTOKEN=0,23.5.2022; https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/fabric_detail.cfm?id=Samos%20Cistern%20Type%20fabric&CFID=6b196701-5701-460f-bb08-ea063d7ee7de&CFTOKEN=0,23.5.2022.

nastog oblika, ovalne u presjeku. Boja gline je tamnija crvena (2.5YR 4/8 *red*), dobro pečena, loše pročišćena glina s primjesama tinjca, vapnenca i kvarca. Također je prije pečenja bilo umiješano dosta primjesa organskog materijala koji je pri pečenju izgorio i ostavio rupičastu površinu. Na pogled podsjeća na amfore *Samos Cistern* tipa, *Agora* F65-66 i *Late Roman* 3, samo mnogo grublje izrađeno i s velikim postotkom primjesa. Za njih se pretpostavlja da su rađeni na području donjeg toka rijeke Meandara u zapadnoj Turskoj.¹⁰² Amfori većih dimenzija pripada ručka s T. XVII, 8.

Osim amfora s područja Afrike i onih s područja istočnog Mediterana, izdvaja se nekoliko ulomaka dna koje za sada ne možemo svrstati u neku od kategorija (T. XVIII, 7-9). Dok je kod prvih dviju riječ o amforama manje zapremnine, dobro pročišćene gline oker boje (5YR 7/6 *reddish yellow*), čiji se šiljci sužavaju prema dnu, kod potonjeg ulomka dna riječ je o amfori velikih dimenzija.

Građevinska keramika

Na lokalitetu Gradac u selu Ošlju pronađena je veća količina tegula s dvostrukim linijama (Pl. XIX, 1-3) (2.5YR 7/6 *light red*). Prema karakteristikama riječ je o predmetima koji su upotrebljavani za gradnju krova.¹⁰³ Svakako treba spomenuti i predmet nepoznatog karaktera, ravnog profila s vodoravnim brazdama s T. XIX, 4.

Ostali keramički materijal

Repertoar ostalog keramičkog materijala s Gradca sačinjavaju utezi, pršljen i svjetiljka (Pl. XIX, 5-7). Ulomci utega kakav je prikazan na

amphorae of small volumes, made of well levigated clay in the ocher colour (5YR 7/6 reddish yellow), with tapering spikes, while the latter fragment reveals a big amphora.

Ceramic building material

The site of Gradac in the village of Ošlje yielded a number of tegulae with double lines (Pl. XIX, 1-3) (2.5YR 7/6 light red). Their characteristics indicate they were used for building roofs.¹⁰³ We should also mention an object of unknown function, with flat profile and horizontal grooves (Pl. XIX, 4).

Other ceramic material

Remaining ceramic material from Gradac consists of weights, whorls and a lamp (Pl. XIX, 5-7). Weights such as the fragment on Pl. XIX, 5 were made primarily of discarded material, probably bricks, and it is presumed they were used for fishing nets.¹⁰⁴

Object on Pl. XIX, 6 with biconical cross-section and a hole in the middle was probably used on a loom, but it is virtually undeterminable in terms of chronology since such forms appear over longer time spans.

A clay lamp fragment (Pl. XIX, 7) also belongs to this category, preserved only in the upper part of what was probably a shoulder. The clay is ocher (7.5YR 6/6 reddish yellow), of soft fabric, without visible slip traces. Technological characteristics suggest Italian workshops.¹⁰⁵

Glass finds

At the site of Gradac only few glass fragments were found that can be attributed to Late Antiquity based on morphological characteristics.¹⁰⁶ It is bluish-greenish or more

¹⁰² https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/fabric_detail.cfm?id=LRA%203%20fabric&CFID=6b196701-5701-460f-bb08-ea063d7ee7de&CFTOKEN=0, 23. 5. 2022.;

https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/fabric_detail.cfm?id=Samos%20Cistern%20Type%20fabric&CFID=6b196701-5701-460f-bb08-ea063d7ee7de&CFTOKEN=0, 23. 5. 2022.

¹⁰³ T. SILAJDŽIĆ, 2018, 233.

¹⁰³ T. SILAJDŽIĆ, 2018, 233.

¹⁰⁴ C. FISKOVIĆ, 1984, 15.

¹⁰⁵ J. VUČIĆ, 2009, 26-27.

¹⁰⁶ Cross-sections were provided only for diagnostic sherds,

T. XIX, 5 radili su se od primarno odbačenog materijala, vjerojatno opeka, a pretpostavlja se da su služili za ribarske mreže.¹⁰⁴

Predmet (T. XIX, 6) bikoničnog presjeka s rupom na sredini vjerojatno je služio za tkalači stan, ali ga je kronološki poprilično teško odrediti jer se takve forme javljaju tijekom dužeg vremenskog perioda.

U ovu kategoriju spada i ulomak glinene svjetiljke (T. XIX, 7), sačuvan tek u gornjem dijelu vjerojatno ramena. Glina je oker boje (7.5YR 6/6 *reddish yellow*), mekane fature, bez vidljivih tragova premaza. Tehnološke karakteristike upućuju na talijanske radionice.¹⁰⁵

Stakleni nalazi

Na lokalitetu Gradac pronađeno je tek nekoliko ulomaka stakla koje na temelju morfoloških karakteristika možemo pripisati kasnoantičkom razdoblju.¹⁰⁶ Riječ je o staklu plavkastozelenkaste, odnosno dominantnije maslinastozelenkaste boje među kojim se ističu primjerci tankih stijenki s profiliranim lagano izvijenim i rezanim rubom (Sl. 5, 1-3). Takav obod karakterističan je za zdjelice poluloptastog oblika kao i polukružne ili konične čaše i uljanice koje se općenito datiraju u razdoblje 4. i 5. stoljeća. Analogije nalazimo u Mogorjelu,¹⁰⁷ Naroni,¹⁰⁸ Resniku,¹⁰⁹ na lokalitetu Višnjan-Bresić,¹¹⁰ u Mađarskoj¹¹¹ te na području Slovenije.¹¹² Naposljetku, sličan tip oboda javlja se i na koničnim čašama pronađenima u Saloni.¹¹³ Općenito, ovakvi tipovi staklenih posuda izrađivali su se u više

commonly olive-greenish glass. More distinct examples include thin-walled vessels with profiled, slightly everted and cut rim (Fig. 5, 1-3). Such rim was characteristic of small hemispherical bowls and hemispherical or conical cups and oil lamps that are generally dated to the 4th and 5th centuries. Analogies are found in Mogorjelo,¹⁰⁷ Naroni,¹⁰⁸ Resnik,¹⁰⁹ at the site of Višnjan-Bresić,¹¹⁰ in Hungary¹¹¹ and Slovenia.¹¹² Finally, a similar type of rim can be found on conical cups found in Salona.¹¹³ Generally these types of glass vessels were made in several production centres in the eastern Mediterranean,¹¹⁴ northern Italy (Aquila)¹¹⁵ and Rhine region where they were used until the 6th and 7th century.¹¹⁶

There are several fragments of glass vessels in olive green colour, with thick walls and polished decoration in shape of shallow parallel lines (Fig. 5, 4-5) with analogies in a hemispherical cup from Salona. Mentioned cups or small bowls were popular in the 3rd and 4th centuries, particularly in the west.¹¹⁷

It is difficult to discuss other fragments (Fig. 5, 6-10), except for mentioning the identical colour as on the previously mentioned ones. One piece stands out owing to very rough surface on both sides.¹¹⁸ Possibly a different technique was applied, such as mold blowing. We believe that forthcoming excavations will offer new and interesting insights related not only

as for the others they would not make any difference.

¹⁰⁴ C. FISKOVIĆ, 1984, 15.

¹⁰⁵ J. VUČIĆ, 2009, 26-27.

¹⁰⁶ Presjeci su doneseni samo za dijagnostičke ulomke, dok kod ostalih ne bi učinili nikakvu razliku.

¹⁰⁷ A. BUSULADŽIĆ, 2011, 182-183.

¹⁰⁸ Z. BULJEVIĆ, 2002, 169-171.

¹⁰⁹ S. GLUŠČEVIĆ, 1995, 178-179.

¹¹⁰ K. BARTOLIĆ SIROTIĆ, 2014, 95-99.

¹¹¹ K. DÉVAI, 2016, 259-260.

¹¹² T. MILAVEC, 2015, 277-285.

¹¹³ Z. BULJEVIĆ, S. IVČEVIĆ, J. MARDEŠIĆ, E. VIŠIĆ-LJUBIĆ, 1994, 259, 262.

¹⁰⁷ A. BUSULADŽIĆ, 2011, 182-183.

¹⁰⁸ Z. BULJEVIĆ, 2002, 169-171.

¹⁰⁹ S. GLUŠČEVIĆ, 1995, 178-179.

¹¹⁰ K. BARTOLIĆ SIROTIĆ, 2014, 95-99.

¹¹¹ K. DÉVAI, 2016, 259-260.

¹¹² T. MILAVEC, 2015, 277-285.

¹¹³ Z. BULJEVIĆ, S. IVČEVIĆ, J. MARDEŠIĆ, E. VIŠIĆ-LJUBIĆ, 1994, 259, 262.

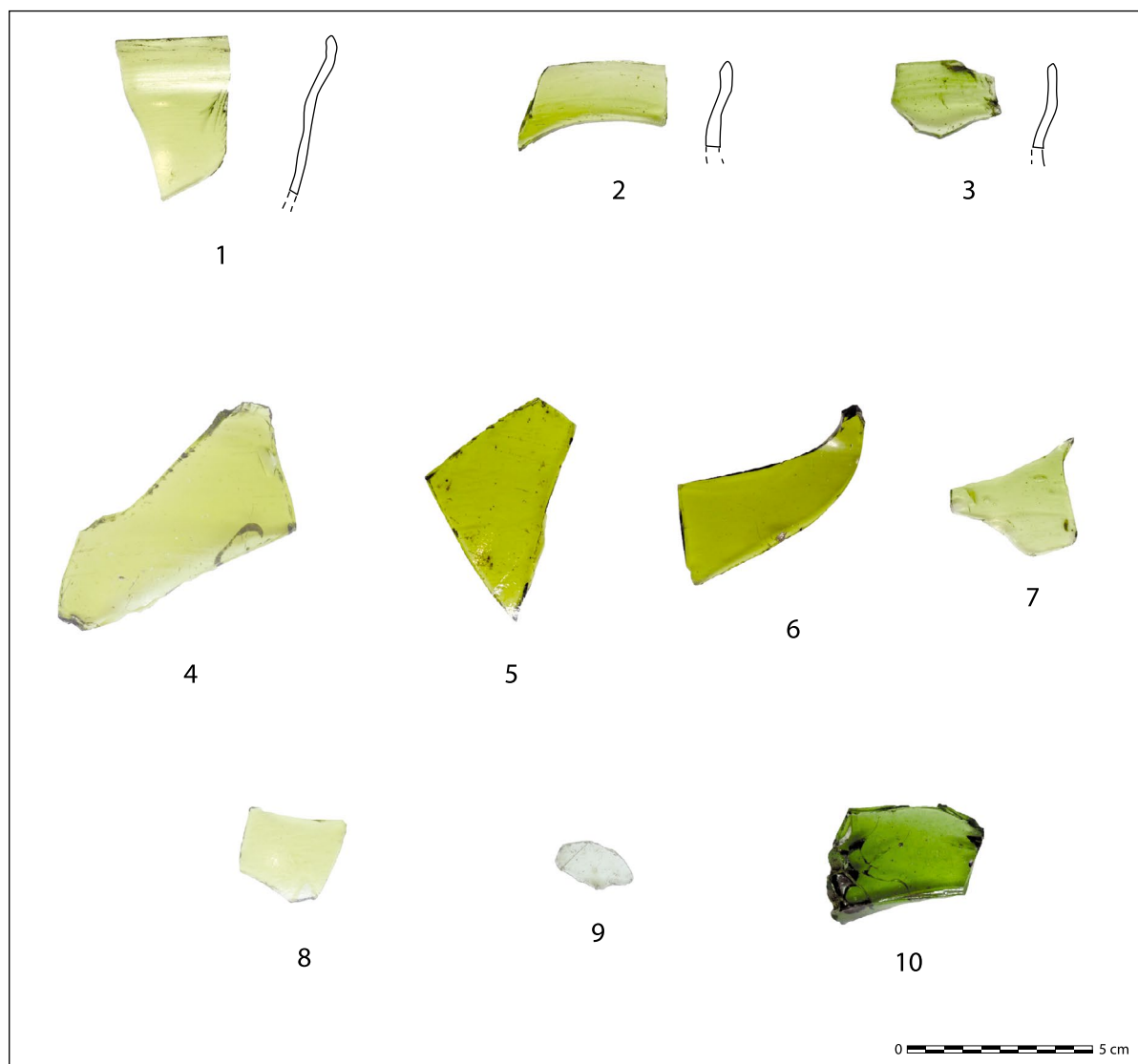
¹¹⁴ Z. BULJEVIĆ, 2002, 170-171; discussion about local glassmaking workshops in Slovenia is quite interesting: T. MILAVEC, 2015, 280-281.

¹¹⁵ K. BARTOLIĆ SIROTIĆ, 2014, 97-99.

¹¹⁶ K. BARTOLIĆ SIROTIĆ, 2014, 96.

¹¹⁷ Z. BULJEVIĆ, S. IVČEVIĆ, J. MARDEŠIĆ, E. VIŠIĆ-LJUBIĆ, 1994, 259, 262.

¹¹⁸ Similar fragments regarding colour and surface were found in Srima: I. FADIĆ, 2005, 231.

SLIKA 5. Staklo s lokaliteta Ošlje – Gradac (foto i crtež: L. Bogdanić)

FIGURE 5 Glass from the site of Ošlje – Gradac (photo by A. Karadole, drawing by L. Bogdanić)

proizvodnih centara, istočnomediteranskim,¹¹⁴ sjevernoitalskim odnosno akvilejskim¹¹⁵ i porajnskim gdje su se u uporabi zadržali do 6., odnosno 7. stoljeća.¹¹⁶

Zanimljivo je i nekoliko ulomaka tijela staklenih recipijenata maslinastozelene boje, debljih stijenki s brušenim ukrasom u vidu plitkih paralelnih linija (Sl. 5, 4-5), čije analogije pronalazimo u hemisferičnoj zdjelici iz Salone. Navedene zdjelice ili čaše popularne su u raz-

to glass finds,¹¹⁹ but also to all late antique material.

Metal finds

Metal finds constitute only a smaller part of the archaeological assemblage from the

¹¹⁴ Z. BULJEVIĆ, 2002, 170–171; zanimljiva je rasprava oko lokalnih staklarskih radionica u Sloveniji: T. MILAVEC, 2015, 280–281.

¹¹⁵ K. BARTOLIĆ SIROTIĆ, 2014, 97–99.

¹¹⁶ K. BARTOLIĆ SIROTIĆ, 2014, 96.

¹¹⁹ Here we may touch on the issue of local glassmaking workshop in Salona. Namely, when Forum was excavated, a glass-working furnace was found with a large amount of semi-finished products. This information, as well as the famous inscription of a glassmaker found at Manastirine testify to the fact that Salona was a production centre. More on this: Z. BULJEVIĆ, S. IVČEVIĆ, J. MARDEŠIĆ, E. VIŠIĆ-LJUBIĆ, 1994, 258; N. CAMBI, 1974, 148; S. GLUŠČEVIĆ, 1995, 170.

doblju 3. i 4. stoljeća, posebno na zapadu.¹¹⁷

O ostalim ulomcima teško je nešto više reći (Sl. 5, 6-10), osim da su boje iste kao već navedene, a jedan se ulomak ističe s izrazito hrapavom površinom s obje strane (Sl. 5, 8).¹¹⁸ Moguće je da je tu bila riječ o drukčijoj tehnici, odnosno tehnici puhanja stakla u kalup. Vjerujemo da će se upravo budućim istraživanjima doći do novih i zanimljivih otkrića u vezi sa staklenim,¹¹⁹ i s ostalim kasnoantičkim materijalom.

Metalni nalazi

Metalni nalazi na nalazištu Gradac sačinjavaju manji dio pokretnih arheoloških nalaza. Većinom je riječ o željeznim predmetima, a manji dio sačinjavaju oni izrađeni od bronce. Pri izgradnji objekta bile su potrebne, među ostalim, drvene grede, koje su se, naravno, raspale, ali kao svjedoci su nam ostali čavli i ostali komadi koji su tomu služili.¹²⁰ Na lokalitetu se ističu čavli (T. XX, 4, 6) okrugle pločaste glave, različitih dimenzija izrađeni kovanjem. S navedenim povezani su i ulomci s T. XX, 5 koji vjerojatno predstavljaju dio klina ili klamfe koji su služili za spajanje građevinskih elemenata od drva, kao i ulomak na T. XX, 3, koji bi mogao predstavljati okov. Riječ je o ravnim, duguljastim i tankim ulomcima izrađenim od željeza. Od ostalih željeznih predmeta možemo spomenuti kružnu alku (T. XX, 2) ovalnog presjeka izrađenu kovanjem.

S obzirom na to da je riječ o površinskom nalazu, za jedan se artefakt ne može sa sigurno-

site of Gradac. Mostly these are iron artefacts, while bronze ones are far scarcer. When building certain structures, wooden beams were necessary, but they have decayed, leaving behind only nails and other similar utensils.¹²⁰ The site yielded nails with round flat head in various dimensions, made by forging (Pl. XX, 4, 6). Fragments on Pl. XX, 5 probably represent a part of a wedge or cramp used for joining construction elements of wood, as well as the fragment on Pl. XX, 3, that might be a fitting. These are flat, elongated and thin fragments made of iron. Out of other iron objects we can mention an iron ring (Pl. XX, 2) with oval cross-section made by forging.

A knife with bent spine and flat blade (Pl. XX, 7) belongs to surface finds so its dating is difficult to determine. Still, here we will mention it together with few more surface finds. Knives of this type were present over a longer time span, and interesting analogies for our find can be found at the sites in Serbia,¹²¹ Slovenia,¹²² etc.

The assemblage of bronze finds is exceptionally small. We can mention a completely worn bronze coin, that corresponds most closely to late antique examples (late 4th century¹²³) by its technological characteristics, and a hook (Pl. XX, 1) with a flat extension for tying that testifies to fishing activities as do the mentioned weights.

CONCLUSION

Late antique tower at the site of Gradac in the village of Ošlje is located on a dominant position above the sacral building, the so-called Rotonda, and it is certain that at least one villa or a late antique settlement of scat-

¹¹⁷ Z. BULJEVIĆ, S. IVČEVIĆ, J. MARDEŠIĆ, E. VIŠIĆ-LJUBIĆ, 1994, 259, 262.

¹¹⁸ Slični ulomci po boji i površini pronađeni su u Srimi: I. FADIĆ, 2005, 231.

¹¹⁹ Tu bismo se dotaknuli i pitanja problematike lokalne staklarske radionice, one u Saloni. Naime, pri istraživanju Foruma pronađena je staklarska peć s velikom količinom poluproizvoda, a taj podatak kao i poznati natpis staklara pronađen na Manastirinama svjedoče o Saloni kao o proizvodnom centru. Više o tome: Z. BULJEVIĆ, S. IVČEVIĆ, J. MARDEŠIĆ, E. VIŠIĆ-LJUBIĆ, 1994, 258; N. CAMBI, 1974, 148; S. GLUŠČEVIĆ, 1995, 170.

¹²⁰ Više o metalu: P. ŠPEHAR, 2010.

¹²⁰ More on metal: P. ŠPEHAR, 2010.

¹²¹ P. ŠPEHAR, 2010, 117, 220.

¹²² S. CIGLENEČKI, 2000, 198; Z. MODRIJAN, T. MILAVEC, 2011, 493.

¹²³ Personal communication with M. Ilkić.

nošću odrediti njegova vremenska pripadnost, ali ga ipak ovdje spominjemo zajedno s još nekoliko ulomaka pronađenih na površini. Riječ je o nožu savijenog hrpta i ravne oštrice (T. XX, 7). Noževi ovog tipa pojavljuju se tijekom dužeg vremenskog perioda, a nama zanimljive kasnoantičke analogije odnose se na nalazišta u Srbiji,¹²¹ Sloveniji¹²² itd.

Skup nalaza izrađen od bronce izrazito je mali. Možemo spomenuti tek u potpunosti izlizan brončani novac, koji po svojim dimenzijama te tehnološkim karakteristikama najviše odgovara kasnoantičkim primjercima (kraj 4. stoljeća),¹²³ te udica (T. XX, 1) s pločastim proširenjem za vezivanje koja nam s već spomenutim utezima svjedoči o ribolovnim aktivnostima.

ZAKLJUČAK

Kasnoantička kula na lokalitetu Gradac u selu Ošlju smještena je na dominantnom položaju iznad sakralne građevine, tzv. Rotonde, a postoji velika vjerojatnost da je u neposrednoj blizini smještena barem jedna vila ili kasnoantičko naselje raspršenog tipa.¹²⁴ Godine 2015. provedena su arheološka istraživanja, nakon čega su uslijedili i konzervatorski radovi. Cilj ovog rada bio je obraditi arheološki materijal u nadi da će on dati određene odgovore na pitanja, prije svega ona kronološke naravi.

Najstarijim pronađenim materijalom smatramo onaj koji pripada brončanom razdoblju, a s obzirom na analogije s okolnih lokaliteta, preciznija kronološka odrednica bila bi period kraja ranog/srednjeg brončanog doba. Iduće razdoblje u kojem možemo grupirati nešto više materijala jest kasno željezno doba, kada očigledno dolazi do novih aktivnosti na toj lokaciji, a s obzirom na to da je riječ o dinamič-

tered type was situated in immediate vicinity.¹²⁴ Archaeological excavations were conducted in 2015, followed by conservation works. The aim of this paper was to analyse the archaeological finds in the hope of answering certain questions, primarily the ones relating to complex chronology, as recognized in the initial study of the site.

The oldest finds belong to the Bronze Age, and considering the analogies from nearby sites more precise chronological determination would be the period of the end of the Early and Middle Bronze Age. The Late Iron Age is the following period to which we can attribute somewhat larger amount of finds, when obviously new activities at this location started. Since it was a dynamic period, it is reasonable to expect revitalization of certain points which refers in particular to important strategic positions.

Most finds belong to Late Antiquity, that is the period between the 4th and 7th century, that was marked by instability, turmoil in the eastern and western Empire, barbaric invasions, which resulted in the construction of forts on elevations and enhanced maritime activity across the Mediterranean. Accordingly import is dominant at the site, but this phenomenon can be noticed at other synchronous sites, and it relates to all categories of vessels except for cooking ware. It was exactly this category that caused first problems in the analysis. It refers in particular to coarse cooking ware whose chronological framework is difficult to determine primarily due to the fact that this is a single-layered site in which prehistoric and late antique finds are mixed in the same layer. It is obvious that activities in Late Antiquity negated the prehistoric context whose original function is difficult to determine based on the finds. The next problem was dating of the late antique assemblage since most finds have a very wide chronological range of usage. This primarily refers to certain forms of fine

¹²¹ P. ŠPEHAR, 2010, 117, 220.

¹²² S. CIGLENEČKI, 2000, 198; Z. MODRIJAN, T. MILAVEC, 2011, 493.

¹²³ Usmeno priopćenje M. Ilkić.

¹²⁴ J. BARAKA PERICA, N. GRBIĆ, 2019, 172.

¹²⁴ J. BARAKA PERICA, N. GRBIĆ, 2019, 172.

nom razdoblju, realno je očekivati revitalizaciju pojedinih točaka, posebno strateški važnih pozicija.

Većina materijala pripada kasnoantičkom razdoblju, odnosno periodu između 4. i 7. stoljeća kojeg će obilježiti nemir, previranja Istočnog i Zapadnog Carstva, invazije barbarских naroda, što će na čitavom Mediteranu rezultirati gradnjom utvrda na povišenjima te pojačanom pomorskom aktivnošću. U skladu s tim primijećeno je prevladavanje importa, što se odlično ogleda i na drugim lokalitetima tog razdoblja, a tiče se svih kategorija posuđa osim onih kuhinjske namjene. Upravo ta kategorija nalaza donijela je prve probleme pri obradi. Posebno se to odnosi na grubu kuhinjsku keramiku koju je bilo iznimno teško smjestiti u vremenski kontekst prije svega zbog činjenice da je riječ o jednoslojnom lokalitetu u kojem se prapovijesni i kasnoantički materijal nalaze skupa. Očito je da su aktivnosti u doba kasne antike poništile prapovijesni kontekst, kojem je na osnovi nalaza teško odrediti prvotnu namjenu. Idući problem bio je datiranje kasnoantičkog materijala, odnosno činjenica da većina nalaza ima vrlo širok vremenski raspon korištenja. Prije svega to se odnosi na pojedine forme finijeg stolnog posuđa, uglavnom afrički import koje na temelju analogija datiramo u 5. do 6. stoljeće, s tim da određeni broj posuda ide i do 7. stoljeća. Ipak, i tu valja biti oprezan, a to smo posebno vidjeli na primjeru tanjura *Hayes 61* čije se datacije novijim istraživanjima pomiču za cijelo stoljeće. Njima se pridružuje malen broj istočnomediterranskog stolnog posuđa koje je na području istočne obale Jadrana slabije zastupljeno ili slabije prepoznato. Vjerujemo da se stvarna slika na istočnoj obali Jadrana ipak ponešto razlikuje i da će se budućim istraživanjima otkrivati sve više ulomaka *Late Roman D* keramike, kao i fokejske, koju je u određenim slučajevima teško razlikovati od slične keramike afričke provenijencije.

Obrada kasnoantičke kuhinjske keramike još je uvijek u začetcima, a trenutačne hipo-

tableware, mostly African import that is dated to the time span from the 5th to 6th century based on analogies, but there are some vessels whose date ranges reach into the 7th century. However, we should nonetheless exercise caution, as we have seen on the examples of plates *Hayes 61* whose dates shifted for an entire century after recent research. They are joined by scarce eastern Mediterranean tableware that is poorly represented or poorly recognized on the eastern Adriatic coast. In our opinion, actual image on the eastern Adriatic coast is somewhat different, and future research will probably offer a growing number of fragments of Late Roman D Ware, as well as the Phocaean Ware, that is occasionally difficult to distinguish from the similar pottery of African provenance.

The analysis of late antique cooking ware is still at an early stage, and current hypotheses advocate small, local workshops.¹²⁵ Namely, pots with globular body and everted rim are characteristic of not only this site, but also wider Naronitan region. We also need to mention bowls, though they are not that common among the finds from late antique sites on the eastern Adriatic coast. Similarities with the finds from the mentioned region that have been repeatedly stressed in this paper suggest possible presence of a related workshop (or workshops) in this region. So far there is no material evidence therein, but with the importance of the mentioned area in mind, this line of thinking is well justified. Mentioned subject-matter also relates to the region of nearby Mogorjelo where a pottery kiln was found. A photograph of this kiln as the only surviving piece of evidence was brought by Ivo Bojanovski based on documentation of Patsch's excavations.¹²⁶ The

¹²⁵ However, only more detailed chemical analyses and more extensive archaeological research will provide more specific results, in particular about their number and possible characteristics of each of them. This refers in particular to the southern Dalmatian area that is still rather poorly explored.

¹²⁶ T. SILAJDŽIĆ, 2018, 242, 258.

teze idu u smjeru malih, lokalnih radionica¹²⁵ čemu bi u prilog išla i situacija na ovom lokalitetu. Naime, lonci trbušastog tijela s izvijenim obodom predstavljaju karakteristiku ne samo s ovog lokaliteta već i sa šireg naronitanskog područja. Svakako je zanimljivo spomenuti i zdjele, koje na istočnoj obali Jadrana za sada nisu u velikom broju prepoznate među materijalom s kasnoantičkih pozicija. S obzirom na to da je u radu u više navrata naglašena sličnost materijala s navedenog područja, opravdano se postavlja pitanje tamošnje radionice (ili radionice). Za sada još uvijek nema konkretnijih materijalnih dokaza za to, ali s obzirom na značenje navedenog područja, moguće je promišljati i u tom smjeru. Spomenuta problematika povezana je i s prostorom obližnjeg Mogorjela gdje je pronađena keramička peć čiju fotografiju, jedini preostali dokaz, donosi na temelju dokumentacije Patscheva iskopavanja Ivo Bojanovski.¹²⁶ Upravo na temelju te fotografije na kojoj se vidi četvrtasta tvorevina s velikim brojem otvora koji su služili za strujenje vrućeg zraka i opeke korištene pri gradnji, zaključeno je da je peć služila za proizvodnju opeke.¹²⁷ Pronalazak tijeska za proizvodnju maslinova ulja i vina otvara mogućnost i drugih vrsta keramičarske proizvodnje¹²⁸ te potvrđuje da je riječ o proizvodnom središtu. S obzirom na pretpostavku da je peć bila aktivna u 3. stoljeću,¹²⁹ ali i da su interpretacija samog lokaliteta, kao i datacija još uvijek predmet rasprava,¹³⁰ nije isključeno da bi se produkcija keramičkog materijala mogla održavati i u kasnijim vremenima. U obzir trebamo uzeti

photograph shows a square structure with a number of openings for hot air circulation and also bricks used for building, leading to a conclusion that it was a kiln for brick production.¹²⁷ Finding of a press for olive oil and wine production opens up possibilities of other kinds of pottery production¹²⁸ and testifies to the fact that it was a production centre. Taking into consideration the assumption that the kiln was used throughout the 3rd century,¹²⁹ but acknowledging also that the interpretation and dating of the site are still subject of discussions,¹³⁰ it is possible that the production of ceramic material continued in later periods. We should consider similarities of certain forms, and the possibility that the mentioned or identical products were produced in the same local workshop, but it is also possible that pottery workshops were quite common and that it was a sort of a trend at the time. Anyhow, the fact that such an important urban centre as Naron and the complex in Mogorjelo were in immediate vicinity, suggests mutual interconnectedness, in other words that this micro-region connected by the Neretva river, makes an exceptionally important whole to which we may add Ston, ancient *Stagnum*, and the surrounding area, that became a part of the Naronitan ager after the Roman conquest. The position of Ston in a deep cove was an excellent precondition for its development through history, and the development continuity in Late Antiquity is attested by numerous archaeological features.¹³¹ Although the assemblage studied in this paper does not reveal much about trade routes, especially after it had been transported to these regions, it is significant that the village of Ošlje is located on a communication line

¹²⁵ Međutim, tek će detaljnije kemijske analize i podrobnija arheološka istraživanja donijeti konkretnije rezultate, posebno o njihovoj brojnosti te mogućim odlikama svake od njih. To se posebno odnosi na južnodalmatinsko područje, koje je još uvijek poprilično slabo istraženo.

¹²⁶ T. SILAJDŽIĆ, 2018, 242, 258.

¹²⁷ T. SILAJDŽIĆ, 2018, 242.

¹²⁸ E. VELETOVAC, 2018, 320.

¹²⁹ T. SILAJDŽIĆ, 2018, 243.

¹³⁰ O korištenju ovog prostora u kasnijim razdobljima kasne antike govori nam i pronalazak, sada devastiranog, sakralnog objekta unutar arhitektonskog kompleksa. E. VELETOVAC, 2018, 320.

¹²⁷ T. SILAJDŽIĆ, 2018, 242.

¹²⁸ E. VELETOVAC, 2018, 320.

¹²⁹ T. SILAJDŽIĆ, 2018, 243.

¹³⁰ Use of this area in later periods of Late Antiquity is illustrated by a discovery of a presently devastated sacral building within the architectural complex. E. VELETOVAC, 2018, 320.

¹³¹ V. B. LUPIS, 2011, 2-3.

sličnost pojedinih formi, kao i mogućnost da su navedeni ili isti proizvodi produkt moguće lokalne radionice, ali i da je možda stvar u tome da su keramičke radionice bile poprilično česta pojava i da je ovdje riječ o svojevrsnoj modi tog vremena. U svakom slučaju, sama činjenica da su jedan tako važan urbani centar poput Narone i kompleks u Mogorjelu u neposrednoj blizini govori u prilog tomu da su bili međusobno povezani, tj. da ta mikroregija koju spaja Neretva čini itekako važan sklop. U navedeno možemo uvrstiti i obližnji Ston, antički *Stagnum*, koji s pripadajućim prostorom nakon rimskog osvajanja postaje sastavni dio naronitanskog agera. Sam smještaj Stona unutar duboke vale čini savršenu predispoziciju za njegov razvoj tijekom povijesti, a o kontinuitetu razvoja u vrijeme kasne antike svjedoči nam i brojni nepokretni arheološki materijal.¹³¹ Iako nam ovdje obrađen materijal ne može previše toga otkriti o trgovačkim putovima, posebno nakon što je bio dopremljen na ova područja, svakako je zanimljiva u literaturi spomenuta komunikacija.¹³²

O jakim trgovačkim i proizvodnim centrima te razvijenosti importa, između ostalog, svjedoče brojni ulomci amfora. Ta skladišna transportna ambalaža ponajprije se ogleda u brojnosti ulomaka istočnomediterranskih tipova, a zatim u amforama manjih dimenzija, bolje rečeno zapremnine, *spatheione*. Svakako je zanimljiv taj odnos dvaju glavnih proizvodnih centara, onog u sjevernoj Africi, te onog na istoku Mediterana, gdje očigledno primat, barem što se tiče tipologije na ovom lokalitetu, odnose upravo istočnomediterranske radionice.

Prezentirano kasnoantičko staklo u ovom radu prati tendenciju značajki stakla svojeg vremena, a na temelju analogija uglavnom se datira u 5. stoljeće. S obzirom na to da je ovo prvi put da se obrađuju ulomci stakla koji potječu s fortifikacijskog objekta na našem po-

mentioned in the relevant literature.¹³²

Numerous amphora fragments, among other things, testify to well-developed import and strong trade and production centres. These storage and transport containers are represented primarily by many fragments of the eastern Mediterranean types, and then in the amphorae of small dimensions, or more precisely of small capacity, *spatheia*. Of particular interest is the relationship between the two main production centres, the one in North Africa, and the one in the eastern Mediterranean where the latter takes precedence, at least regarding typology at this site.

Late antique glass presented in this paper exhibits characteristic traits of the glass dating to the corresponding time framework. Based on analogies it is usually dated to the 5th century. Since this is the first time that glass fragments from a fortification building in our region are analysed, the question arises as to similarities with glass fragments recovered from sacral buildings as the only published material of the kind in the domestic scholarly literature. Future research and the study of glass artefacts, as well as of metal finds, will offer more insights about this and similar questions.

Some sherds suggest that the location was used also in later periods, but these are vessel forms that had also been used in prehistoric periods, though they do slightly differ from them with regard to fabric and wall thickness. Fragment of the baking tray is one of these sherds, heralding the Migration Period, marked by large-scale movements of various tribes, including the Slavs in whose layers they are found with increasing frequency.¹³³

Archaeological finds recovered in the excavations of the site of Gradac testify to various activities in this region back from late prehistory. The majority of finds indicate

¹³¹ V. B. LUPIS, 2011, 2–3.

¹³² D. BERETIĆ, 1986, 416; J. BARAKA PERICA, N. GRBIĆ, 2019, 150.

¹³² D. BERETIĆ, 1986, 416; J. BARAKA PERICA, N. GRBIĆ, 2019, 150.

¹³³ L. BEKIĆ, 2016, 120.

SLIKA 6. Lokalitet Sutvid u Smokovljanima i površinski nalazi (foto: N. Grbić, A. Karadole)
 FIGURE 6 Sutvid site in Smokovljani and surface finds (photo by N. Grbić, A. Karadole)

dručju, otvara se pitanje sličnosti materijala s onim koji je u domaćoj znanstvenoj literaturi jedino i zastupljen, odnosno staklenim ulomcima pronađenim u sakralnim objektima. Buduća istraživanja i obrada staklenog materijala kao i metalnog dat će nam širi uvid o tom i sličnim pitanjima.

Pojedini ulomci sugeriraju da je lokacija bila korištena i u kasnijim vremenskim razdobljima, iako je tu riječ o oblicima posuda kakve su se upotrebljavale i u prapovijesnim razdobljima, od kojih svojom fakturom, ali i debljinom stijenki pomalo odudaraju. U to se uklapa i ulomak pekača koji nam nagovještava vrijeme seobe naroda, moguće Slavena u čijim se slojevima sve češće nalaze.¹³³

Arheološki materijal pronađen pri istraživanju lokaliteta Gradac svjedoči o različitim aktivnostima na ovom prostoru još od kasne prapovijesti. Gro materijala pokazuje kako su

that the most comprehensive interventions happened in Late Antiquity. Dating ranges for certain kinds of finds encompass a broad time span from the 4th to 7th century, but their comparison suggests that main activities happened from the end of the 4th to the early 6th century. Some of the finds can definitely be dated to the 5th century which is worth emphasizing as it testifies to earlier existence of the late antique tower. Historical events in this period would definitely justify the construction of such a building, especially if we have in mind that forts on elevated positions were present back from the 3rd century in certain regions,¹³⁴ and along the eastern Adriatic coast particularly in the period that followed. It is possible that Justinian actually reinforced the existing system along the coastline at certain locations with the aim of securing uninterrupted connection with the main centre in

¹³³ L. BEKIĆ, 2016, 120.

¹³⁴ S. CIGLENEČKI, 1987, 121-127.

najobuhvatniji zahvati bili u vrijeme kasne antike. Rasponi datacije pojedinih vrsta nalaza obuhvaćaju širok period od 4. do 7. stoljeća, no njihov presjek pokazuje da su se glavne aktivnosti odvijale od kraja 4. do početka 6. stoljeća. Dio materijala sasvim sigurno smještamo u 5. stoljeće, a to je itekako bitan podatak koji nam govori o ranijoj egzistenciji kasnoantičke kule. Povijesna zbivanja u to vrijeme svakako bi opravdala gradnju ovakvog objekta, posebno ako u obzir uzmemo činjenicu da su visinska utvrđenja na nekim područjima postojala još od 3. stoljeća,¹³⁴ a duž istočne obale Jadrana posebno u periodu koji je slijedio i da Justinijan zapravo na nekim pozicijama možda učvršćuje već postojeći sustav utvrđenja duž obale s ciljem da osigura neometanu komunikaciju prema glavnom središtu Raveni.¹³⁵ Naravno, objekt je tek dio većeg sustava koji između ostalog obuhvaća i druge pozicije uokolo Gradca. Jedan je od primjera Sutvid u Smokovljanima gdje je prikupljen površinski materijal koji se savršeno uklapa u ovu priču i koji s obzirom na svoje karakteristike s Gradcem dijeli vremensku pripadnost barem u smislu brončanog i kasnoantičkog razdoblja (Sl. 6).

Dakle, iako je datiranje ovih kasnoantičkih kula do sada pretežito bilo povezano s datiranjem svih ostalih utvrđenja pronađenih uz istočnu obalu Jadrana, odnosno s intervencijom cara Justinijana i njegovom rekonkvistom, kako je naglašeno pri prvoj objavi lokaliteta,¹³⁶ analiza pokretnog materijala s lokaliteta Ošlje – Gradac ipak otvara mogućnost razmišljanju da je ova kasnoantička kula nastala i ranije.¹³⁷

Ravenna.¹³⁵ Of course, this structure is only a part of a bigger system that encompasses the mentioned Rotonda and late antique settlement, but also other positions around Gradac. On one of them, Sutvid in Smokovljani, surface finds were collected that fit perfectly into this story. This site shares chronological attribution with Gradac at least regarding the Bronze Age and Late Antiquity.

Thus, though the dating of these late antique towers was mostly related to the dating of all other fortifications found along the eastern coast of the Adriatic, coinciding with the intervention of the Emperor Justinian and his reconquest, as emphasized in the first publication of the site,¹³⁶ analysis of the small finds from the site of Ošlje-Gradac still allows consideration of a possibility that this late antique tower was created even earlier.¹³⁷

Translation: Marija Kostić

¹³⁴ S. CIGLENEČKI, 1987, 121–127.

¹³⁵ M. KATIĆ, 2003, 525.

¹³⁶ J. BARAKA PERICA, N. GRBIĆ, 2019, 171.

¹³⁷ O mogućnosti gradnje ranijeg sustava utvrđivanja vidi kod: M. KATIĆ, 2003, 525.

¹³⁵ M. KATIĆ, 2003, 525.

¹³⁶ J. BARAKA PERICA, N. GRBIĆ, 2019, 171.

¹³⁷ About the possibility of building an earlier fortification system see: M. KATIĆ, 2003, 525.

LITERATURA / REFERENCES

- ANĐELIĆ, P., SIVRIĆ, M., ANĐELIĆ, T., 1999. – Pavao Anđelić, Marijan Sivrić, Tomislav Anđelić, *Srednjovjekovne humske župe*, Ziral, Mostar, 57–58.
- ARTHUR, P., 1998. – Paul Arthur, Eastern Mediterranean amphorae between 500 and 700: a view from Italy, *Ceramica in Italia: VI-VII secolo. Atti del Convegno in onore di John W. Hayes* (ur./ed.: L. Sagui), All'Insegna del Giglio, Firenze, 157–183.
- ASOLATI, M., CRISAFULLI, C., MONDIN, C., 2020. – Michele Asolati, Cristina Crisafulli, Cristina Mondin, *Kom al-Ahmer – Kom Wasit II, Coin Finds 2012-2016/Late Roman and Early Islamic Pottery from Kom al-Ahmer*, Archaeopress, Oxford.
- BARAKA PERICA, J., GRBIĆ, N., 2019. – Josipa Baraka Perica, Nikša Grbić, Rezultati istraživanja utvrde Ošlje-Gradac i selo Ošlje u općem povijesno-arheološkom kontekstu, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 57, Dubrovnik, 145–174.
- BARBARIĆ, V., 2011. – Vedran Barbarić, *Tipologija lončarije iz kasnoga brončanoga i željeznoga doba s područja Dalmacije*, neobjavljena doktorska disertacija/PhD Thesis, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
- BARTOLIĆ SIROTIĆ, K., 2014. – Klaudia Bartolić Sirotić, Kasnoantički ulomci stakla s lokaliteta Višnjani-Brestić, *Histria archaeologica*, 44, Pula, 93–110.
- BEKIĆ, L., u tisku – Luka Bekić, Gruba antička i ranosrednjovjekovna keramika, *Put Vele crikve, arheološka istraživanja tarsatičkih termi i ranokršćanske bazilike* (ur./eds.: N. Radić Štivić, J. Višnjić), Rijeka, 195–221.
- BEKIĆ, L., PEŠIĆ, M., 2015. – Luka Bekić, Mladen Pešić, Pokazatelji pomorske trgovine na istočnoj obali Jadrana na osnovu nalaza amfora iz dvije rimske luke, *Histria archaeologica*, 45, Pula, 95–112.
- BEKIĆ, L., 2016. – Luka Bekić, *Rani srednji vijek između Panonije i Jadrana, Ranoslavenski keramički i ostali arheološki nalazi od 6. do 8. stoljeća / The Early Medieval Between Pannonia and the Adriatic. Early Slavic Ceramic and Other Archaeological Finds From the Sixth to Eighth Century*, Monografije i katalozi 27, Arheološki muzej Istre, Pula.
- BERITIĆ, D., 1986. – Dubravka Beritić, Susret sa spomenicima kulture Dubrovačkog primorja (zapadni dio), *Zbornik Dubrovačkog primorja i otoka, sv. 1.*, Primorac, znanstveno kulturno-prosvjetno društvo, Dubrovnik, 418–422.
- BERNABÓ BREA, M., CARDARELLI, A., 1997. – Maria Bernabó Brea, Andrea Cardarelli, Le terramare nel tempo, *Le terramare, la piu antica civiltà padana* (ur./eds.: M Bernabó Brea, A. Cardarelli, M. Cremaschi), Electa, Milano, 295–378.
- BEZECZKY, T., 2010. – Tamás Bezeczky, Trade connections between Ephesus and Adriatic region, *Histria antiqua*, 19, Pula, 351–358.
- BEZECZKY, T., 2013. – Tamás Bezeczky, *The Amphorae of Roman Ephesus*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, ÖAW, Wien.
- BIERBRAUER, V., 1987. – Volker Bierbrauer, Keramik, *Invillino-Ibligo in Friaul I, die Römische Siedlung und das spätantik-frühmittelalterliche Castrum*, Müncher Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 33-34, C. Beck, München, 187–228.
- BOJANOVSKI, I., 1988. – Ivo Bojanovski, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 6., Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, knjiga LXII, Sarajevo.
- BONIFAY, M., 2004. – Michel Bonifay, *Etudes sur la ceramique romaine tardive d'Afrique*, BAR

- International Series 1301, Archaeopress, Oxford.
- BRUSIĆ, Z., 1988. – Zdenko Brusić, Antička luka u Polačama na otoku Mljetu, *Arheološka istraživanja u Dubrovniku i dubrovačkom području*, (ur./ed.: Ž. Rapanić), Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 12, Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 139–151.
- BRUSIĆ, Z., 2005. – Zdenko Brusić, Primjerci kasnoantičke keramike, *Srima – Prižba: starokršćanske dvojne crkve* (ur./ed.: D. Maršić), Muzej grada Šibenika, Šibenik, 261–265.
- BULJEVIĆ, Z., IVČEVIĆ, S., MARDEŠIĆ, J., VIŠIĆ-LJUBIĆ, E., 1994. – Zrinka Buljević, Sanja Ivčević, Jagoda Mardešić, Ema Višić-Ljubić, Artes minores Salone Christianae, VIII Kasnoantičko staklo, *Salona Christiana* (ur./ed.: E. Marin), Arheološki muzej Split, Split, 258–264.
- BULJEVIĆ, Z., 2002. – Zrinka Buljević, Stakleni inventar s Erešovih, Šiljegovih i Popovih bara u Vidu, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 94, Split, 165–193.
- BUSULADŽIĆ, A., 2011. – Adnan Busuladžić, Zbirka ulomaka rimskog stakla iz Mogorjela, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, Knjiga 40, Sarajevo, 179–196.
- CAMBI, N., 1974. – Nenad Cambi, Neki kasnoantički predmeti od stakla s figuralnim prikazima u Arheološkom muzeju u Splitu, *Arheološki vestnik*, 25, Ljubljana, 139–157.
- CARANDINI, A., TORTORELLA, S., 1981. – Andrea Carandini, Stefano Tortorella, Ceramica Africana – Produzione D, *Atlante delle Forme ceramiche I, Ceramica fine romana nell' bacino Mediterraneo* (ur./ed.: G. Pugliese Carratelli), Ist. Enciclopedia Italiana, Roma, 78–117.
- CAU, M. A., REYNOLDS, P., BONIFAY, M., 2011. – Miguel Angel Cau, Paul Reynolds, Michel Bonifay, An Initiative for the Revision of Late Roman Fine Wares in the Mediterranean (c. AD 200-700). The Barcelona ICREA/ESF Workshop, *LRFW 1. Late Roman Fine Wares, Solving Problems of Typology and Chronology, A Review of the Evidence, Debate and New Contexts* (ur./eds.: M. A. Cau, P. Reynolds, M. Bonifay), Archaeopress, Oxford, 1–13.
- CIGLENEČKI, S., 1987. – Slavko Ciglencečki, *Höhenbefestigungen aus der Zeit vom 3. bis 6. Jh. im Ostalpenraum*, Dela 1. razreda SAZU 31, Ljubljana.
- CIGLENEČKI, S., 2000. – Slavko Ciglencečki, Groba keramika, *Tinje nad Loko pri Žusmu*, Institut za arheologiju ZRC SAZU, Ljubljana, 59–226.
- ČOVIĆ, B., 1978. – Borivoj Čović, Velika gradina u Varvari – I dio (slojevi eneolita, ranog i srednjeg bronzanog doba), *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu*, 32, Sarajevo, 5–173.
- ČOVIĆ, B., 1982. – Borivoj Čović, Prahistorijski tumulusi sa srednjovjekovnim ukopima u selu Orahu kod Bileće, *Tribunia*, 6, Trebinje, 7–26.
- ČOVIĆ, B., 1983. – Borivoj Čović, Regionalne grupe ranog bronzanog doba, *Praistorija jugoslavenskih zemalja IV. Bronzano doba* (ur./ed.: A. Benac), Svjetlost, Akademija nauka i umjetnosti BiH, Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo, 114–190.
- ČOVIĆ, B., 1989. – Borivoj Čović, Posuška kultura, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu* 44, Sarajevo, 61–127.
- ČREMOŠNIK, I., 1952. – Irma Čremošnik, Keramika iz rimskog nalazišta Mogorjela, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* 15-16, Sarajevo, 241–271.
- ČREMOŠNIK, I., 1977. – Irma Čremošnik, Ranoslavensko naselje Jazbine u Batkoviću kod Bijeljine, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, 15, Sarajevo, 227–308.
- DVORŽAK-SCHRUNK, I., 1989. – Ivančica Dvoržak-Schrunk, Dioklecijanova palača od 4. do 7. stoljeća u svjetlu keramičkih nalaza, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., XXII, Zagreb, 91–105.
- DELONGA, V., 2015. – Vedrana Delonga, Gruba keramika i keramika od pročišćene gline, *Prije*

- sjećanja: *Arheološka istraživanja u jugoistočnom dijelu Dioklecijanove palače u Splitu, 1992. godine, II. dio* (ur./ed.: V. Delonga), Monografije i katalozi 19.1, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 103–154.
- DÉVAI, K., 2016. – Kata Dévai, Glass vessels from Late Roman times found in Pannonia, *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 67 (2), Budapest, 255–286.
- FADIĆ, I., 2005. – Ivo Fadić, Nalazi kasnoantičkog stakla na Srimi, *Srima – Prižba: starokršćanske dvojne crkve* (ur./ed.: D. Maršić), Muzej grada Šibenika, Šibenik, 221–257.
- FERJANČIĆ, B., 1959. – Božidar Ferjančić, *Vizantiski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*, Srpska akademija nauka i umetnosti, Tom II., Beograd.
- FISKOVIĆ, C., 1984. – Cvito Fisković, Antička naseobina na Majsanu, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 24, Split, 5–29.
- GANDOLFI, D., 2005. – Daniela Gandolfi, Sigillata focese (Late Roman C Ware), *La ceramica e i materiali di eta Romana. Classi, produzioni, commerci e consumi* (ur./ed.: D. Gandolfi), Istituto internazionale di studi liguri, Bordighera, 233–250.
- GLUŠČEVIĆ, S., 1995. – Smiljan Gluščević, Staklo iz kasnoantičke luke u Resniku kod Trogira, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Split, 163–183.
- GUŠTIN, M., TIEFENGRABER, G., 2002. – Mitja Guštin, Georg Tiefengraber, Oblike in kronologija zgodnesrednjeveške lončenine na Novi tabli pri Murski Soboti, *Zgodnji Slovani. Zgodnesrednjeveška lončenina na obrobju vzhodnih Alp* (ur./ed.: M. Guštin), Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, 46–62.
- GOVEDARICA B., 1989. – Blagoje Govedarica, *Rano bronzano doba na području istočnog Jadrana*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
- HAYES, J. W., 1972. – John W. Hayes, *Late Roman Pottery*, British School at Rome, London.
- HELLMUTH KRAMBERGER, A., 2017. – Anja Hellmuth Kramberger, *Monkodonja, Istraživanje protourbanog naselja brončanog doba Istre, Knjiga 2/1 Keramika s brončanodobne gradine Monkodonja – Tekst*, Monografije i katalozi 28/1, Arheološki muzej Istre, Pula.
- JACKSON, M., ZELLE, M., VANDEPUT, L., KÖSE, V., 2012. – Mark Jackson, Michael Zelle, Lutgarde Vandepuut, Veli Köse, Primary evidence for Late Roman D Ware production in southern Asia Minor: a challenge to ‘Cypriot Red Slip Ware’, *Anatolian Studies*, 62, Ankara, 89–114.
- JOVANOVIĆ, J., 2021a. – Jelena Jovanović, Pogrebni običaji u helenističkoj Isi, *Vis-à-Vis 200, Arheološka baština otoka Visa, Katalog izložbe u povodu 200. obljetnice Arheološkog muzeja u Splitu*, Arheološki muzej u Splitu, Split.
- JOVANOVIĆ, J., 2021b. – Jelena Jovanović, Crnopremazana keramika, *Vis-à-Vis 200, Arheološka baština otoka Visa, Katalog izložbe u povodu 200. obljetnice Arheološkog muzeja u Splitu*, Arheološki muzej u Splitu, Split.
- KARADOLE, A., BORZIĆ, I., 2020. – Ana Karadole, Igor Borzić, Keramički nalazi iz bizantske utvrde Gradina na otoku Žirju / Ceramic Finds from the Byzantine Fort of Gradina on the Island of Žirje, *Archaeologia Adriatica*, 14, Zadar, 45–109.
- KATIĆ, M., 1994. – Miroslav Katić, Keramika iz ranokršćanske crkve u Gatima, *Gata – Crkva Justinijanova doba* (ur./ed.: J. Jeličić Radonić), Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 200–209.
- KATIĆ, M., 1999. – Miroslav Katić, Kasnoantički grad na obali – primjer grada Hvara, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 38, Split, 19–49.
- KATIĆ, M., 2003. – Nova razmatranja o kasnoantičkom gradu na Jadranu, *Opuscula Archaeologica* 27, Zagreb, 523–528.

- LUPIS, V. B., 2011. – Vinicije B. Lupis, Povijesni pregled Zahumske (Stonske) biskupije od početaka do 1300. godine, *Hum i Hercegovina kroz povijest. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Mostaru 5. i 6. studenoga 2009* (ur./ed.: I. Lučić), Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 133–156.
- MACKENSEN, M., 1998. – Michael Mackensen, Centres of African red slip ware production in Tunisia from the late 5th to the 7th century, *Ceramica in Italia: VI-VII secolo. Atti del Convegno in onore di John W. Hayes* (ur./ed.: L. Sagui), All'Insegna del Giglio, Firenze, 23–39.
- MARDEŠIĆ, J., 1994. – Jagoda Mardešić, Afrička crveno glačana keramika, *Salona Christiana* (ur./ed.: E. Marin), Arheološki muzej u Splitu, Split, 265–270.
- MARDEŠIĆ, J., 1998. – Jagoda Mardešić, Keramički nalazi s lokaliteta sv. Vid u Vidu kod Metkovića, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 87/89, Split, 95–121.
- MARDEŠIĆ, J., ŠALOV, T., 2002. – Jagoda Mardešić, Teodora Šalov, Keramički nalazi s istraživanja bazilike u Erešovim barama – Vid kod Metkovića, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 94, Split, 105–163.
- MARDEŠIĆ, J., CHEVALIER, P., 2005. – Jagoda Mardešić, Pascal Chevalier, Preliminarni izvještaj o hrvatsko-francuskim radovima u Saloni, Episkopalni centar – Oratorij A, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 96, Split, 745–777.
- MARIJANOVIĆ, B., 2000. – Brunislav Marijanović, *Prilozi za prapovijest u zaleđu jadranske obale*, Filozofski fakultet u Zadru, Odjel za arheologiju, Zadar.
- MAROVIĆ, I., 2002. – Ivan Marović, Sojeničko naselje na Dugišu kod Otoka (Sinj), *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 94, Split, 217–296.
- MARZATICO, F., TECCHIATI, U., 2001. – Franco Marzatico, Umberto Tecchiati, The Bronze Age in Trentino and Alto Adige/Südtirol, *Preistoria Alpina*, 34 (1997), Trento, 27–60.
- MIHOVILIĆ, K., 2001. – Kristina Mihovilić, *Nezakcij, Prapovijesni nalazi 1900. – 1953.*, Monografije i katalozi 11, Arheološki muzej Istre, Pula.
- MILAVEC, T., 2015. – Tina Milavec, Late Antique glass in Slovenia, *Annales du 19e Congres de l'association internationale pour l'Histoire du Verre (Piran, 17th – 21st September 2012)* (ur./ed.: I. Lazar), International Association for the History of Glass, Koper, 271–285.
- MIŠE, M., 2010. – Maja Miše, *Keramika tipa „Gnathia“ na istočnoj obali Jadrana (od 4. do 1. st. pr. Kr.)*, neobjavljena doktorska disertacija/PhDThesis, Sveučilište u Zadru, Zagreb.
- MIŠE, M., 2012. – Maja Miše, Trgovački kontakti dvaju jadranskih obala krajem 4. i u 3. st. pr. Kr. na primjeru slikane keramike, *Histria antiqua*, 21, Pula, 231–240.
- MODRIJAN, Z., MILAVEC, T., 2011. – Zvezdana Modrijan, Tina Milavec, *Poznoantična utrjena naselbina Tonovcov grad pri Kobaridu. Najdbe*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 24, Inštitut za arheologiju ZRC SAZU, Založba ZRC, Ljubljana.
- OPAIT, A., 2007. – Andrei Opait, From DR 24 to LR2?, *LRCW II. Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archeometry, Vol. 1* (ur./eds.: M. Bonifay, J.-C. Trèglia), Archaeopress, Oxford, 627–644.
- OŽANIĆ ROGUJIĆ, I., 2018. – Ivana Ožanić Roguljić, Instrumentum domesticum s lokaliteta Banjače, *Opuscula Archaeologica*, 39/40, Zagreb, 151–203.
- PATSCH, C., 2005./2006. – Carl Patsch „Prilozi za etnologiju jugoistočne Europe: Nekadašnja gustoća naselja ilirskog Krša“, *Status*, 8, Mostar, 156–180.
- PEACOCK, D. P. S., WILLIAMS, D. F., 1986. – David P. S. Peacock, David F. Williams, *Amphorae and the Roman Economy*, Longman Pub Group, London.
- PERKIĆ, D., 2018. – Domagoj Perkić, *Gradine, gomile i špilje – zapadno dubrovačko područje*, Dubrovački muzeji, Dubrovnik.

- PERKIĆ, D., 2021. – Domagoj Perkić, Sveta mjesta i špilje – Vilina špilja iznad izvora Omble, *Arheologija i speleologija – Iz tame podzemlja do svjetla spoznaje* (ur./eds.: I. Janković, I. Drnić, D. Paar), Katalog izložbe, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 75–85.
- PETRIĆ, N., 1978. – Nikša Petrić, Gradina Grad u Nakovani na Pelješcu, *Novija i neobjavljena istraživanja u Dalmaciji, Znanstveni skup Hrvatskog arheološkog društva, Vodice 1976.* (ur./ed.: Ž. Rapanić), Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, 10–13, Hrvatsko arheološko društvo, Split, 35–48.
- PEŠIĆ, M., 2020. – Mladen Pešić, *Afrički import iz hrvatskog podmorja od I. do V. stoljeća*, neobjavljena doktorska disertacija/PhDThesis, Sveučilište u Zadru, Zadar.
- REYNOLDS, P., 2005. – Paul Reynolds, Levantine amphoras from Cilicia to Gaza: a typology and analyses od regional production trends from the 1st to 6th century, *LRCWI. Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archeometry* (ur./eds.: J. M. Gurt, J. Buxeda i Garrigós, M. A. Cau Ontiveros), Archaeopress, Oxford, 563–612.
- SILAJDŽIĆ, T., 2018. – Tarij Silajdžić, Tipologija rimskih ciglana s područja Bosne i Hercegovine – prilog poznavanju rimske građevinske djelatnosti u unutrašnjosti provincije Dalmacije, *Acta Illyrica, Godišnjak Udruženja BATHINVS*, II/2, Sarajevo, 231–265.
- STARAC, A., 2008. – Alka Starac, Promet amforama prema nalazima u Rovinjskom podmorju, *Histria archaeologica*, 37, Pula, 85–114.
- ŠPEHAR, P., 2010. – Perica Špehar, *Materijalna kultura iz ranovizantijskih utvrđenja u Đerdapu*, Arheološki institut Beograd, Beograd.
- TEODOR, E. S., 2010. – Eugen S. Teodor, Handmade pottery from the Late Roman Fortress at Capidava, *Între stepă și Imperiu (Between the Steppe and the Empire). Studii în onoarea lui Radu Harboiu* (ur./eds.: A. Măgureanu, E. Gáll), Renaissance, București, 211–224.
- TOMASOVIĆ, M., 2011. – Marinko Tomasović, Crkvena arhitektura Huma - od kasnoantičke tradicije do srednjovjekovnih načela, *Hum i Hercegovina kroz povijest, sv. I, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Mostaru 5. i 6. studenoga 2009* (ur./ed.: I. Lučić), Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 157–196.
- TOPIĆ, M., 1999. – Miroslava Topić, Keramika, *Ad basilicas pictas* (ur./eds.: F. Oreb, T. Rismondo, M. Topić), Konzervatorski ured u Splitu, Split, 66–94.
- TOPIĆ, M., 2004. – Miroslava Topić, Keramika iz Augusteuma Narone, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 97, Split, 9–67.
- UREM, D., 2021. – Dušanka Urem, *Limska gradina, Keramika s područja nekropole*, Monografije i katalozi 21, Arheološki muzej Istre, Pula.
- VELETOVAC, E., 2018. – Edin Veletovac, Osvrt na arhitektonski kompleks na Mogorjelu kao problem historiografije XIX, XX i XXI stoljeća, *Acta Illyrica, Godišnjak Udruženja BATHINVS* II/2, Sarajevo, 317–334.
- VIŠNJIĆ, J., 2009. – Josip Višnjić, Amfore, *Tarsatički principij, kasnoantičko vojno zapovjedništvo* (ur./eds.: N. Radić Štivić, L. Bekić), Grad Rijeka – Hrvatski restauratorski zavod, Rijeka, 121–151.
- VIŠNJIĆ, J., BEKIĆ, L., PLEŠTINA, I., 2010. – Josip Višnjić, Luka Bekić, Ivica Pleština, Arheološka istraživanja na prostoru antičke uljare u uvali Marić, *Portal. Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda*, 1, Zagreb, 201–232.
- VUČIĆ, J., GIUNIO, K. A., 2009. – Jakov Vučić, Kornelija A. Giunio, *Lux in tenebris, Svjetlo u tmini*, Arheološki muzej Zadar, Zadar.
- VUČIĆ, J., 2011. – Jakov Vučić, Arheološka istraživanja crkve sv. Viktora u Telašćici, *Diadora*, 25, Zadar, 103–142.

WILLIAMS, D. F., 2005. – David F. Williams, Late Roman Amphora I: a study of diversification, *Trade Relations in the Eastern Mediterranean from the Late Hellenistic Period to Late Antiquity: the Ceramic Evidence. Acts from a Ph.D.-seminar for young scholars* (ur./eds.: M. Berg. Briese, L. E. Vaag), University Press of Southern Denmark, Odense, 157–168.

INTERNETSKI IZVORI / INTERNET SOURCES

https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/details.cfm?id=229, 22. 12. 2021.

https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/fabric_detail.cfm?id=Almagro%2054%20fabric&CFID=65082a1b-96ad-4381-a891-07b0c8439b02&CFTOKEN=0,15.2.2022, 15. 2. 2022.

https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/details.cfm?id=236&CFID=65082a1b-96ad-4381-a891-07b0c8439b02&CFTOKEN=0, 8. 2. 2022.

https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/details.cfm?id=240, 18. 12. 2021.

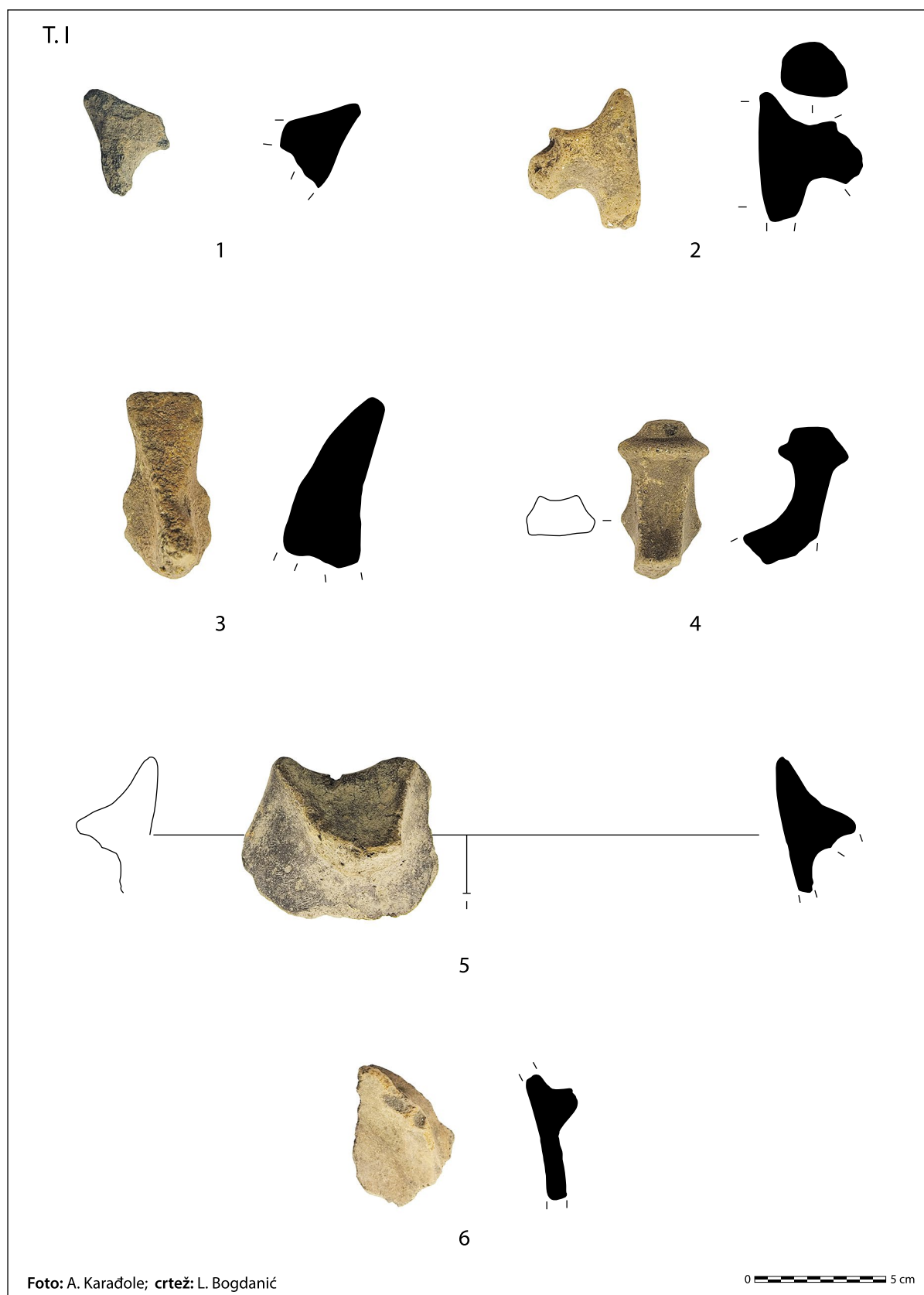
https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/details.cfm?id=16, 8. 2. 2022.

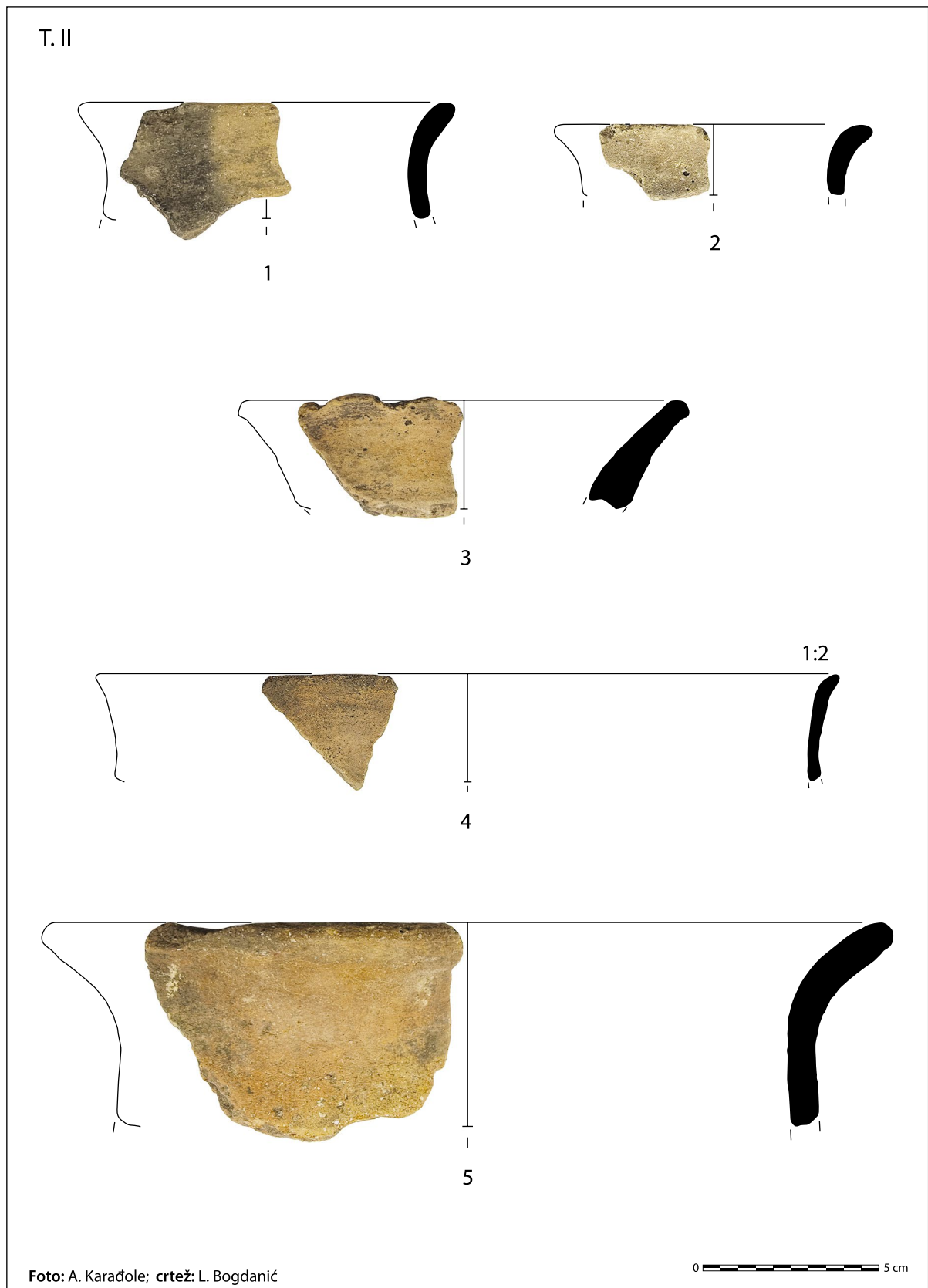
<http://kenchreai.org/kaa/kth/kth0563>, 4. 3. 2022.

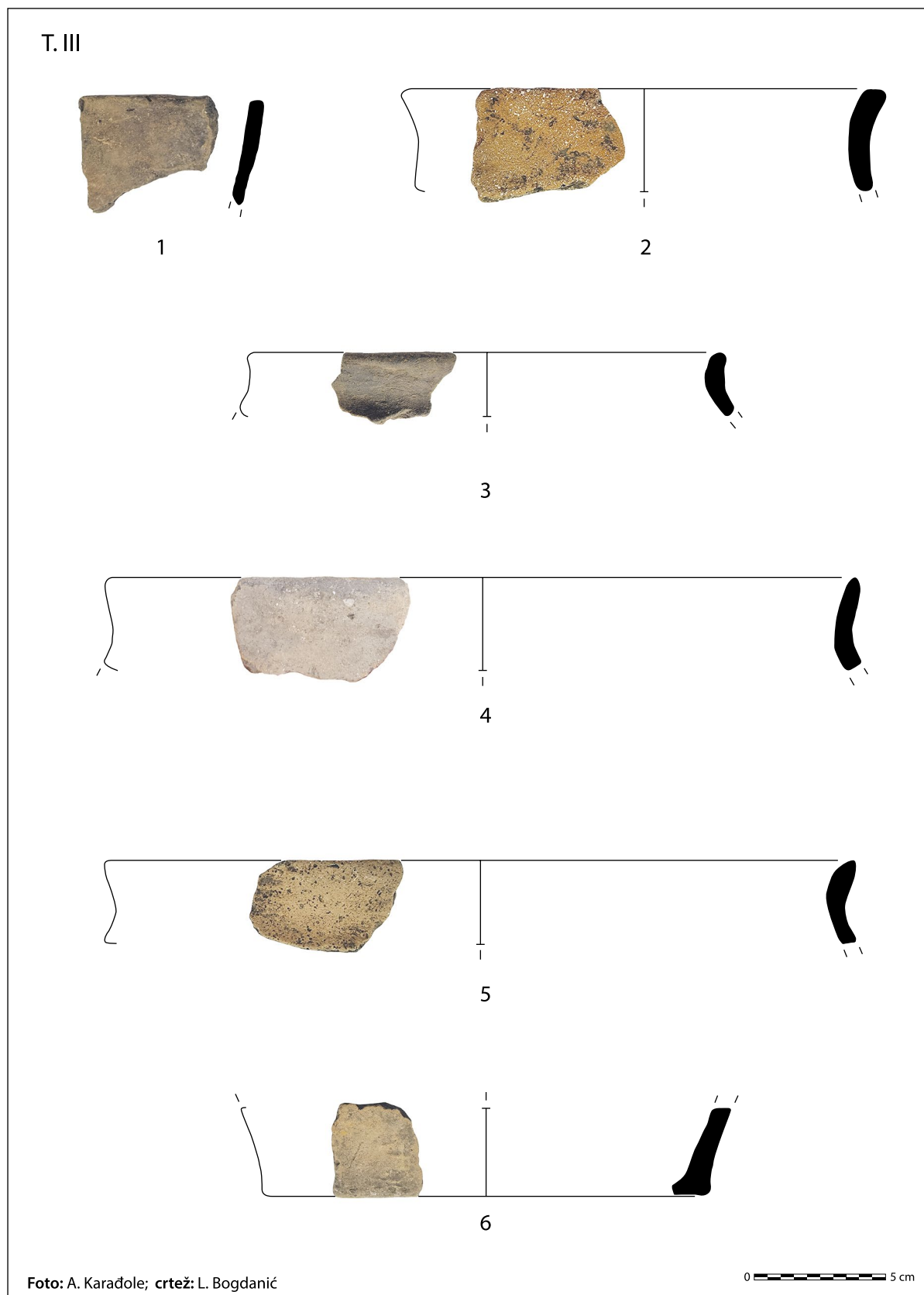
<https://www.levantineceramics.org/wares/160-late-roman-d-e-cypriot-red-slip-lrd-e-crsw>, 18. 1. 2022.

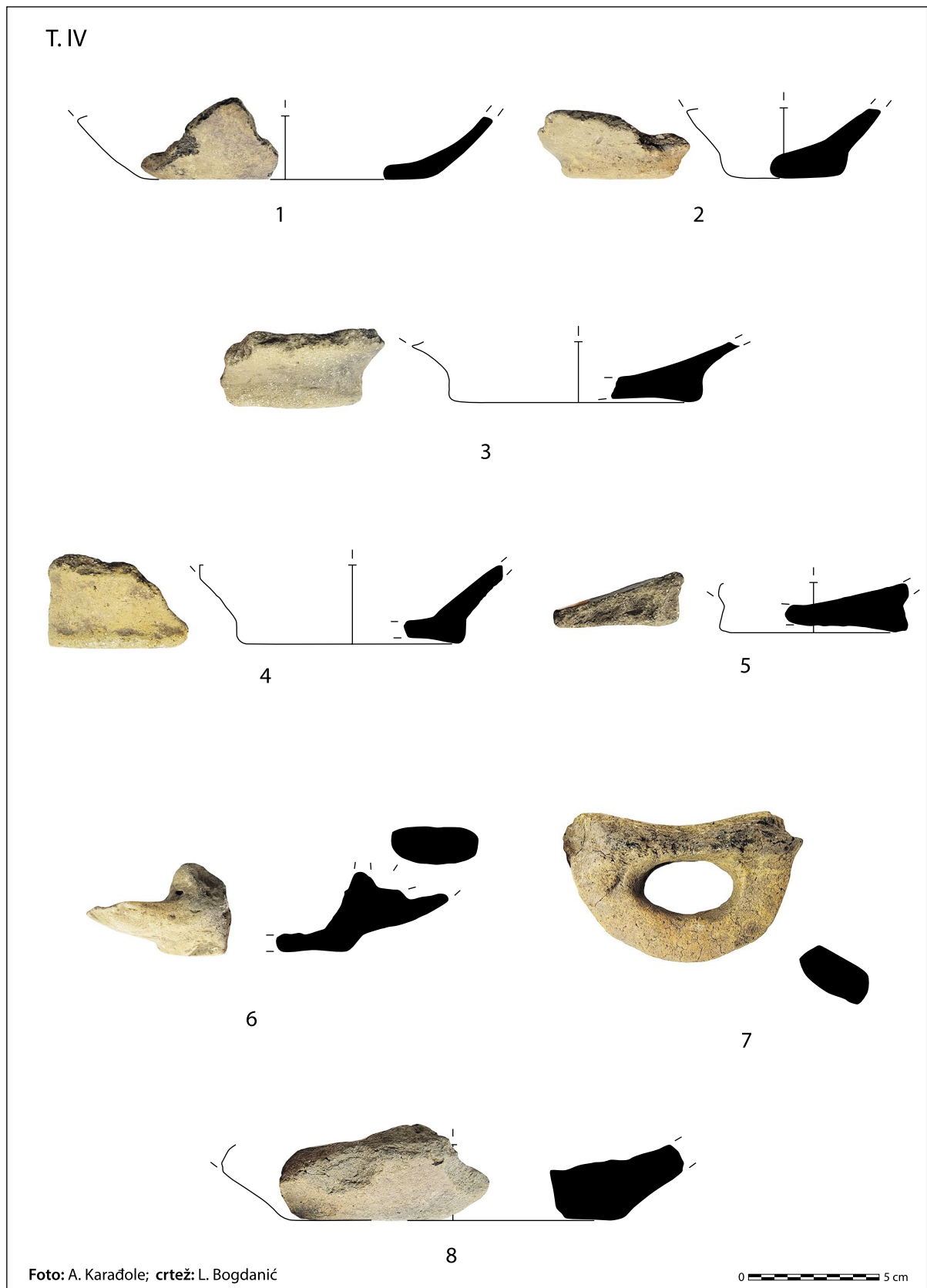
https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/fabric_detail.cfm?id=LRA%203%20fabric&CFID=6b196701-5701-460f-bb08-ea063d7ee7de&CFTOKEN=0, 23. 5. 2022.

https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/fabric_detail.cfm?id=Samos%20Cistern%20Type%20fabric&CFID=6b196701-5701-460f-bb08-ea063d7ee7de&CFTOKEN=0, 23. 5. 2022.

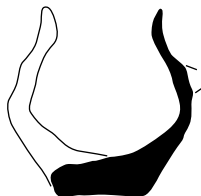

T.V

1

2

3

4

5

6

7

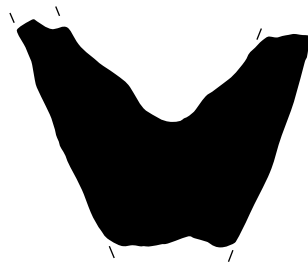
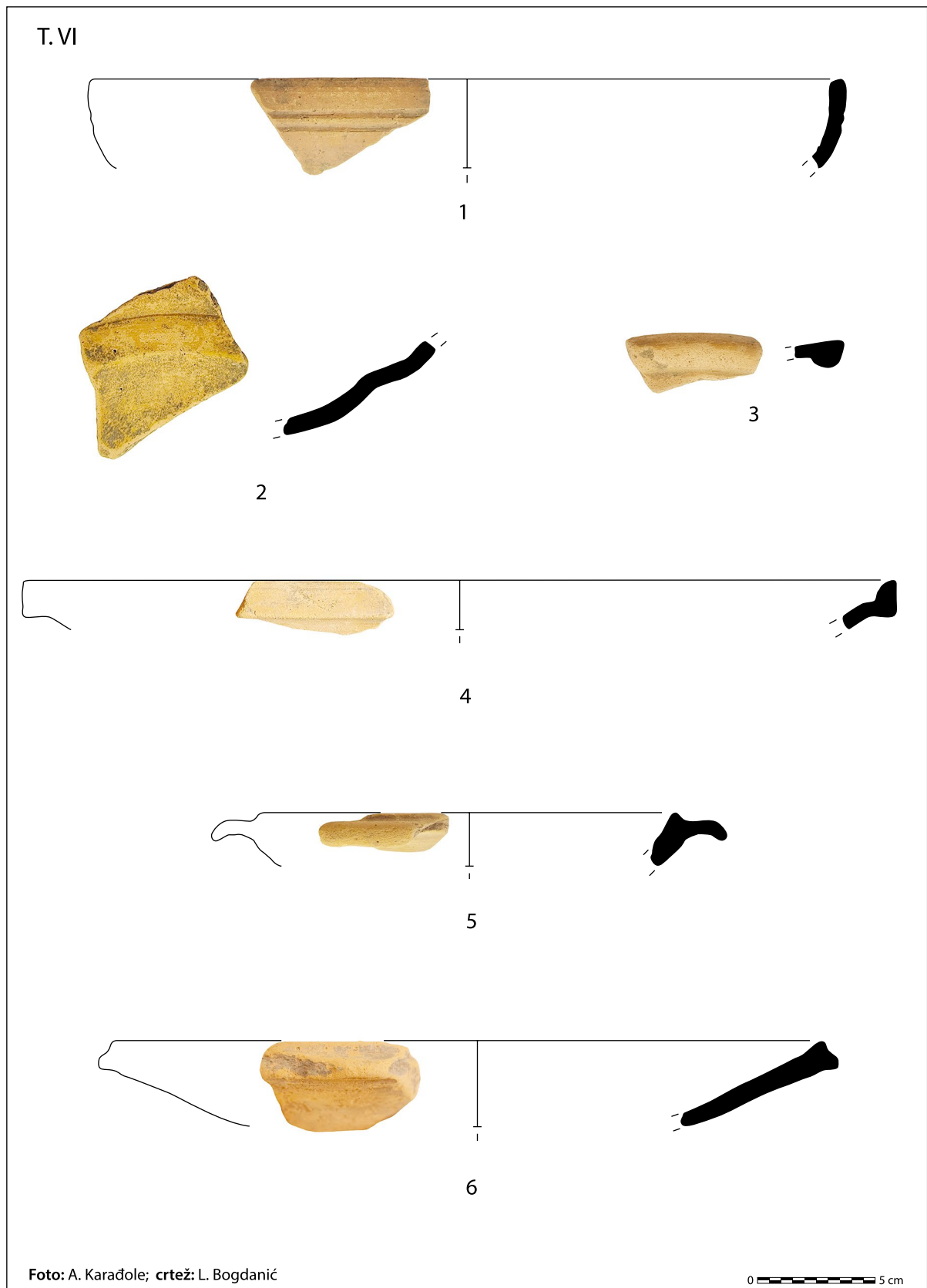
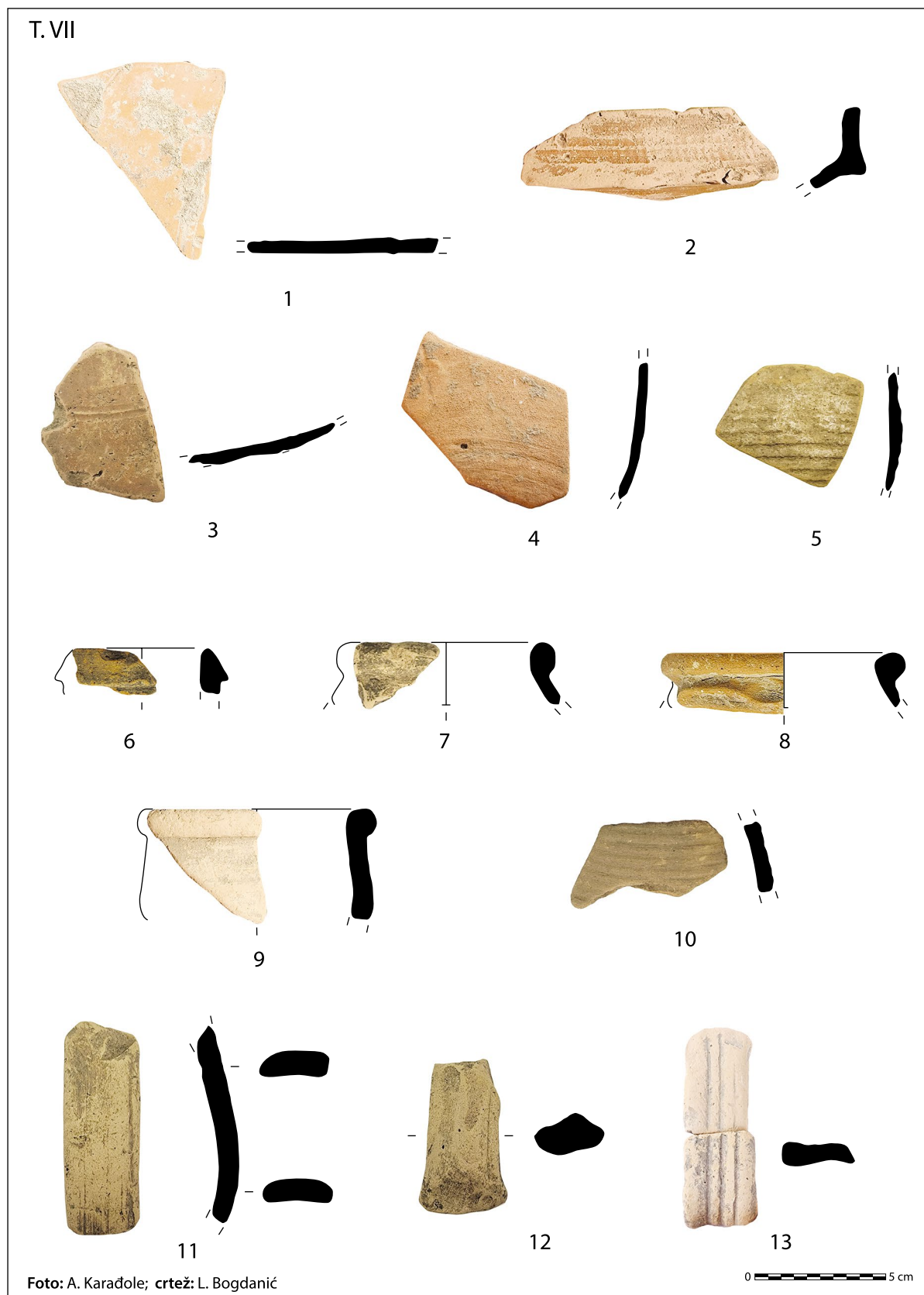
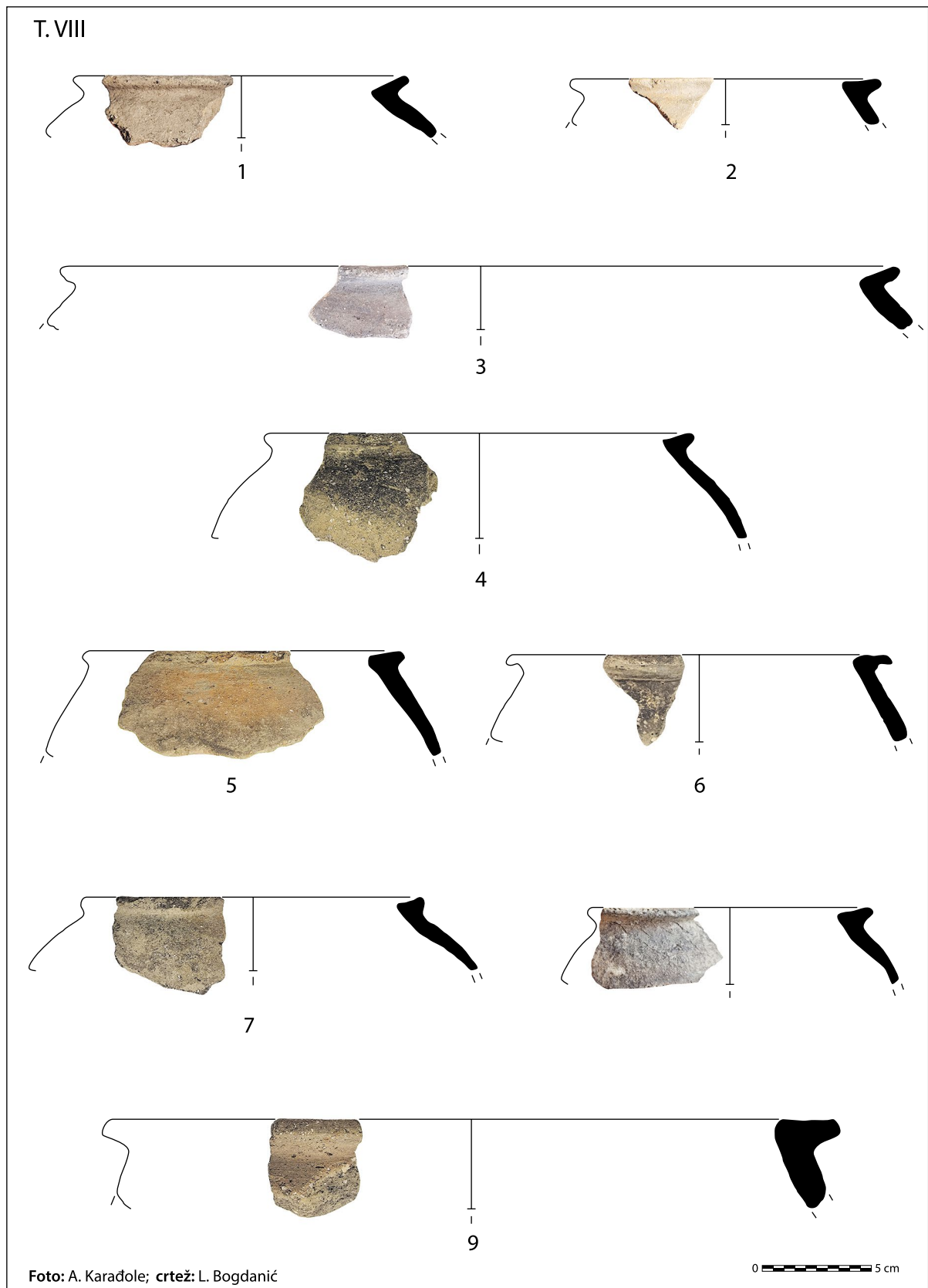

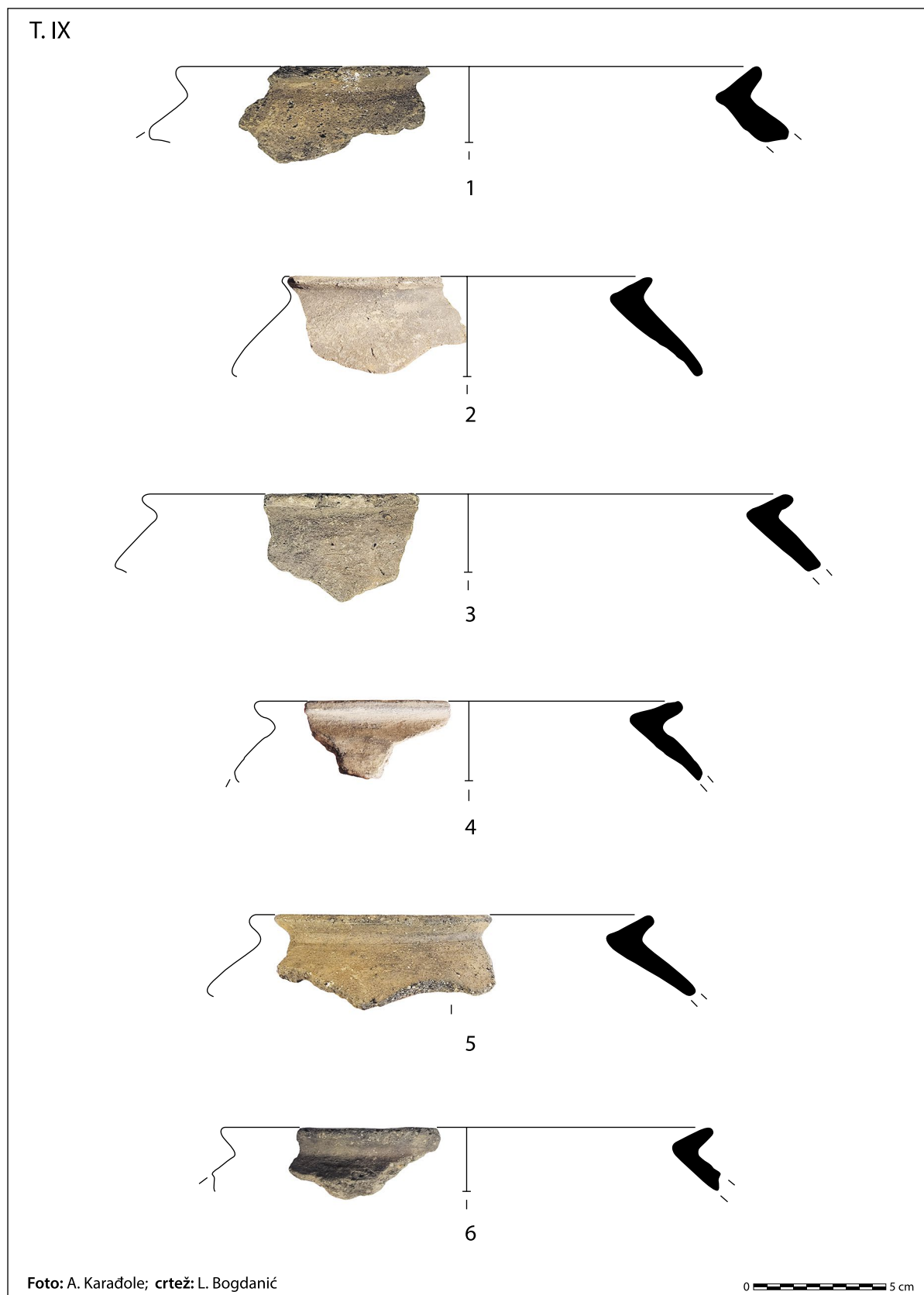
Foto: A. Karadole; crtež: L. Bogdanić

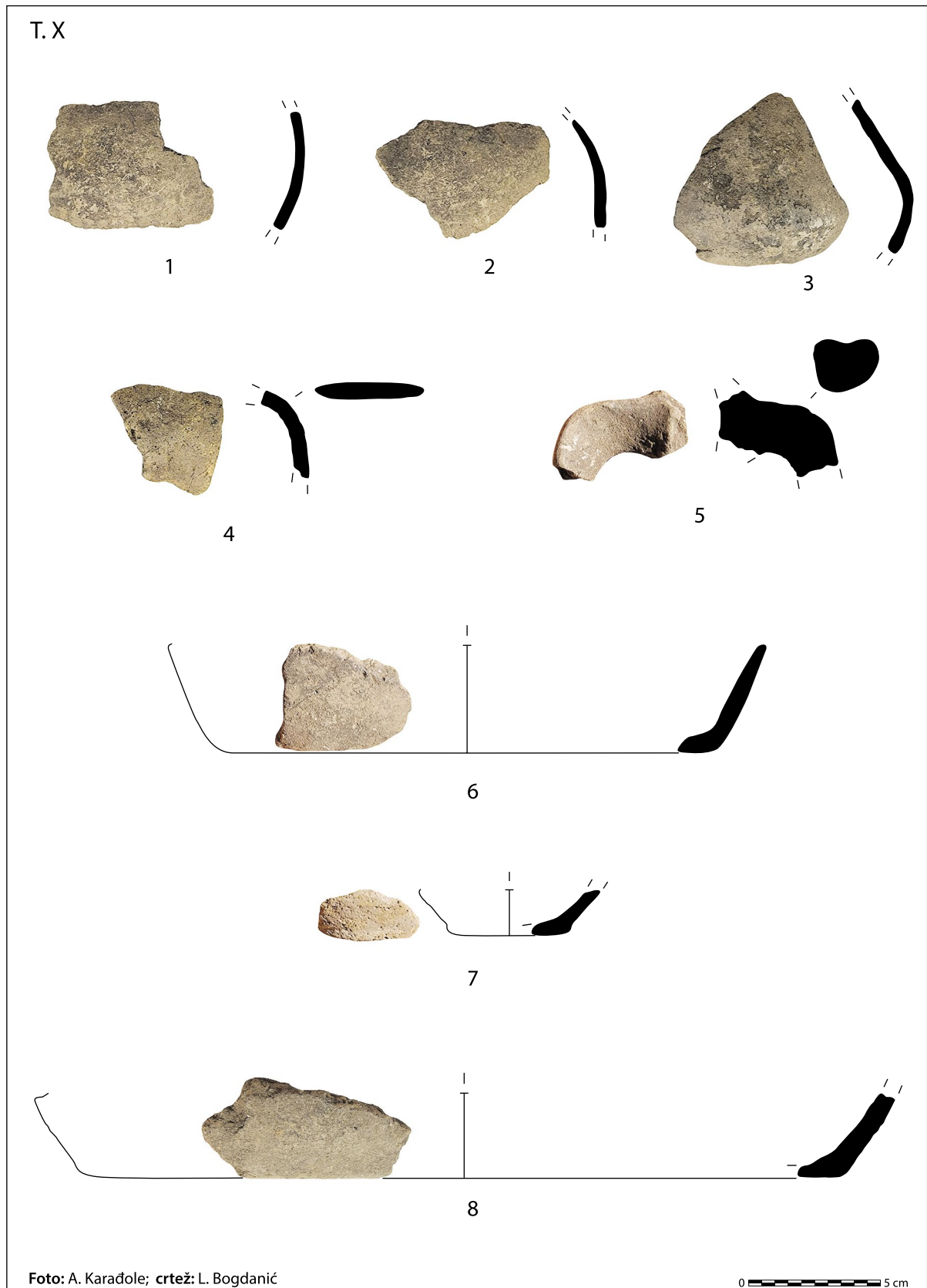
0 5 cm

T. XI

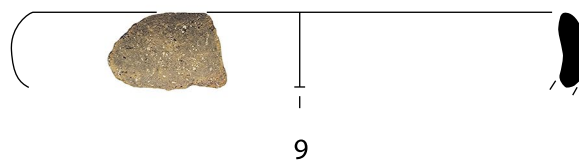
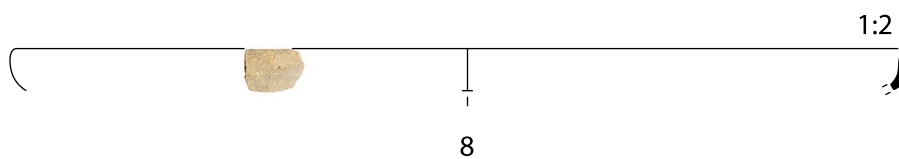
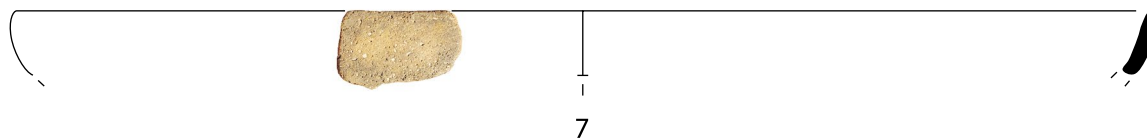
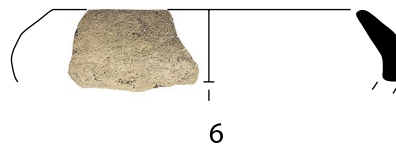
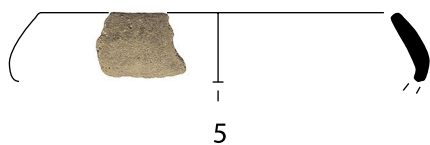
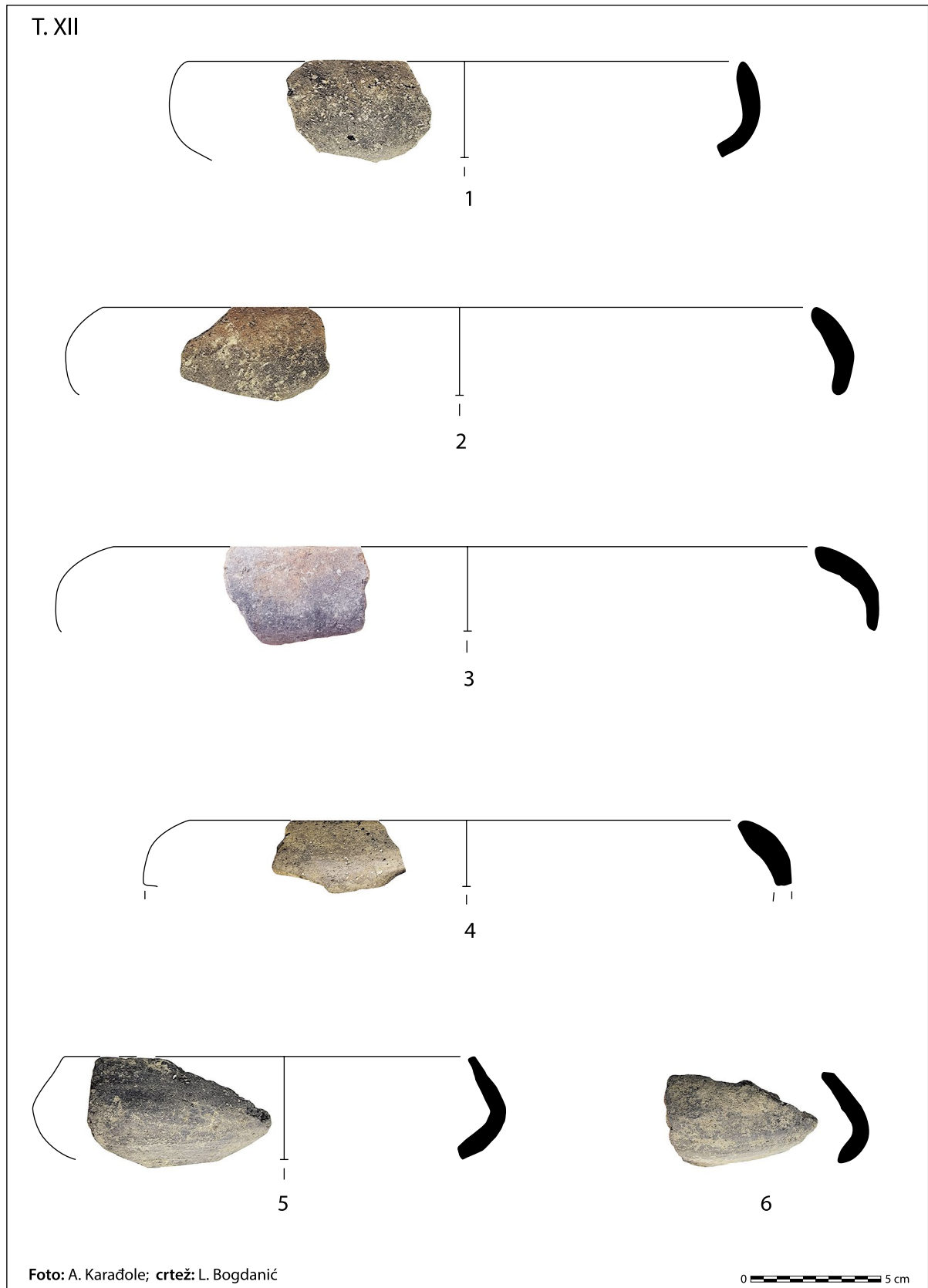
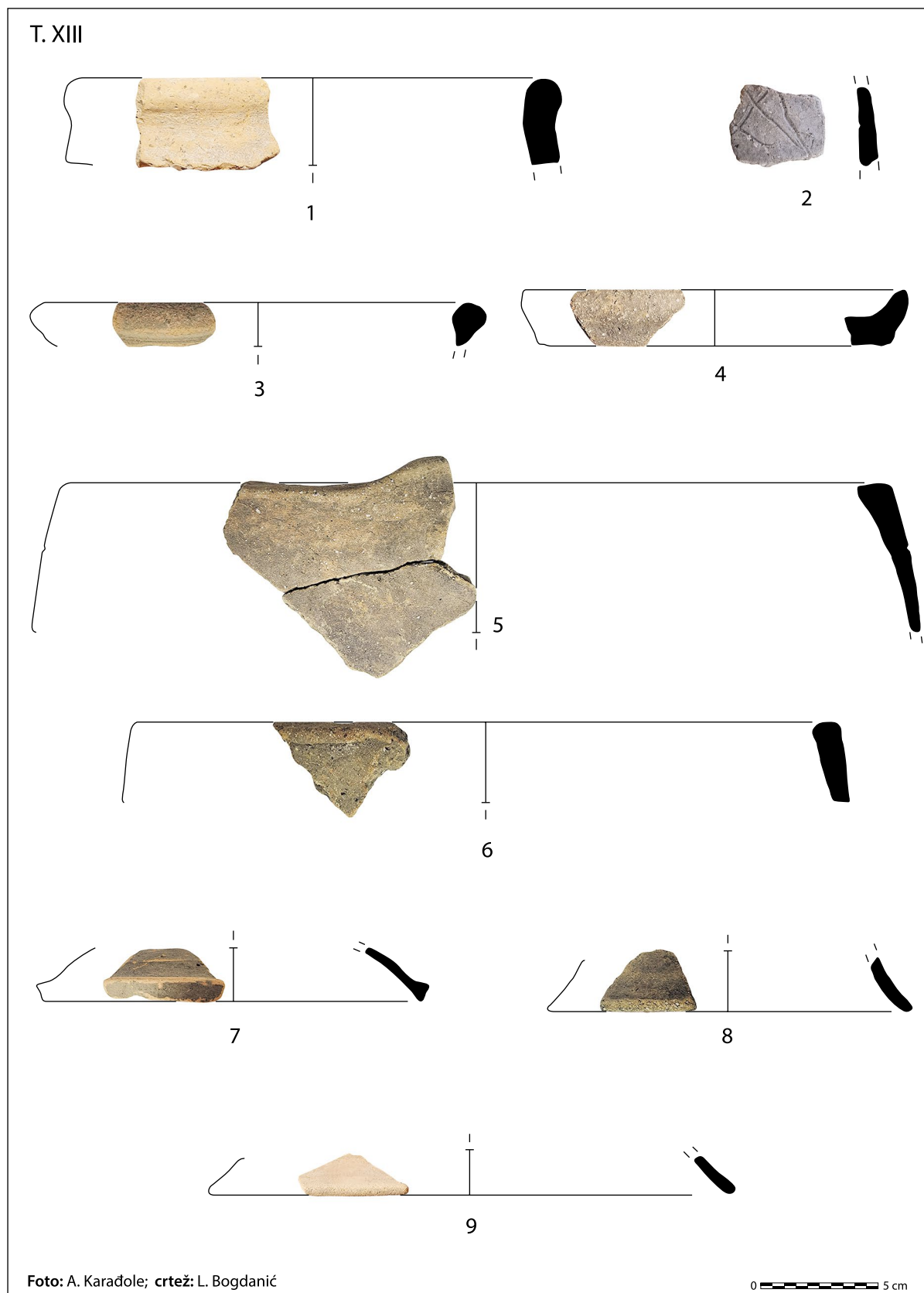

Foto: A. Karadole; crtež: L. Bogdanić

0 5 cm

T. XIV

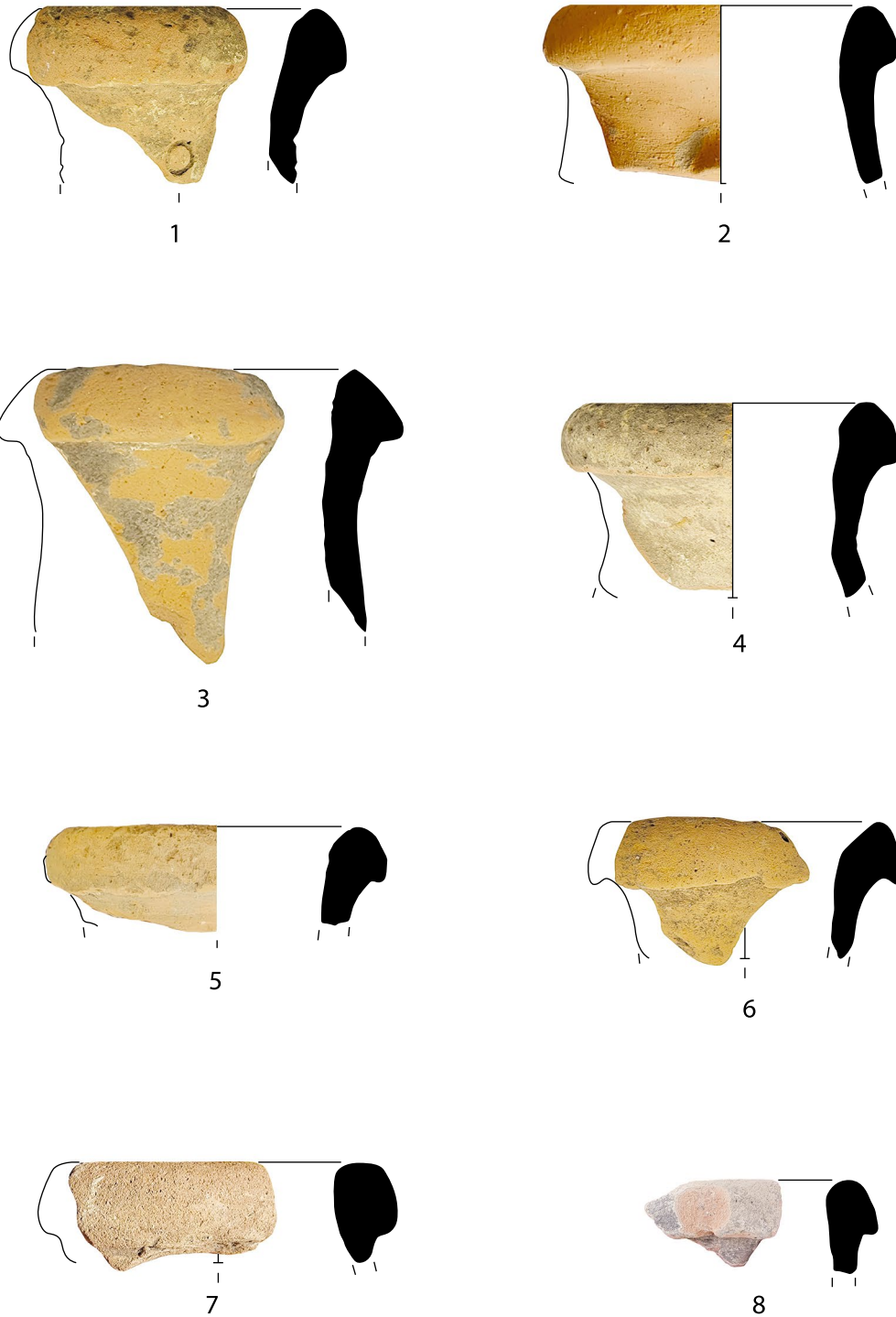
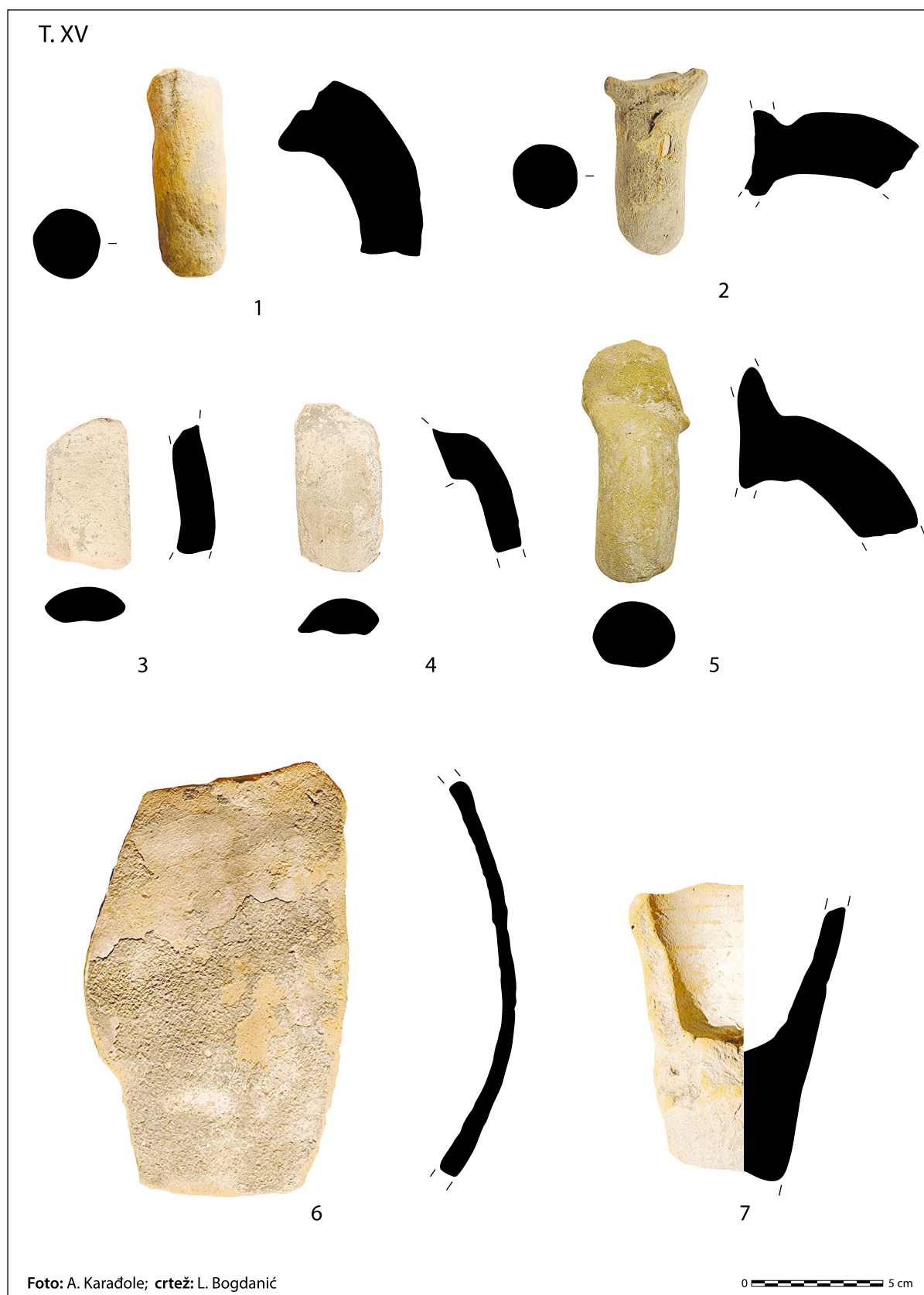
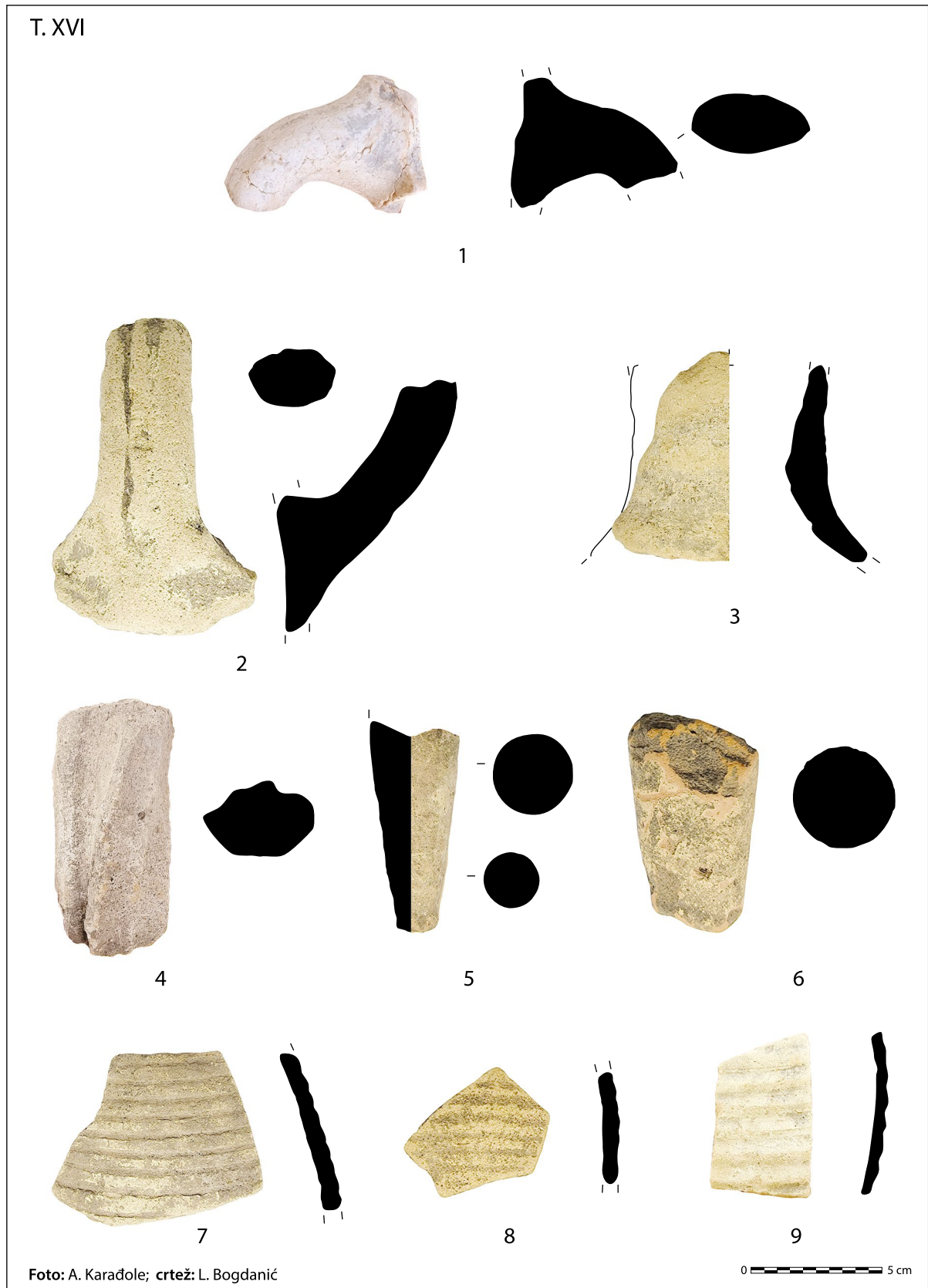

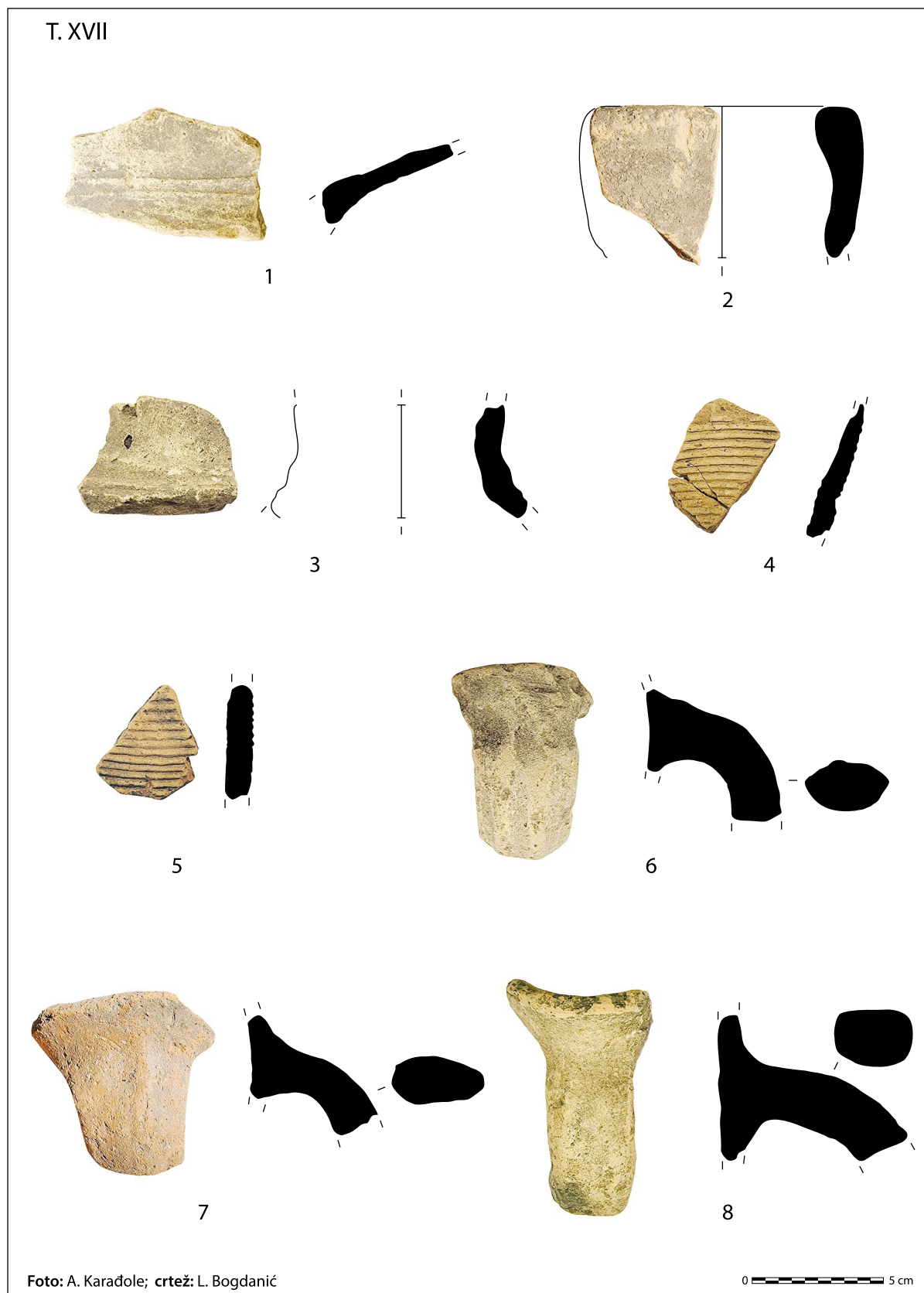
Foto: A. Karadole; crtež: L. Bogdanić

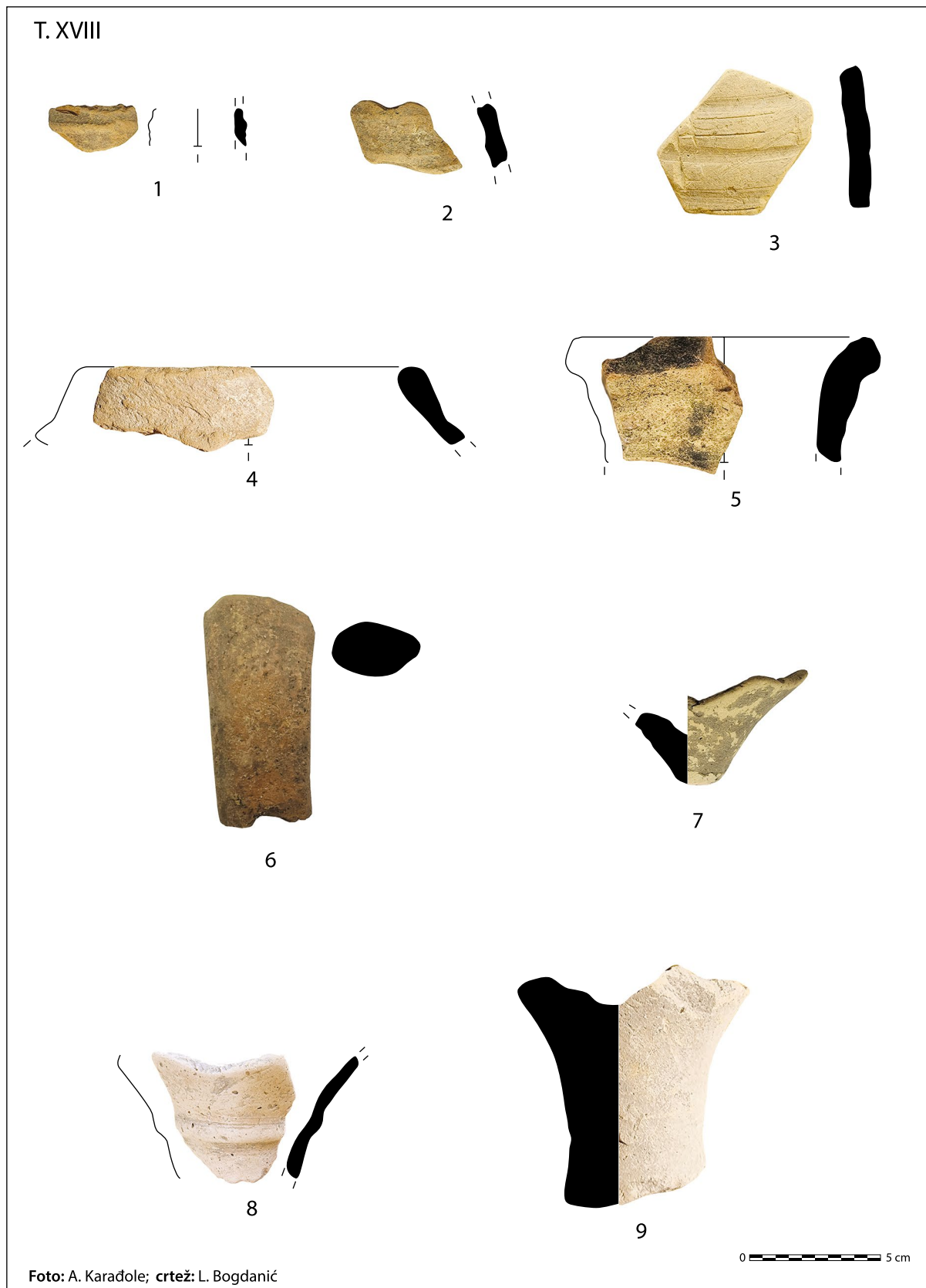
0 5 cm

T. XVII

T. XIX

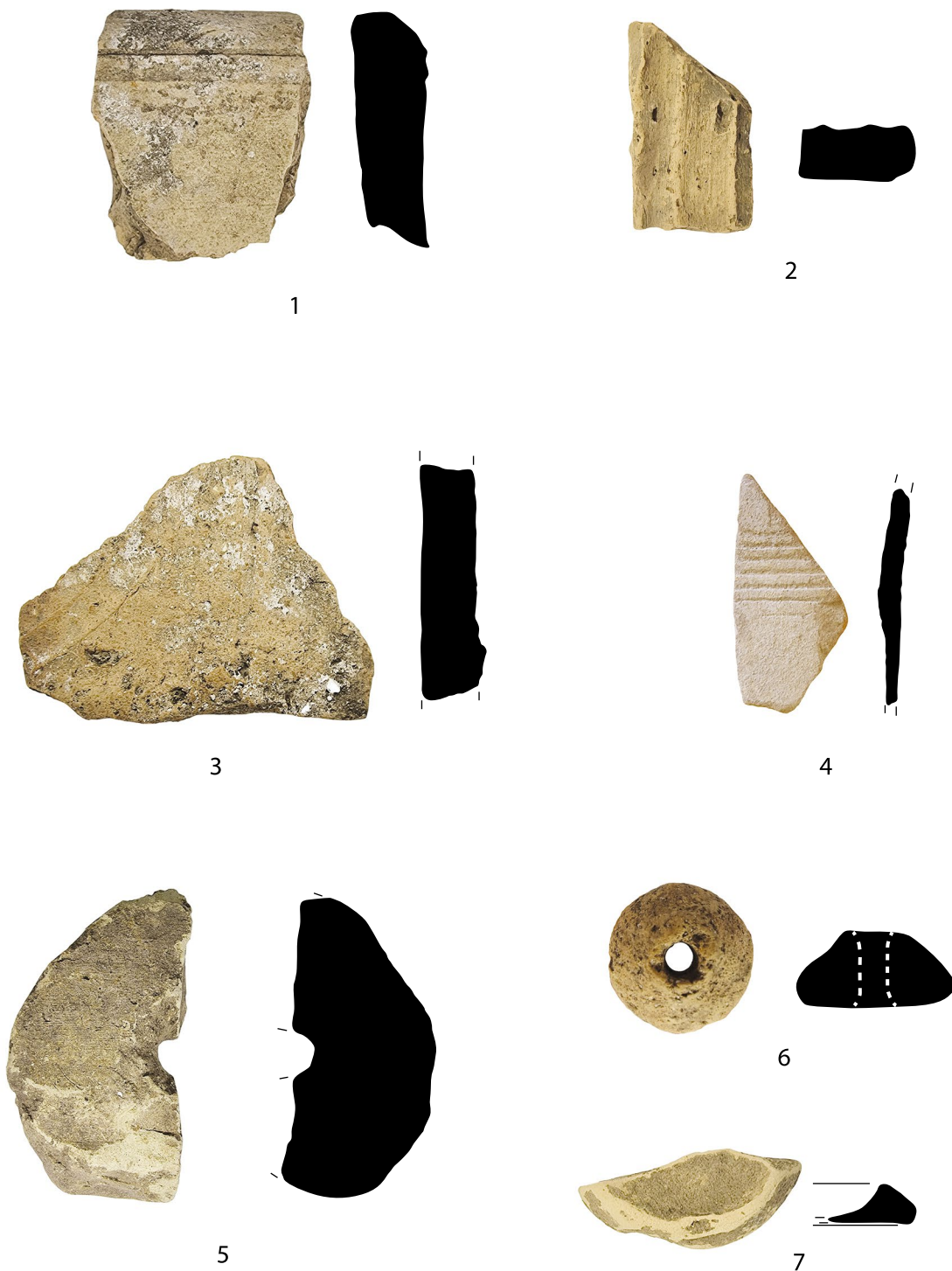

Foto: A. Karadole; crtež: L. Bogdanić

0 5 cm

